manifesten

Collectief Het Radencommunisme

L. J. C. Boucher

Nu de raden-idee onder de linkse jongeren weer opgang maakt, o.a. onder de Duitse en Franse studenten, en soortgelijke tendenties in de Chinese Culturele Revolutie zijn aan te wijzen, verschijnt in de reeks MANIFESTEN een belangrijk raden-communistisch geschrift dat een duidelijk inzicht geeft in de denkwijze dezer vrije communisten en in de structuur van de door hen nagestreefde maatschappij. Het is het resultaat van collectieve arbeid; het bevat geen politieke leuzen doch zakelijke uiteenzettingen.

Het Radencommunisme

manifesten

ONDER REDACTIE VAN:

PROF. DRS A. G. DEKKER

DR L. HORNSTRA

PAUL RODENKO

Het Radencommunisme

grondbeginselen

van communistische productie

en distributie

manifesten

L. J. C. Boucher, den Haag

Voorwoord

Onder de titel 'Radencommunisme' verschijnt in onze serie *Manifesten* een herdruk*) van 'Grondbeginselen der communistische productie en distributie' uit het jaar 1931. Het was een produkt van collectieve arbeid van (merendeels Amsterdamse) radencommunisten die zich Groepen van Internationale Communisten (G.I.C.) noemden. Deze G.I.C. gaf regelmatig het Persmateriaal der Internationale Communisten (P.I.C.) uit, waarop in de dertiger jaren veel linkse communisten en anarchisten geabonneerd waren. Behalve het P.I.C. verschenen ook brochures, zoals bovengenoemde Grondbeginselen, Ontwikkelingslijnen in het Boerenbedrijf, een gedegen studie over de vele Crisistheorieën, een vertaling (door Herman Gorter) van 'Het wezen van den menselijken hoofdarbeid' van Joseph Dietzgen, e.v.a.

Er waren, in Duitsland en in Nederland, verscheidene radencommunistische groepjes. Zij hielden zich vooral met studie en discussie bezig. Bekende Nederlandse radencommunisten waren de dichter Herman Gorter en de sterrenkundige Anton Pannekoek. – Een groep wier leden individueel revolutionaire propaganda en agitatie onder de arbeiders voerden was de L.A.O. (linkse arbeidersoppositie), ook wel

*) Echter in nieuwe spelling omgezet.

'Spartakus' genoemd naar het blad dat zij uitgaven – dat weer genoemd was naar de groep van Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht – en die weer genoemd was naar de grote Thracische leider van de slavenopstand tegen de Romeinen 73–71 v. Chr. – In deze Nederlandse Spartakusgroep waren Eduard Sirach en Marinus van der Lubbe (de stichter van de Rijksdagbrand) bekende namen. Het was nauwelijks een groep, maar tussen de actieve lezers van de krant ontstond een band. – Een derde groep, de oudste, was de K.A.P., de Kommunistische Arbeiders-Partij, nog door Gorter opgericht (maar hij had later meer binding met de G.I.C.). Lo Lopez Cardozo speelde er een rol in; hij was later een der vier samenstellers van het Roodboek (over Van der Lubbe en de Rijksdagbrand); als Jood door de Duitsers weggevoerd, kwam hij om.

De K.A.P. heette nog 'partij', de latere radencommunistische groeperingen zien daarvan af. Zij willen geen 'partij' zijn in de zin van 'aanvoerder' of 'leider'. Zij willen werken in de massa als gist in het deeg. Leiders, aanvoerders, vertegenwoordigers, afgevaardigden isoleren zich altijd van de massa. 'Je moet je hoofd nooit boven de massa willen uitsteken', zei een Nederlandse radencommunist. Ze naderden in vele opzichten de sociaal-anarchisten, maar behielden hun degelijke Marxistische maatschappij-kritiek. De anarchisten beriepen zich op 'vrijheid' en op ethische

waarden; de radencommunisten zochten deze juist te verklaren uit de maatschappelijke verhoudingen.
De radencommunisten stelden, dat een tot zelfbewustzijn komende revolutionaire klasse of groep haar eigen 'organen' schept, organen die iedere beheersing van bovenaf of van buiten uitsluiten, organen waarbinnen een volledige 'democratie' heerst – niet een democratie van het getal die tot dictatuur van de meerderheid over de minderheid, of langs slinkse wegen van een minderheid over de meerderheid leidt, maar een werkelijke democratie waarin, door het bestaan van een vaste en directe verhouding tussen producent en produkt (en tussen consument en produkt), de 'associatie van vrije en gelijke producenten' mogelijk wordt.
Deze 'organen' kunnen allerlei namen dragen: *arbeidersraad* (in het Russisch: sowjèt), fabriekscomité, produktiegroep, commune, enz. Al deze raden werken samen in een vrije maar niet willekeurige *associatie*. Door die vaste verhouding tussen producent en produkt kan geen 'associatiebestuur' van een aantal raden ontstaan dat 'richtlijnen' en 'besluiten' uitgeeft die door de raden moeten worden opgevolgd. Dan zou immers de macht weer zijn omgedraaid; een bestuur, een centrale macht, een staat zou de raden de nek omdraaien, en de arbeiders zouden niets meer te vertellen hebben. Om de revolutie te handhaven en in een permanente revolutie van

mens en maatschappij om te zetten, stellen de radencommunisten: *'alle macht aan de raden'*. Dit betekent, *dat de samenwerkingsorganen geen hiërarchische, maar alleen een funktionele opbouw hebben, en dat zij worden bediend niet door gekozen of benoemde vaste ambtenaren, doch door – ieder moment terug te roepen of af te zetten – afgevaardigden der raden met bindend mandaat, van zeer beperkte duur.*
Een leidende partij, communistisch of niet, zal altijd pogen de spontane organen van de revolutie, de raden, zo snel mogelijk machteloos te maken. In Rusland, de Unie van Socialistische 'Raden'-Republieken, is dat ook prompt gebeurd. De bolsjewistische partij kwam aan de macht door de Raden van arbeiders, boeren en soldaten – in hoofdzaak door de soldatenraden, die weer grotendeels bestonden uit gewapende boerenarbeiders. Maar toen de matrozen van Kronstadt de hun toekomende macht wilden uitoefenen, lieten de bolsjewiki, onder leiding van Trotzki, Kronstadt in puin schieten.
Ook in Hongarije, in Beieren, in het Roergebied werden in 1918/19 arbeiders- en soldatenraden gevormd. Rosa Luxemburg en Karl Liebknecht ontwikkelden zich in Berlijn snel van partij-communisme in de richting van het radencommunisme, maar nog voor zij de volle consequenties konden zien en aanvaarden, werden zij in januari 1919 door rechtse militairen vermoord.

In een of andere vorm zijn deze 'raden' altijd ontstaan in tijden dat bevolkingsgroepen rebelleerden tegen hun onderdrukkers. We kennen ze in de Middeleeuwen onder de boeren: in de grote 'Jacquerie' van 1358 in Frankrijk, in de boerenoorlog onder Wat Tyler en John Ball in 1381 in Engeland, maar vooral in de boerenopstanden in de tweede helft van de 15e en de eerste helft van de 16e eeuw in de Nederlanden en Duitsland, culminerend in de grote boerenoorlog van 1524 in Duitsland, waar 40.000 boeren en anderen van het platteland de macht in handen poogden te krijgen.
Veel sterker zien wij de raden-idee gedurende de Middeleeuwen naar voren komen in de stedelijke opstanden; de arbeiders waren in de gunstige positie dat zij wapens hadden en konden gebruiken. Voornamelijk de textielarbeiders waren revolutionair, bijv. in Brugge in 1326; van 1346 tot 1356 in heel Vlaanderen, samen met de boeren; maar toch ook in Spanje, Bohemen, Italië, in de 14e en 15e eeuw, o.a. onder de Waldenzen, en dan uitlopend in de 16e eeuw, ook in Wederdoop en Hervorming. De Wederdopers tussen 1525 en 1535 waren sociaalrevolutionairen in godsdienstig kleed, sterk gebaseerd op zelf-doen in groepsverband.
Het grote historische voorbeeld is natuurlijk de Commune van Parijs van 1871. Duidelijk wordt daarin gesteld, dat afgevaardigden nooit méér mogen ver-

dienen dan een geschoold arbeider en dat zij ieder moment kunnen worden afgezet of teruggeroepen! Zelfs de ambtenaren worden op deze basis aangesteld, zodat de arbeiders en hun medewerkers de gehele leiding, het gehele beslissingsrecht, de volledige controle over de uitvoering behielden! Marx was er wel wat van ondersteboven, maar hij trok er de juiste conclusie uit en schreef zijn 'Bürgerkrieg in Frankreich' * als een enthousiaste verdediging van de poging der Communards om niet de hele staatsmachine in handen te krijgen en over te nemen, doch om nieuwe organen te scheppen waarbinnen de sociale revolutie zich zou ontplooien. Dat zij daarbij wel eens te naief, te weinig militair, te edelmoedig te werk zijn gegaan, en bijv. de Bank van Frankrijk niet in bezit namen, doet niets af aan het belang van de poging der arbeiders om iets nieuws te scheppen, in plaats van een wisseling van leiders te accepteren. De partijsocialisten en partijcommunisten hebben noch met de Commune, noch met Marx' Der Bürgerkrieg in Frankreich goed raad geweten, zodat in die kringen de principes van de Commune slecht bekend zijn. Maar terecht is de Commune van 1871 een voorbeeld voor latere revolutionairen geworden, zoals recent voor de jongeren van de Culturele Revolutie in China, en voor de studenten en jonge arbei-

*) Zie Karl Marx, *De Burgeroorlog in Frankrijk,* in de reeks 'Manifesten'; L. J. C. Boucher, Den Haag.

ders in mei en juni 1968 in Parijs en andere Franse steden.
In Nederland hebben wij in de twintiger jaren van deze eeuw ook de strijd *tegen* de bonzen en *voor* de bezetting der bedrijven * gekend, met weinig resultaat. In de dertiger jaren ontwikkelde Kooijman bezwaren tegen het radencommunisme: het zou in het hoog-ontwikkelde kapitalistische Westen al weer overleefd zijn omdat het kapitalisme te gronde gaat aan de overvloed die gecreëerd wordt door de enorm ontwikkelde techniek. Principieel zit daar veel waars in. Maar wil het „nemen naar behoefte", het „neem en eet", werkelijk slagen, dan zullen de consumenten dit toch onder gelijke voorwaarden moeten doen. Dit geschrift geeft trouwens duidelijk aan, hoe de overgang naar de vrije consumptie kan worden georganiseerd. Zeker zal de produktie in een radenstelsel nooit geremd worden en nooit op een 'winst- en bonusprincipe' gebaseerd worden, maar zal er zóveel geproduceerd worden als nodig zal blijken. Het is nu maar de vraag hoe zo iets georganiseerd kan worden zonder direct weer in een centrale leiding, eventueel vermomd in centrale registratie met centraal planbureau, te vervallen en op welke economische grondslag men zich moet bevinden om tot het communisme te kunnen overgaan.

*) Zie P. A. Kooijman, *Neem en eet*, in de reeks 'Manifesten'; L. J. C. Boucher, Den Haag.

Wat hadden bijv. de revolutionaire studenten en jonge arbeiders in Frankrijk voorjaar 1968 moeten doen als zij nog talrijker waren geweest en meer groepen van de bevolking hadden meegesleept, en als de binding aan de communistische partij en het communistisch vakverbond losser was geweest? Wat hadden zij moeten doen om de maatschappij te revolutioneren? Zolang men staakt en eisen stelt, erkent men de maatschappij van wie men inwilliging der eisen verlangt; men erkent haar en houdt haar in stand. Dat is precies wat de partijcommunisten deden.

Wat hadden de revolutionairen dan moeten doen? *In bezit nemen en doordraaien:* de fabrieken, de bedrijven, de radio en televisie, de banken, de markten. En stuk voor stuk verwezenlijken datgene waarover in dit boek gedacht wordt.

Natuurlijk zal dat uitlopen op geweld van de bourgeoisie met haar politie en keurtroepen. Dat moet men saboteren. De politie kan niet overal zijn. Men kan verliezen. Maar het is altijd beter te bezetten en te produceren dan te bezetten en te staken. Men krijgt de bevolking mee.

Zodra men de productie van stoffelijke en geestelijke zaken in handen heeft genomen, zal men een zo groot mogelijk en steeds groter wordend aantal goederen in vrije consumptie brengen. Want „tekort" betekent macht en uitbuiting, en „overvloed" be-

tekent leven zonder macht, in vrijheid van uitbuiting en van ontbering.
Over veel van deze problemen gaat dit geschrift. Het is niet bedoeld als historisch interessant, ook niet om precies na te volgen, maar om over na te denken en ermee verder te denken... en te handelen.

REDACTIE

Groepen van Internationale Communisten

Grondbeginselen der communistische productie en distributie

Grondbeginselen der communistische productie en distributie

VOORBERICHT

Deze 'Grondbeginselen' vonden hun ontstaan gedurende een vierjarig gemeenschappelijk zoeken en tasten van de Groepen van Internationale Communisten in Nederland. De eerste uitgave verscheen in 1930 in het Duits bij de uitgeverij van de revolutionaire Bedrijfsorganisaties, georganiseerd in de Allg. Arb. Union Deutschlands (AAUD): 'Neuer Arbeiterverlag', Berlin O 112, Grünbergstr. 4.
Tot een Nederlandse uitgave in de gewone boekvorm konden we door financiële moeilijkheden niet komen. Zodoende namen we onze toevlucht tot een minder gebruikelijke wijze van publicatie n.l. door het in gedeelten als bijlage van het Persmateriaal der

Internationale Communisten (PIC) te doen verschijnen. We hebben daarbij van de nood een deugd gemaakt, door het hele manuscript te herzien, waardoor deze uitgave niet gelijk is aan de Duitse. Wat de inhoud betreft zijn geen wezenlijke veranderingen aangebracht, maar de rangschikking der stof en verschillende formuleringen zijn gewijzigd en, naar we menen, ook verbeterd.

We hopen, dat deze grondbeginselen aanleiding tot uitvoerige discussie worden en zo zullen bijdragen tot het komen van een grotere klaarheid en eenheid in de doelstelling van het revolutionaire proletariaat, zodat de nu nog verschillend gerichte krachten in dezelfde stroombaan komen.

Juni 1931

I

De uitgangspunten van de grondbeginselen der communistische productie en distributie

a. *De arbeidersraden als organisatorische grondslag*

In ons geschrift 'De Grondbeginselen der communistische produktie en distributie' wordt de doorvoering van het Communisme van een heel andere kant bezien, dan dit tot nu toe in de arbeidersbeweging gebruikelijk is. Voor een deel is het het verloop der Russische revolutie geweest, dat de noodzakelijkheid van een nader onderzoek betreffende de problemen van het communistische bedrijfsleven aan de orde stelde. Men behoeft de Russische 'fabrieksverordening' slechts te lezen, om te zien dat de arbeiders in de gang van het bedrijfsleven niets in te brengen hebben, wat hier op neerkomt, dat enkele leiders der produktie de beschikking over het produktie-apparaat

hebben en de arbeiders onder het Russische staatscommunisme LOONARBEIDERS gebleven zijn. Tevens moet men al met volkomen blindheid geslagen zijn, als men niet ziet, dat DE WINST de grondslag der Russische produktie is, zoals overal elders, dat de produktie NIET gegrond is op de BEHOEFTEN der arbeiders. Een tweede feit, dat tot nader onderzoek dwong, is gelegen in het boerenvraagstuk. In ons geschrift 'Ontwikkelingslijnen in het boerenbedrijf' hebben we aangetoond, dat de agrarische produktie volkomen vermaatschappelijkt is, dat het boerenbedrijf tot de 'industriële produktie' is overgegaan, maar dat het landbouwvraagstuk desondanks het grootste struikelblok blijft, waardoor een doorvoering van het 'Socialisme' of 'Communisme', zoals dit onder de gangbare zienswijze in de arbeidersklasse begrepen wordt, onmogelijk is. Het boerenbedrijf laat zich niet organisch in het 'Communisme' opnemen, waaruit wij afleidden, dat de hele opvatting van dit Communisme fout moet zijn.

Het derde en zeker niet het minst belangrijke punt dat een onderzoek naar de problemen van de communistische produktie noodzakelijk maakte, was in het verschijnsel gelegen, dat de arbeidersklasse zich IN DE REVOLUTIE van andere organisatievormen bediende, dan in het tijdperk van de rustige 'verbetering der arbeidsvoorwaarden'. De organisatorische structuur van de revolutionaire arbeidersbeweging vindt

haar verschijningsvorm in de BEDRIJFSORGANISATIES EN ARBEIDERSRADEN.

Er is echter een nauw verband tussen de organisatorische structuur van een beweging en de ideologieën, de gedachtenwereld, waardoor ze gedragen wordt. Deze samenhang is zo innig, dat men de structuur een funktie van de ideologieën kan noemen. De organisatorische structuur van de verschillende stromingen in de arbeidersbeweging loopt dan ook parallel met de verschillende zienswijzen die we binnen de arbeidersbeweging omtrent de bouw van de communistische samenleving aantreffen. Zien we dan ook in de klassenstrijd structuurveranderingen optreden, dan betekent dit niet anders, dan dat er belangrijke ideologische hervormingen hebben plaats gehad, die nu hun organisatorische uitdrukking vinden.

In revolutionaire perioden hebben belangrijke ideologische hervormingen plaats, welke zich met ongekende snelheid voltrekken. De doelstelling van de arbeiders wordt een volkomen andere: ze wordt volkomen geradicaliseerd. De belangrijkste lessen, die de revolutionaire periode 1917–23 ons heeft gebracht, zijn wel deze, dat de hervormde ideologieën een andere organisatorische uitdrukking hebben dan de oude arbeidersbeweging. In de heftigste, zelfs bloedige strijd wordt tegen de oude arbeidersbeweging opgetreden, omdat deze zich krachtig tegen de nieuw-gevormde gedachtenwereld van de geradicaliseerde arbeiders

verzet. De bedrijfsorganisaties en arbeidersraden zijn de organisatorische wapenen, waarmee de arbeiders de revolutie doorvoeren.

Van hoeveel belang de Radengedachte in het begin der revolutionaire periode geacht werd, blijkt bijv. uit een beschouwing van D. J. Struik in 'De Nieuwe Tijd', Jaarg. 1919, blz. 466, naar aanleiding van de Radenresolutie, die toen door de C.P.H.*) was aangenomen:

"Uit niets blijkt helderder de vooruitgang, die we gemaakt hebben in ons inzicht in de wetten der sociale revolutie, dan in onze verklaring over het Radenstelsel. Zelfs twee jaar geleden was deze verklaring nog vrijwel onmogelijk, en drie jaar geleden konden zelfs de klaarste koppen der Internationale nauwelijks iets zeggen over de betekenis der Raden, zoals wij die nu zien. Het zal moeilijk vallen in de literatuur van voor de oorlog uitspraken in die geest aan te halen... Overal bleef het tot de Februari-revolutie van 1917 bij een simpele vermelding van noodzakelijke verandering van de politieke en economische vormen, waarin zich de revolutie zou kleden. Nadere aanduiding hierover, is, zover wij weten, niet gewaagd, althans niet aan deze zijde van de Weichsel. Rosa

*) Communistische Partij Holland, zoals toen de naam luidde. Red. Manifesten.

Luxemburg*) schrijft in haar gehele brochure over de massastaking slechts een enkele maal terloops over de Raad van Arbeidersafgevaardigden van 1905. Trotzky behandelt in zijn boek over de eerste Russische revolutie wel uitvoerig de geschiedenis, de betekenis en de macht van deze eerste Raad, maar gaat zich niet verdiepen in algemene bespiegelingen omtrent het Radenstelsel. En zelfs in de Marxistische geschriften, die tijdens de eerste helft van de wereldoorlog verschenen, in de 'Lichtstralen', in de 'Vorbote', ontbreekt elke verwijzing naar de Petrograder Sowjet van 1905.
Dat kort na het uitbreken van de Februari-revolutie van 1917 de Sowjet-gedachte zulk een vast fundament begon te krijgen, is uitsluitend een gevolg van de praktijk der revolutie... Als ooit het woord van Mehring, dat de intuïtie van de handelende massa's genialer kan zijn dan het grootste genie, bewaarheid is, dan is het in dit geval."
Het belangrijke, positieve, dat de revolutionaire periode 1917–23 ons heeft gebracht, is, dat we de vormen gezien hebben, waarin de proletarische revolutie zich voltrekt, terwijl we tevens de ideologieën zagen, waarvan die nieuwe vormen de uitdrukking zijn. Het over-

*) Zie Rosa Luxemburg, *Orde heerst in Berlijn*, in de reeks 'Manifesten'.

nemen van het maatschappelijk produktieapparaat voltrekt zich door de bedrijfsorganisaties en hun samenvatting: de arbeidersraden. Daarom moet een onderzoek van de problemen der communistische produktie en distributie van deze grondslag uit gaan.

D'Arbeidersraden worden eenmaal het wezen
Van de gehele mensheid op aarde.
Zoals in bloemen in een grote gaarde
Het hoogste zonlicht samengelezen.

Zij zijn het hoogste van de algemeenschap,
Zij zijn het verwerpen van de alleenschap,
Daarin elke man, vrouw en teder kind
Alleen zijn enig doel, de mensheid, vindt.

De Arbeidersraden zijn dus als het licht,
Zij zijn de vrede, de rust en het heil,
Zij zijn de waarheid en de bron der waarheid.

Zij zijn de vastheid in het Algeheel
Der mensheid, de knooppunten van de arbeid,
Zij zijn de zaligheid der mensheid,
— zij zijn het licht.

(Herman Gorter)

b. *De Marxistische verklaring van de beheersing der arbeidersklasse*

Naast de bedrijfsorganisaties hebben we als tweede uitgangspunt voor de grondbeginselen van het communistisch bedrijfsleven de Marxistische verklaring van de BEHEERSING en de UITBUITING van de arbeidersklasse. Het gaat er daarbij niet in de eerste plaats om, ons aan citaten uit 'Het Kapitaal' vast te klampen, maar we moeten ons laten dragen door de algemene gedachte, het wezenlijke, van Marx' analyse.

De beheersing en de uitbuiting zijn in hun oorzaken buitengewoon eenvoudig en voor iedereen direct begrijpelijk: ze liggen opgesloten in het feit, dat de arbeider van de produktiemiddelen gescheiden is. De kapitalist bezit de produktiemiddelen, de arbeider bezit de arbeidskracht: de kapitalist bezit de voorwaarden, waaronder de arbeider moet werken. Daardoor is de arbeider *economisch* volkomen rechteloos (moge de politieke democratie ook tot de uiterste volmaking zijn doorgevoerd) en dus volkomen van het kapitaal afhankelijk. Doordat de bezittende klasse HET BESCHIKKINGSRECHT over de produktiemiddelen heeft, heeft ze tegelijk de beschikking over de arbeidskracht, dat betekent: ze HEERST over de arbeidersklasse.

Het beschikkingsrecht over de produktiemiddelen, door de heersende klasse uitgeoefend, brengt de arbeidersklasse in een afhankelijkheidsverhouding tegenover het kapitaal.

Dit is het wezenlijke.
Het feit, dat de arbeidersklasse van de produktiemiddelen losgemaakt is, houdt tevens in, dat ze niet over het vervaardigde produkt beschikt. De arbeiders hebben met de door hen vervaardigde goederen niets te maken; ze zijn niet van hen, maar ze behoren aan hun 'broodheer'. Wat er verder mee gebeurt, hoe de vrucht van hun arbeid in de samenleving over gaat, is niet hun zaak; ze hebben alleen hun arbeidskracht te verkopen en ontvangen daarvoor hun 'loon': ze zijn LOONARBEIDERS.
Dat kan niet anders zijn. De beschikking over het produktieapparaat sluit de beschikking over het vervaardigde produkt in. Het zijn twee verschillende kanten van hetzelfde ding. Ze zijn funktioneel afhankelijk, het ene is niet zonder het andere, het ene bestaat slechts *door* het andere. *Doordat* de arbeiders de beschikking over het produktieapparaat niet hebben, *daardoor* hebben ze ook niet de beschikking over het vervaardigde produkt. *daardoor* worden ze beheerst, *daardoor* zijn ze loonarbeiders.
De *loonarbeid* is de uitdrukking van het feit, dat er een scheiding is van de arbeid en het arbeidsprodukt,

van het feit, dat de arbeiders noch over het produkt, noch over het produktieapparaat iets te zeggen hebben. De *loonarbeid* is het onbedriegelijke kenteken van de 'onmondigheid' van de arbeidersklasse, van haar overheersing door hen, die over het maatschappelijk produktieapparaat en het maatschappelijk produkt beschikken.

Zo eenvoudig de grondslag van de overheersing der arbeidersklasse is, zo eenvoudig is ook *de formulering* van het opheffen der loonslavernij (al is de praktische doorvoering dan ook niet zo eenvoudig!). Deze opheffing kan alleen daarin liggen, dat de scheiding van arbeid en arbeidsprodukt wordt opgeheven, dat *het beschikkingsrecht* over het arbeidsprodukt en dus ook over de produktiemiddelen weer aan de arbeiders komt.

Dit is het wezenlijke der communistische produktie. Natuurlijk kan dit echter niet meer op de wijze, zoals vroeger de handwerker de beschikking over z'n werktuigen en z'n arbeidsprodukt had. De huidige maatschappij kent geen 'individuele', op zichzelf staande arbeid meer, ze is tot de maatschappelijke produktie overgegaan, tot het vermaatschappelijkte produktieproces, waar ieder slechts een radertje in het Grote Geheel is. Daarom moeten de arbeiders de produktiemiddelen nu *gemeenschappelijk* bezitten. Gemeenschappelijk bezit, dat echter niet meteen het beschikkingsrecht er over beduidt, mist evenwel zijn doel. Het

gemeenschappelijk bezit is geen doel in zichzelf, doch het is slechts *het middel*, om het beschikkingsrecht over de produktiemiddelen voor de arbeiders mogelijk te maken, om de scheiding van arbeid en arbeidsprodukt op te heffen, om de loonarbeid te kunnen afschaffen.

Het verwisselen van doel en middel

Hier ligt het zwakke punt van de huidige arbeidersbeweging. Men stelt het brengen van de produktiemiddelen in gemeenschapsbezit ALS DOEL, zonder te vermoeden, dat dit in het geheel geen doel kan zijn, zonder te vermoeden, dat het probleem van een nieuwe produktiewijze bij de overgang naar het 'gemeenschapsbezit' in werkelijkheid pas gesteld is. De arbeidersklasse leeft valselijk in het vertrouwen, dat het Communisme 'vanzelf' komen moet, als dat gehate privaatbezit der produktiemiddelen is opgeheven. Men leeft valselijk in de veronderstelling, dat daarmee de loonarbeid noodzakelijk moet verdwijnen.
De werkelijk proletarische doelstelling kan slechts deze zijn, dat de arbeiders het beschikkingsrecht over de produktiemiddelen en daarmee over het produkt veroveren en daardoor metterdaad de loonarbeid afschaffen. Eerst daardoor wordt de arbeidersklasse '*vrij*'. De gemeenschappelijk uitgeoefende beschikking over de produktie door *de vrije producenten*, dàt is de

grondslag van de communistische samenleving.
De vrije producenten kunnen echter *niet willekeurig* over de produktiemiddelen beschikken, zoals 'de vrije producenten' onder het kapitalisme (de fabrieksbezitters of -leiders) doen. Is de beschikking willekeurig, dan kan van *een gemeenschappelijke beschikking* geen sprake zijn. De eerste voorwaarde, om een gemeenschappelijke beschikking over het produktieapparaat mogelijk te maken, is daarom, dat de produktie zich naar algemeen geldende regels voltrekt, regels, waarop *alle* maatschappelijke werkzaamheden moeten rusten. Dan eerst is een gemeenschappelijk beslissen en handelen mogelijk. De vrije producenten moeten daarom *gelijke produktievoorwaarden* voor alle producenten scheppen. De produktie staat dan in de hele samenleving op gelijke grondslag. Daartoe worden dan de vrije producenten tegelijk tot *gelijke producenten* en zo verwezenlijken de bedrijfsorganisaties in hun duizenderlei verbindingen van allerlei aard 'DE ASSOCIATIE VAN VRIJE EN GELIJKE PRODUCENTEN'.
Vanuit deze gezichtshoek verschijnt de eis der 'gelijkheid' dus geenszins als een 'ethische' of een 'morele', maar ze spruit direct voort uit de noodzakelijke produktievoorwaarden van het communistisch bedrijfsleven. De 'gelijkheid' is hier geen ethische categorie, maar een economische: ze wil niet anders tot uitdrukking brengen, dan dat de produktie in alle bedrijfsorganisaties naar dezelfde regels verloopt, om

een gemeenschappelijke beschikking over het produktieapparaat mogelijk te maken. Het voor de hele produktie bindend maken van deze regels is de wezenlijke taak van een proletarische revolutie.
Zo zien we, hoe de morele eis der gelijkheid, die we aan het Communisme stellen, de gelijke voorwaarden voor de ontplooiing der individualiteit, haar grondpijler vindt in de gelijkheid in de produktie.

II

De sociaal-democratische „herziening" van het marxisme

Het verwisselen van de maatschappelijke arbeid met de organisatorische vormen, waarin het kapitaal deze arbeid beheerst

Zowel de radicale sociaal-democraten (de Bolsjewiki) als de reformistische hebben de Marxistische leer juist in het beslissende punt van 'de associatie van vrije en gelijke producenten' 'herzien'. De vermaatschappelijking van het arbeidsproces is in Marxistische zin niet anders, dan dat de 'warenproduktie' in de loop der ontwikkeling tot overheersende produktievorm wordt. Steeds wijdere kring van producenten werkt uitsluitend voor de markt. Ieder vervaardigt, wat hij zelf niet verbruikt. Het vervaardigde produkt is voor anderen, ieder werkt voor de maatschappij, ieder verricht daardoor maatschappelijke arbeid. Het kapitalisme is zelf de grootste revolutionair, die de produ-

centen in de loop van de ontwikkeling van hun oude arbeidswijze losscheurde en ze in dienst van het kapitaal in een arbeidsproces slingerde, dat de oude, aartsvaderlijke arbeidsverhoudingen ophief, om iedere betrekking tot persoon of familie te verbreken. Het kapitalisme bracht allen in een toestand, dat ieder, van alle bezit ontbloot, niets heeft dan de naakte arbeidskracht, om aan het vermaatschappelijkte arbeidsproces deel te nemen.

De sociaal-democratie maakte (en maakt) van het proces van de vermaatschappelijking der produktie echter heel wat anders. Zij zag het steeds verder voortschrijden der maatschappelijke produktie in de voortdurende groei der trust-, syndicaten- en kartelvorming. Zij zag de vermaatschappelijking in de vorm, waarin de kapitalistische produktiewijze *zich organiseert*. In werkelijkheid is het niet anders dan de vorm, waarin het privaat-kapitalistische (of collectief-kapitalistische) beschikkingsrecht over de produktiemiddelen, over het maatschappelijk produkt en over de maatschappelijke arbeid zich organiseert en concentreert. Zij verwisselt de specifiek-kapitalistische organisatievormen van *de beheersing* van de maatschappelijke arbeid met de maatschappelijke arbeid zelf!!

Geen wonder, dat bij deze begripsverwisseling de opvatting van het socialisme ook een heel andere richting neemt dan uit de Marxistische beschouwings-

wijze van de vermaatschappelijking van de arbeid volgt. Zowel voor de radicale sociaal-democratie als voor de reformistische wordt daardoor de *vertikale trust* – de kapitalistische bindingsvorm van de organisatie der produktie van grondstof tot verbruiker – de ideaaltoestand der communistische produktiewijze. ("De gehele volkshuishouding georganiseerd naar het voorbeeld van de post... dat is onze eerste taak." Lenin: 'Staat en Revolutie'.

Het ligt voor de hand, dat bij de arbeidersklasse de weg naar het socialisme dusdanig moest verschijnen, dat de arbeidersklasse zich van de politieke macht, van de staat, meester maakt, waarmee ze tegelijk het door het kapitaal zelf geschapen centrale apparaat der kapitalistische produktie in handen heeft.

(Zo toont de bekende linkse Marxist 'Parvus', "hoe gemakkelijk de overgang van de groot-industrie tot staatsproduktie mogelijk is." 'Der Staat, die Industrie und der Sozialismus', blz. 12. Aldus ook bij R. Hilferding in 'Het Geld-kapitaal', blz. 6: "Het betekent niet anders, dan dat onze generatie voor het probleem geplaatst is, met behulp van de staat, met behulp van de bewuste maatschappelijke regeling, deze door de kapitalisten georganiseerde en geleide produktie in een door de democratische staat geleide produktie om te vormen.")

Dit is de algemene opvatting betreffende de communistische produktie, die we bij alle schakeringen bin-

nen de sociaal-democratie aantreffen. De verschillen treden eerst op, als het gaat om de middelen, om de taktiek, waarmee men deze maatschappelijke toestand bereiken wil. De reformistische sociaal-democratie wil het langs de weg van het algemeen kiesrecht, door het gebruik maken van de burgerlijke democratie. Ze wil DEZE burgerlijk-kapitalistische staat 'veroveren' en daardoor de organisaties van het kapitaal onderwerpen. De ware toestand is echter, dat de staat MET de sociaal-democraten in de regering, door de organisaties van het kapitaal onderworpen wordt.
De radicale sociaal-democraten (Bolsjewiki) bestrijden deze politiek heftig. Zij verlangen de vernietiging van de burgerlijke staat in de revolutie en de vorming van een nieuwe politieke macht door de politieke organisatie van de arbeidersklasse: de staat van de proletarische dictatuur. Door deze staat zal langs revolutionaire weg een centrale economische organisatie geschapen worden (naar het voorbeeld van de kapitalistische trust. Lenin), waarin dan de bedrijven en industrieën opgenomen worden, voor zover deze daarvoor 'rijp' zijn. M.a.w. de takken van bedrijf, die door het kapitaal voldoende zijn geconcentreerd, om in staatsbeheer te worden genomen, zullen worden *'genationaliseerd'*.

'Nationaliseren' en 'Vermaatschappelijken'

Ofschoon Marx geen 'schildering' van het communistisch bedrijfsleven gegeven heeft, mag het bekend geacht worden, dat volgens hem de regeling der produktie 'NIET DOOR DE STAAT, MAAR DOOR DE VERBINDING DER VRIJE ASSOCIATIES DER SOCIALISTISCHE SAMENLEVING' tot stand zou komen, een opvatting, die Marx volgens de reformist Cunow aan de liberaal-anarchistische stromingen van zijn tijd zou ontlenen. (H. Cunow: 'Die Marxistische Geschichts-, Gesellschafts- und Staatstheorie' I, blz. 309). Het beheer en de leiding van produktie en distributie zouden direct *aan de producenten en consumenten zelf* toevallen en niet langs de omweg van de staat. De gelijkstelling van staat en samenleving is pas een uitvinding van latere jaren. Ook Engels keerde zich in zijn 'Anti-Dühring' tegen het staatssocialisme, waar hij zegt: "Noch de omvorming in naamloze vennootschappen, *noch in staatseigendom* heft de kapitaalvormende eigenschappen der produktiekrachten op. De oplossing kan alleen daarin liggen, dat *de samenleving* openlijk en *zonder omwegen* zich meester maakt van de produktiekrachten, die iedere andere leiding dan de hare ontgroeid zijn. Daarmee treedt de maatschappelijk-planmatige regeling der produktie *naar de behoeften* van het geheel, zowel naar die van ieder afzonderlijk, in de plaats van de maatschappelijke anarchie der produktie."

Omstreeks 1880-90 werd dit standpunt dan ook nog door de sociaal-democratie ingenomen, wat bijv. heel duidelijk tot uitdrukking komt in een rede, die de oude Liebknecht hield naar aanleiding van de pogingen, om de spoorwegen, de kolenmijnen en andere grote industrieën in handen van de staat te brengen. Hij zei:

"Hoe meer de burgerlijke maatschappij inziet, dat ze zich op den duur niet tegen de stormloop van de socialistische ideeën verdedigen kan, des te dichter zijn we bij het tijdstip, dat het staatssocialisme in volle ernst geproclameerd zal worden en de laatste strijd, die de sociaal-democratie te strijden heeft, zal uitgevochten worden onder het parool: 'Hier sociaal-democratie – daar staatssocialisme!"

Cunow tekent hierbij aan: "Dienovereenkomstig verklaarde ook het congres (der soc. dem. partij) zich tegen het aan de staat brengen der bedrijven; want sociaal-democratie en staatssocialisme werden *'onverzoenlijke tegenstellingen'* genoemd." (Cunow, als boven, blz. 340).

In de strijd om 'sociale hervormingen' werd dit standpunt echter reeds omstreeks 1900 opgegeven en werd het 'nationaliseren', het aan de staat of gemeente brengen van verschillende takken van bedrijf, als een steeds verder opschuiven naar het socialisme voorgesteld. In sociaal-democratische terminologie heten zulke bedrijven dan ook 'gemeenschaps-

bedrijven' ofschoon de producenten met het beheer en de leiding niet te maken hebben.
Ook de Russische revolutie verliep volkomen volgens het schema van de 'nationalisatie' der industrie. Ook hier werden de takken van bedrijf, die daartoe 'rijp' waren, in het centrale staatsapparaat gevoegd. In 1917 begonnen de producenten de bezitters in de gehele industrie te onteigenen, tot groot ongemak van hen, die het bedrijfsleven 'van boven af' wilden leiden en beheren. De arbeiders wilden de produktie op nieuwe grondslagen volgens communistische regels organiseren. In plaats van deze regels kregen ze stenen voor brood: de Communistische Partij gaf richtsnoeren, waarnaar de bedrijven zich tot trusts moesten verenigen, om ze onder centrale leiding te krijgen. Wat niet in het centrale beschikkingsrecht opgenomen kon worden, werd aan de bezitters teruggegeven, omdat deze bedrijven nog niet 'rijp' waren.
Zo zien we dan, hoe al direct op het 1e Al-Russische Congres der Economische Raden het volgende besluit werd genomen:
"Op het gebied van de organisatie der produktie is een algehele nationalisatie noodzakelijk. Het is noodzakelijk, van de doorvoering der nationalisatie van afzonderlijke ondernemingen (waarvan er 304 genationaliseerd en in beslag genomen zijn) tot een doelmatige nationalisatie der industrie over te gaan. De nationalisatie mag geen 'gelegenheids'-nationalisatie

zijn en slechts door de Opperste Economische Raad der Gevolmachtigden, *onder goedkeuring van de Opperste Economische Raad,* tot stand komen". (A. Goldschmidt: 'Wirtschaftsorganisation in Sowjet-Russland', blz. 228).

De Communistische Partij gaf dus geen richtsnoer, waarnaar de arbeiders *zelf* hun bedrijf in het communistisch bedrijfsleven voegden, ze gaf geen richtlijnen, waarnaar het beheer en de leiding van het produktieproces inderdaad aan de samenleving overging, voor haar was de bevrijding van de arbeiders niet het werk van de arbeiders zelf, maar voor haar was de doorvoering van het Communisme een funktie van de 'mannen van de wetenschap', van de 'intellectuelen', van de 'statistici' en hoe al die geleerde heren nog meer mogen heten. De Communistische Partij meende, dat het voldoende was, de oude industrie-generaals te verjagen en het Recht van Commando over de arbeid zelf in de hand te nemen, om alles in de veilige haven van het Communisme te leiden! De arbeidersklasse was juist goed genoeg, de oude beheersers van de arbeid weg te vagen... en er nieuwe voor in de plaats te zetten. Verder reikte haar funktie niet en verder kon ze ook niet reiken, omdat de basis voor de *zelf-organisatie* niet door het geven van algemeen geldende produktieregels gegeven was.

De Bolsjewiki, die nog al hoog van de toren plegen

te blazen dat ze konsekwente volgelingen van Marx zijn, doen daarom verstandig een toontje lager te zingen, waar ze toch de hele zin van de *vermaatschappelijking der produktie* tot het 'nationaliseren' van de 'rijpe' bedrijven omlaag drukken, wat niet anders is, dan het opgeven van de proletarische revolutie, het opgeven van het Communisme! In Marxistische zin zijn er geen 'rijpe' of 'nog-niet-rijpe' bedrijven, maar is de maatschappij ALS GEHEEL rijp voor het Communisme. Zeer terecht merkt F. Oppenheimer dan ook in het verzamelboek van H. Beck over 'Wege und Ziele der Sozialisierung' blz. 16/17 op:

"Men verbeeldt zich, de Marxistische vermaatschappelijking stap voor stap te benaderen, door het aan de staat of aan de gemeente brengen van afzonderlijke bedrijven voor vermaatschappelijken uit te geven. Vandaar de anders geheimzinnige, onbegrijpelijke zinswending van de 'rijpe' bedrijven..."

"Vanuit het standpunt van Marx is dit... grove onbeschaamdheid. Voor hem kan de socialistische samenleving slechts als een geheel 'rijp' zijn. Afzonderlijke bedrijven of bedrijfstakken kunnen in zijn gedachtengang net zo min rijp zijn en 'vermaatschappelijkt' worden, als de afzonderlijke organen van een embryo in de vierde maand van de zwangerschap rijp kunnen zijn en afzonderlijk tot een zelfstandig bestaan geboren kunnen worden".

De beheersing van de arbeidersklasse en van de arbeid in het staatscommunisme

Wat voor de sociaal-democratie in al haar schakeringen als socialisme of communisme geldt, is niet anders dan het projecteren van de organisatie van het kapitaal in het communistisch bedrijfsleven. Wat betekent echter de door de concentratie van het kapitaal geschapen produktie-organisatie? Wat betekent het enerzijds uit de gezichtshoek der loonarbeiders gezien en anderzijds vanuit het standpunt der kapitalisten? *Het is de beheersing van de arbeid, de georganiseerde beheersing van de loonarbeiders.* De Marxistische ontleding van het kapitalisme laat daaromtrent niet de geringste twijfel. Bij Marx is de maatschappelijke plaats van de kapitalist tegenover de loonarbeider daardoor gekarakteriseerd, dat hij de beschikking over de arbeid, over de arbeiders in de produktie heeft.

De socialisatie-theorieën van alle richtingen der sociaal-democratie draaien ook alle om hetzelfde punt van de beheersing der arbeidersklasse. Dat de arbeid beheerst moet worden, is voor haar vanzelfsprekend en dat daartoe (omdat het om een maatschappelijk. onverbrekelijk verbonden systeem gaat) een strafcentrale organisatie nodig is, is even 'natuurlijk'. De taak, die men zich stelt, bestaat daarin, dit commando over de arbeiders alomvattend en zo centraal

mogelijk te organiseren, maar dit commando zelf onder het toezicht van het parlement (de reformisten) of van de proletarische staat, zoals die door de partij der loonarbeiders wordt gevormd (de Bolsjewiki), te stellen. M.a.w.: de beheersing der arbeidersklasse zal verzacht worden door de 'democratie'. Binnen deze grenzen bewegen zich de richtingen van de z.g. 'Marxistische' arbeidersbeweging, gerekend vanaf de rasechte reformisten tot de uitgesproken revolutionairen, die de huidige economische en politieke organisatie van de maatschappij willen vernietigen, om ze opnieuw te organiseren. Het doel zelf, waarheen het gaat, is altijd het georganiseerde recht van commando over de loonarbeiders.
Wil bij deze socialisatie-projecten het socialistisch produktiesysteem functioneren, dan moet zijn leiding er voor alles op bedacht zijn, dat de beschikking over de produktiemiddelen en daarmee het recht van commando over de arbeid, over de arbeiders, wordt verzekerd. In de theorie wordt dit recht opgeëist, om zich tegen de contra-revolutie te weren; in de praktijk richt het zich ook tegen iedere ongewenste inmenging van de kant der loonarbeiders. Als de arbeiders zelf over de gang der produktie willen beslissen, dan wordt dit streven als een uiting van burgerlijke geestesgesteldheid voorgesteld en... deze arbeiders worden dus als contra-revolutionairen behandeld. Aan de ontwikkeling van het Russische

staatscommunime hebben we een leerrijk voorbeeld gehad!

Wat wil men nu met de door het parlement of de politieke partij der loonarbeiders ingestelde centrale leiding van het bedrijfsleven bereiken? De uitbuiting moet worden opgeheven; daarover zijn allen het eens. De reformisten menen dit doel te kunnen bereiken bij behoud der bewegingswetten der kapitalistische warenproduktie, als de staat slechts de uitbuiting ter hand neemt en deze dan de gemaakte winsten naar de arbeiders doet afvloeien in de vorm van 'sociale inrichtingen' en hervormingen. De Bolsjewiki probeerden het, door de bewegingswetten van het huidige produktiesysteem op te heffen en de maatschappelijke produkten, zowel over de bedrijven als aan de consumenten, *in natura* te verdelen. Dit liep al heel spoedig op een fiasco uit, zodat men tot genoemde reformistische methoden overging; het resultaat is in beide gevallen hetzelfde: staatskapitalisme.

De distributie van produktiemiddelen en consumptiegoederen in natura als Bolsjewistisch ideaal

Het doel, dat de Bolsjewiki voor ogen zweefde, was het bereiken van een toestand, waarbij de loonarbeid en de uitbuiting zijn opgeheven. Daartoe stuurden ze

doelbewust op een afschaffing van het geld aan, wat dan tot stand moest komen door een geweldige 'inflatie' van het ruilmiddel. De staatsdrukkerijen werkten dag en nacht door, om maar steeds meer papiergeld te drukken, dat de staat wel voor betalingen gebruikte, maar waarvoor ze geen tegenwaarde garandeerde.

"... Bankbiljetten worden gefabriceerd... Men kan er niet genoeg van drukken. De behoefte er aan is veel groter, dan de produktiemogelijkheden." (A. Goldschmidt: als boven, blz. 138).

Met het toenemen van het totaal-bedrag aan uitgegeven 'geld', daalde natuurlijk de ruilwaarde, de koopkracht van de Roebel. De prijzen der goederen sprongen met de dag omhoog, een verschijnsel, zoals we dat ook uit de Duitse inflatie kennen. De waarde van het ruilmiddel liep zo snel achteruit, dat degenen, die iets te verkopen hadden, dit, indien even mogelijk, niet eens meer tegen 'geld' wilden afgeven. Ze wilden hun goederen wel van de hand doen, maar alleen direct tegen andere goederen, zonder de tussenvorm 'geld' te gebruiken: ze wilden alleen goederen 'in natura' ruilen.

Dit was juist, waar de Bolsjewiki naar streefden. In het Gedenkschrift van het Commissariaat van Financiën in Rusland, dat in 1921 aan alle deelnemers van het 3e Congres der IIIe Internationale te Moskou werd aangeboden, *wordt deze politiek van infla-*

tie als een welbewuste methode tot de invoering van het Communisme geroemd!

Dit Communisme zou er dan dusdanig uitzien, dat de Centrale Economische Raad van de Sowjetstaat de goederenproduktie en distributie ter hand zou nemen, bij uitschakeling van het geld en van de handel. Hij zou voor alle inwoners vast stellen, hoeveel brood, boter, kleren, enz. ieder per week of per jaar kon krijgen, wat mogelijk gemaakt moest worden *door een nauwkeurige produktie- en verbruiksstatistiek.*

"De proletarische economie is in principe een goederen-produktie-systeem (in tegenstelling tot het geldsysteem van het kapitalisme – Gr. v. Int. Comm.), een 'Natural-Wirtschaft'. Met de uitbouw van de produktie door de staat verdwijnt in de eerste plaats het geld uit het verkeer tussen de gemeenschapsbedrijven. De steenkolenmijnen voorzien de spoorwegen en de hoogovens met steenkool *zonder prijsverrekening*. De hoogovens leveren het ijzer aan de machinefabrieken, deze de machines aan de staatslandbouwbedrijven, *zonder tussenkomst van geld*. De arbeiders krijgen een steeds groter deel van hun loon in natura: behuizing, verwarming, brood, vlees enz.... Het geld sterft ook als circulatiemidde af". (Varga: 'Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur', blz. 138).

De produktie- en distributieberekening zou zich dus

niet voltrekken naar geld, of een andere algemene maatstaf, maar alleen naar hoeveelheden goederen. Men zou alleen rekenen in kilogrammen, meters, tonnen enz. M.a.w.: men zou, zoals de Duitse taal dat zo kernachtig kan uitdrukken, overgaan tot de 'Naturalwirtschaft', welke door Otto Neurath in zijn 'Wirtschaftsplan und Naturalrechnung', blz. 83, aldus wordt gekarakteriseerd:

"De leer van het socialistisch bedrijfsleven kent SLECHTS EEN ENKELE PRODUCENT-DISTRIBUENT, *de samenleving, die zonder winst- en verliesrekening, zonder circulatie van geld, zij het metaalgeld of arbeidsgeld, – op grond van een produktieplan de produktie organiseert en de levensniveaus volgens socialistische regels verdeelt,* ZONDER DAARAAN ENIGE REKENEENHEID TEN GRONDSLAG TE LEGGEN."

Van 1917–'21 hebben de Bolsjewiki geprobeerd, dit principe te verwerkelijken, en het genoemde gedenkschrift is nog als een laatste uitloper van deze pogingen te beschouwen: in 1921 volgde de stabilisatie van de Roebel, men keerde tot het 'waardevast geld' terug.

Het was geenszins het uitblijven der wereldrevolutie, noch was het individuele boerenbedrijf in Rusland de oorzaak, dat de Sowjetstaat zijn plannen inzake de 'geldloze produktie en distributie', volgens de berekening der produktie in 'natura', moest opgeven en de Roebel moest stabiliseren. Produktie en distributie

bleken op deze 'communistische grondslag' onmogelijk. *De Russische revolutie heeft praktisch bewezen, dat een produktie zonder rekeneenheid waanzin is!*
Bij de pogingen, om het Russische bedrijfsleven in nieuwe banen te leiden, ging men zeer terecht uit van een vooraf gemaakt begrotingsplan, van een produktieplan. De afzonderlijke bedrijven maakten hun begrotingen, die dan door de centrale trustleiding tot een algemeen trustplan verwerkt werden. De samenvoeging van alle trustbegrotingen leverde aan de Opperste Economische Raad een overzicht over het hele in de staat samengevatte produktieapparaat, zodat een algemeen produktieplan voor de hele staatsproduktie samengesteld kon worden.
Al deze plannen stonden op de basis van de Roebel. En waarom niet in een rekening naar 'natura'? Omdat men geen kilogrammen ijzer en tonnen steenkool enz. bijeen kan tellen! De waarde van de Roebel liep echter snel achteruit en de prijzen der produkten liepen daarmee even snel omhoog. Daardoor bestonden deze begrotingen alleen op papier: ze hadden geen waarde voor de werkelijke doorvoering. Varga, die de verdiensten der 'inflatie-methode' erkent, ziet hierin dan ook haar belangrijkste schaduwzijde. Hij zegt:
"De snelle en voortdurende waardevermindering van het geld is in zoverre nadelig, als het de stabilisatie der lonen hindert, loonbewegingen en moeilijkheden

tussen de staatsarbeiders en de proletarische staat veroorzaakt, tot voortdurende loonsverhogingen dwingt, de berekeningen ten zeerste bemoeilijkt, *in het bijzonder echter het nakomen ervan."* (Varga, als boven, blz. 138).

Hier ligt dan ook een van de praktische gronden, waardoor de Sowjetstaat op de dwalingen haars weegs, betreffende de vernietiging van het 'waardevaste geld', terug moest keren. Reeds in 1919 constateert men, dat 'de berekening *naar de waarde der produkten* met de dag noodzakelijker wordt', zodat het 2e Economische Congres (1919) reeds besloot, 'de berekening der belangrijke staatsuitgaven naar de waarde der produkten te verrichten.' (A. Goldschmidt: als boven, blz. 133). Natuurlijk is dat alleen mogelijk, als *de hele produktie* op de grondslag van de 'waarde' staat, dus moet de algehele stabilisatie van het geld absoluut noodzakelijk volgen.

De Russische revolutie heeft praktisch aangetoond, dat een planmatige produktie zonder rekeneenheid onmogelijk is. Voor het opstellen van een produktieplan is noodzakelijk te weten, hoeveel menselijke arbeid in verschillende vormen ter beschikking staat en hoe deze arbeid over de verschillende takken van bedrijf zal worden verdeeld. Aangezien het tot nu toe echter onmogelijk is, tonnen steenkool, hectoliters graan enz. op te tellen, moet men bij alle produkten hun bepaalde gebruiksvorm, de 'ge-

bruikswaarde', buiten beschouwing laten, om alleen het oog te richten op de eigenschap, die ze alle zonder uitzondering bezitten. Dat is dan deze, *dat ze alle een zekere hoeveelheid menselijke arbeid belichamen.* Dat is hun 'waarde'. In een samenleving, waar een scheiding van arbeid en arbeidsprodukt heerst, neemt deze waarde de geldvorm aan. Het Communisme kan deze hoeveelheid arbeid direct meten, zonder de tussenvorm van het geld. Maar in ieder geval is het noodzakelijk van alle maatschappelijke werkzaamheden hun 'waarde' vast te stellen, alvorens er van het opstellen van een produktieplan sprake kan zijn.
Hoe komt nu de 'waarde' der produkten tot stand? Ze bouwt zichzelf uit deelprocessen op. In het proces van maatschappelijke deel-arbeid voegt iedere nieuwe werkzaamheid, die aan hetzelfde produkt verricht wordt, nieuwe waarde aan het produkt toe, totdat bij het 'eindprodukt' de 'eindwaarde' te voorschijn komt.
Het is dus *de arbeidskracht,* die de waarde opbouwt en dus is het zonder meer duidelijk, *dat er een maatstaf moet zijn, waarmee iedere arbeidsprestatie,* die door de arbeider aan het produkt wordt toegevoegd, *gemeten kan worden.*
Behalve voor de produktie is zulk een maatstaf echter ook nodig voor de distributie, omdat de consumptie een wezenlijk deel van het produktieplan is.

De arbeidsprestatie verschijnt dus in twee funkties. Enerzijds is hij de maatstaf voor de waardevermeerdering van het produkt en anderzijds bakent hij de grenzen af, waarbinnen de individuele consumptie zich kan bewegen. Zodat we samenvattend kunnen zeggen: *Bij volkomen vermaatschappelijking van de arbeid,* waar ieder slechts een deel-arbeid aan het maatschappelijk produkt verricht, *moet er een maatstaf zijn, waarmee zowel de arbeidsprestatie* (die aan het produkt wordt toegevoegd), *als het recht van ieder afzonderlijk op het totale maatschappelijke produkt, gemeten kan worden.* Deze maatstaf is, hoe onvolkomen ook, tot nu toe het kapitalistische geld. Het is nu maar de vraag, of deze maatstaf altijd in de geldvorm moet verschijnen, of dat dit het specifieke kenmerk van een kapitalistische produktie is. We antwoorden daarop, dat het een kapitalistische verschijningsvorm is, die uitdrukking geeft aan het feit, dat de produktie *op loonarbeid* berust, dat er een scheiding van arbeid en arbeidsprodukt is. *De stabilisatie van de Roebel* betekende dan ook, dat het staatskapitalisme, dat zich direct bij de doorvoering der revolutie organiseerde, in de loop van zijn ontwikkelingsgang zijn bewegingswetten in vaste banen bracht.

In het Russische bedrijfsleven zijn de industriële produktiemiddelen in handen van de staat overgegaan. De beschikking er over, alsmede over de arbeid (en

daarmee over de arbeiders) en over het arbeidsprodukt is in handen van de Opperste Economische Raad geconcentreerd. *De producenten hebben geen zeggingschap over het produkt; de scheiding van arbeid en arbeidsprodukt is het wezenlijke kenmerk der produktie.* De Opperste Economische Raad moet de arbeidskracht op de markt kopen, waartoe men tegenwoordig de ook in het Westerse kapitalisme gebruikelijke methode van collectieve contracten met de vakverenigingen aanwendt.
De Opperste Economische Raad kan de produktie alleen leiden en beheren op de grondslag van *de waarde der produkten.* Ze moet daarom ook *de waarde van de arbeidskracht* in rekening brengen, ze moet de arbeider in ruil voor zijn arbeidskracht zoveel toewijzing van het maatschappelijk produkt geven, als de waarde der arbeidskracht bedraagt. Dat is zijn arbeidsloon. De arbeider is dus loonarbeider. De waarde van dit arbeidsloon moet echter op een zo hecht mogelijke grondslag staan, om zo min mogelijk aan schommelingen onderhevig te zijn en daarmee verschijnt de noodzakelijkheid, dat het arbeidsloon in waardevast geld (op basis der goudwaarde) wordt uitbetaald.

III

De rekeneenheid in het communisme

De regeling der produktie

Bij 'De Marxistische verklaring van de beheersing der arbeidersklasse' hebben we reeds gezien, dat het eigenlijke probleem van het Communisme in het opheffen van de scheiding van arbeid en arbeidsprodukt ligt. Niet een of andere Opperste Economische Raad, maar de producenten moeten door hun bedrijfsorganisaties *zelf* de beschikking over het arbeidsprodukt hebben, waarmee ze tot vrije producenten worden, die zich in hun onderlinge, steeds wisselende samenhang tot de associaties van vrije en gelijke producenten groeperen. Doordat de huidige techniek de hele produktie vermaatschappelijkt heeft, doordat alle bedrijven technisch volkomen van el-

kaar afhankelijk zijn en ze met elkaar één ononderbroken arbeidsproces vormen, is het de taak der revolutie ze ook *economisch* aaneen te smeden, wat alleen mogelijk is, als *één algemene economische wet* het hele produktieproces verenigt.

Deze aaneensluiting van het produktieproces heeft een heel andere zin, dan die in de z.g. 'socialisatietheorieën'. Deze toch bewegen zich altijd binnen de *organisatorische* aaneensluiting van de verschillende takken der produktie. Ze houden zich bezig met de vraag, *welke* industrieën verenigd moeten worden en hoe dit vraagstuk organisatorisch-technisch wordt opgelost. Met de bewegingswetten van een nieuw produktiesysteem heeft dat niets te maken. De nieuwe, algemene economische wet, die het gehele produktieproces verenigt, zegt echter nog absoluut niets over de organisatorische aaneensluiting der produktie. Ze legt alleen de voorwaarden vast, waaronder de in de bedrijfsorganisaties verenigde producenten aan het grote maatschappelijke produktieproces deelnemen. Deze voorwaarden moeten in de eerste plaats voor ieder deel van het totaal-proces dezelfde zijn. In tegenstelling tot Lenin, die uitgaat van de grondstelling: "De gehele volkshuishouding georganiseerd naar het voorbeeld van de post . . . dat is onze eerste eis", zeggen wij: *"Gelijke economische voorwaarden voor alle delen van de maatschappelijke produktie, dat is*

onze eerste eis." Dan pas is de kwestie der organisatietechniek aan de orde.

Gelijke economische voorwaarden betrekt zich allereerst op het doorvoeren van een algemeen geldende, vaste maatstaf, waarnaar alle berekeningen in produktie en distributie zich voltrekken. Deze maatstaf kan niet meer het geld zijn, omdat zich geen 'derde persoon' meer tussen de arbeider en z'n produkt inschuift. De arbeider staat hier niet als een 'vreemde' tegenover het maatschappelijk arbeidsprodukt. Wel consumeert de arbeider niet direct het door hem zelf vervaardigde produkt, maar zijn produkt heeft iets in zich, dat alle maatschappelijke goederen gemeen hebben: de maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd, die hun vervaardiging kostte. Alle goederen zijn dus *maatschappelijk gezien* kwalitatief volkomen gelijk. Ze verschillen alleen in de hoeveel maatschappelijke arbeid, die ze in het produktieproces hebben opgenomen. Zoals de maatstaf voor de individuele arbeidstijd het arbeidsuur is, zo moet de maatstaf voor de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die in de produkten steekt, dus het *maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur zijn.*

Als dwingende eis van de proletarische revolutie blijkt zodoende, dat alle bedrijfsorganisaties verplicht zijn, voor de door hen vervaardigde produkten te berekenen, hoeveel maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd ze in de produktie hebben opgenomen, ter-

wijl ze hun produkt volgens deze 'prijs' aan de andere bedrijven of aan de consumenten geven. Tevens krijgen de bedrijfsorganisaties daarvoor het recht, voor een gelijk bedrag aan maatschappelijke arbeid in de vorm van andere produkten te betrekken, om het produktieproces op dezelfde grondslag te kunnen voortzetten. Daardoor nemen ze alle onder gelijke economische voorwaarden aan het produktieproces deel. Is deze regel voor de produktie en voor de distributie doorgevoerd, dan is het hele bedrijfsleven, dat door de deel-arbeid reeds maatschappelijk *verbonden* is, ook economisch, d.i. maatschappelijk *geregeld*.

Het kapitalisme probeert deze regeling langs organisatorische weg door versterking van de concentratie van zijn macht in de industrie door te voeren. Wat hem gelukt, is alleen de organisatie van de macht op antagonistische grondslag, de organisatie van de concurrentiestrijd op steeds hogere trap, met het gevolg van steeds ernstiger catastrofes. Het probeert langs politieke weg, volgens de regels van de 'democratie', een verzachting van de tegenstelling te verkrijgen, maar deze dient ten slotte slechts daar toe, de laatste en diepste tegenstelling, die tussen bezittende klasse en proletariaat, te organiseren en haar verdere duur te waarborgen. Deze maatschappelijke toestand kan slechts overwonnen worden, door de arbeiders 'vrij' te maken, door hen het beschik-

kingsrecht over de produktiemiddelen te geven en hen onder gelijke economische voorwaarden aan het produktieproces te laten deelnemen.
De revolutie betekent echter niet alleen een omwenteling van de economische voorwaarden der produktie, maar van de zijde der individuele consumptie gezien, legt ze ook hier nieuwe economische voorwaarden. Hebben de arbeiders de beschikking over het arbeidsprodukt gekregen, dan moet hun verhouding tot dit produkt op nieuwe grondslag worden *vastgelegd en geregeld*. Want wel hebben de arbeiders de beschikking over het produkt, maar toch niet meer in de zin van het privaat-kapitalisme met *willekeurig vrije beschikking*. De beschikking over het produkt voltrekt zich alleen onder maatschappelijke en *voor allen gelijke voorwaarden*. De producenten en consumenten zijn wel vrij, maar toch slechts door hun maatschappelijke gebondenheid. De gelijke voorwaarden voor de individuele consumptie kunnen weer alleen liggen in de gelijke maatstaf voor de consumptie. Zoals het individuele arbeidsuur de maatstaf is voor de individuele arbeid, zo is het individuele arbeidsuur tevens de maatstaf voor de individuele consumptie. Daarmee is ook de consumptie maatschappelijk geregeld en beweegt ze zich in volkomen exacte banen.
Het doorvoeren van de sociale revolutie is dus in wezen niet anders dan het doorvoeren van de maat-

staf van het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur in het hele economische leven. Het dient als maatstaf voor de produktie en tegelijk als maatstaf voor het recht der producenten op het maatschappelijk produkt. *Het wezenlijke hierbij is echter, dat deze categorie door de producenten zelf doorgevoerd wordt.* En dit niet, omdat het een 'ethische' of een 'morele' eis van het Communisme is, maar omdat het economisch niet anders kan. Inderdaad is 'de ontvoogding van de arbeid', de ontplooiing van de vrije mens, ook een ethische eis. Het betekent dus niet anders, dan dat economie en ethica zich alleen wederkerig kunnen verwerkelijken. Ze worden tot Eenheid versmolten.

Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur bij Marx en Engels

Bij onze analyse van de voorwaarden der communistische produktie en distributie zijn we uitgegaan van de Marxistische beschouwingswijze van de beheersing van de arbeidersklasse, en hebben we ons, zoals reeds opgemerkt, niet aan citaten vastgeklampt, omdat deze nooit de juistheid van een zienswijze kunnen bewijzen, doch hoogstens een uiteenzetting kunnen verhelderen. Ter wille van hen, die bij ons 'ernstige anarchistische afwijkingen' constateren, willen we onze zienswijze toch wel even met

die van Marx en Engels confronteren. Het zal daarbij blijken, dat deze 'afwijkingen' hun wezenlijke zienswijze omtrent het communistisch bedrijfsleven waren. Daarbij dient dan allereerst opgemerkt, dat de Bolsjewistische dwaasheid van een goederen-produktie zonder 'rekeneenheid' een aan Marx en Engels volkomen vreemd element is. Engels wijst in zijn 'Anti-Dühring', blz. 297 het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur volkomen duidelijk als rekeneenheid aan. "De samenleving kan eenvoudig berekenen, hoeveel arbeidsuren in een stoommachine, een hectoliter graan der laatste oogst... belichaamd zijn. Het kan dus niet in haar opkomen, de in de produkten neergelegde arbeidshoeveelheden, die ze dan direct en absoluut kent, verder nog in een betrekkelijk onvoldoende, vroeger als hulpmiddel onvermijdelijke maat, in een derde produkt uit te drukken en niet in haar natuurlijke, adequate, absolute maat, DE TIJD... De samenleving schrijft dus onder bovenstaande vooropstelling ook geen waarde aan de produkten voor." Bij Marx vinden we in 'Het Kapitaal' hetzelfde beginsel terug. Als hij een nadere beschouwing van de waarde wil geven, doet hij dit aan de hand van de bekende Robinson op z'n eiland, die z'n hele economische leven zelf opbouwde.

"De nood dwingt hem, zijn tijd nauwkeurig tussen zijn onderscheiden verrichtingen zorgvuldig te verdelen. Of de ene meer, de andere minder in het ge-

heel van zijn inspanning inneemt, hangt af van de grotere of minder grote moeilijkheid, die ter bereiking van het beoogde nut te overwinnen is. De ondervinding leert hem dat, en onze Robinson, die horloge, grootboek, inkt en pen uit de schipbreuk heeft gered, begint als een goed Engelsman weldra boek over zichzelf te houden. Zijn inventaris bevat een opgaaf van de gebruiksvoorwerpen, die hij bezit, de verschillende bezigheden, die tot hun voortbrenging vereist worden, eindelijk *de arbeidstijd, welke hem bepaalde hoeveelheden van deze produkten in doorsnee kosten.* Alle betrekkingen tussen Robinson en de dingen, die zijn zelfgeschapen rijkdom uitmaken, zijn hier zo eenvoudig en doorzichtig, dat zelfs de heer M. Wirth ze zonder bijzondere geestesinspanning zou kunnen begrijpen."

"Stellen we ons eindelijk, voor de afwisseling, een vereniging van vrije mensen voor, die met gemeenschappelijke produktiemiddelen arbeiden, en hun vele individuele arbeidskrachten zelfbewust als een maatschappelijke arbeidskracht aanwenden. *Alle condities van Robinson's arbeid herhalen zich hier alleen maatschappelijk in plaats van individueel."* ('Het Kapitaal', vert. v. d. Goes, 1e Bundel, blz. 52 en 54).

We zien hieruit, dat Marx voor 'een vereniging van vrije mensen' evengoed een produktieberekening kent en wel *op de basis van het arbeidsuur.*

We willen daarom de 'boekhouding van de vereniging

van vrije mensen' als volgt lezen: Haar inventaris bevat een opgaaf van de gebruiksvoorwerpen, die ze bezit, de verschillende bezigheden, die tot hun voortbrenging vereist worden, eindelijk *de arbeidstijd, die bepaalde hoeveelheden van deze produkten in doorsnee kosten.* Alle betrekkingen tussen de samenleving en de dingen, die haar zelfgeschapen rijkdom uitmaken zijn hier zo eenvoudig, dat iedereen ze kan begrijpen.

Marx stelt deze boekhouding voor de samenleving *algemeen* voor een produktieproces met gemeenschappelijke produktiemiddelen. Hij laat het dus buiten beschouwing, of het Communisme nog 'laag' ontwikkeld is, of dat het reeds tot z'n hoogste ontwikkeling gekomen is. Dat betekent, dat het economische leven in het Communisme verschillende ontwikkelingsstadia kan doorlopen, waarbij toch altijd *de categorie van de maatschappelijk gemiddelde produktietijd de rustende pool blijft.*

Komen we nu tot de individuele distributie van het maatschappelijk produkt, dan zien we ook bij Marx de arbeidstijd als maatstaf voor de individuele consumptie (als boven, blz. 54):

"Slechts ter vergelijking met de warenproduktie onderstellen wij, dat het aandeel van iedere producent in de levensmiddelen bepaald wordt door zijn arbeidstijd. *De arbeidstijd zou dus een dubbele rol spelen.* Zijn maatschappelijk doelmatige verdeling

regelt de juiste verhouding van de verschillende arbeidsverrichtingen tot de verschillende behoeften. *Aan de andere kant dient de arbeidstijd tevens als maatstaf voor het individuele aandeel van de producent in de gemeenschappelijke arbeid en derhalve ook in het individueel te consumeren deel van het gehele produkt.* De maatschappelijke betrekkingen van de mensen tot hun arbeid en hun arbeidsprodukten blijven hier doorzichtig en eenvoudig, in de produktie zowel als in de distributie."

Ook elders blijkt, dat Marx de individuele arbeidstijd als maatstaf voor de individuele distributie opvat. Zo zegt hij in 'Het Kapitaal' II, blz. 331:

"Het geldkapitaal valt bij communistische produktie weg... Wat mij betreft, mogen de producenten papieren toewijzingen krijgen, waarvoor ze zoveel aan de produktievoorraden mogen onttrekken, *als met hun arbeidstijd overeenkomt.* Deze aanwijzingen zijn geen geld. Ze circuleren niet."

In deze zinnen ligt de hele communistische economie besloten! Wil de individuele arbeidstijd *de maatstaf* zijn voor het individueel te consumeren produkt, dan moet de hoeveelheid der produkten noodzakelijk *aan dezelfde maat gemeten* worden! M.a.w. de samenleving moet vaststellen, hoeveel arbeidsuren de produkten in doorsnee kosten. Dit is echter alleen mogelijk, als alle categorieën der produktie in dezelfde maat zijn uitgedrukt (produktiemiddelen,

grond- en hulpstoffen), zodat het gehele bedrijfsleven op de rekeneenheid van het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur gegrondvest moet zijn!
Dan moet echter de aandacht gevestigd worden op het feit, dat Marx de kwestie van de distributie niet absoluut stelde, maar dat hij de indruk wekt, alsof inderdaad ook een andere modus van verdeling mogelijk zou zijn. Wanneer hij zegt:

"Wat mij betreft, mogen de producenten papieren toewijzingen krijgen ... enz." of als hij het arbeidsuur 'slechts ter vergelijking met de warenproduktie' als maatstaf voor de individuele consumptie neemt, dan heeft het de schijn, alsof er een 'vrije keuze' van distributiestelsel zou zijn. Dit is volgens de Marxistische beschouwingswijze echter geenszins het geval. De oorzaak van deze 'dubbelzinnigheid' ligt dan ook hierin besloten, dat Marx het voldragen Communisme als een 'nemen naar behoeften' zag, waar de arbeidstijd dus NIET de maatstaf voor de individuele consumptie zou zijn. Deze maatstaf zou alleen geldigheid hebben *voor het overgangstijdperk* van kapitalisme naar het voldragen Communisme. Volkomen duidelijk komt dit tot uiting in de z.g. 'Randglossen'. (Zie Marx: 'Randglossen zum Programm der deutschen Arbeiterpartei 1875.' Elementarbücher des Kommunismus, Band 12, blz. 23–27). Tevens werpt dit een hel licht op het 'Marxisme' van hen, die in

het staatskapitalisme een overgangsvorm naar het Communisme zien:

"Waarmee we hier te doen hebben, is een communistische samenleving, niet zoals ze zich op haar eigen grondslagen ONTWIKKELD heeft, doch integendeel, ZOALS ZE UIT DE KAPITALISTISCHE MAATSCHAPPIJ GEBOREN WORDT (hoofdletters van Marx), welke dus in alle opzichten, economisch, zedelijk, geestelijk, nog behept is met de geboortekenmerken der oude samenleving, uit welks schoot zij stamt. Dienovereenkomstig krijgt de producent... exact terug, wat hij haar geeft... Hij krijgt van de samenleving een toewijzing, dat hij zo en zoveel arbeid geleverd heeft (na aftrek van zijn arbeid voor het maatschappelijk fonds) en onttrekt met deze toewijzing zoveel aan de maatschappelijke voorraden consumptiemiddelen, als evenveel arbeid kost. Dezelfde hoeveelheid arbeid, die hij de samenleving in de een of andere vorm gegeven heeft, krijgt hij in andere vorm terug."

"In een hogere fase der communistische samenleving, nadat de verslaving van ondergeschikt-zijn der individuen aan de deelarbeid en daarmee ook de tegenstelling van geestelijke en lichamelijke arbeid, verdwenen is; nadat de arbeid niet slechts middel om te leven, maar zelfs tot eerste levensbehoefte geworden is; nadat met de alzijdige ontwikkeling der individuen ook de produktiekrachten gegroeid zijn en alle springbronnen van de coöperatieve rijkdom rijke-

lijker vloeien – eerst dan kan de enge burgerlijke rechtshorizont volkomen overschreden worden en kan de samenleving op haar vaandels schrijven: Ieder geeft naar krachten en neemt naar zijn behoeften!"

IV

De vooruitgang in het stellen der problemen

Het Communisme als 'negatief systeem'

Na deze voorlopige oriëntering omtrent ons onderwerp, waarbij we als karakteristieken voor het communistisch bedrijfsleven vonden: *zelfbeheer* door de bedrijfsorganisaties bij een exacte verhouding van producent tot product op de grondslag van de arbeidstijdrekening, is het van belang, meer in het bijzonder na te gaan, hoe de Bolsjewiki aan hun droombeeld van produktie zonder 'rekeneenheid' kwamen. Daarbij dient echter opgemerkt, dat het geenszins een specifiek Bolsjewistische zienswijze was, maar dat deze gedachte de hele arbeidersklasse vanaf de sociaaldemocraten tot de anarchisten toe, beheerste. Wel is waar spraken ze er zich niet allen

openlijk voor uit, maar tot een directe bestrijding van het standpunt kwam het toch niet. In waarheid wil het dus zeggen, dat de arbeidersbeweging nog niet verder was!

Schijnbaar vormt een deel der Engelse arbeidersbeweging hierop een uitzondering, doordat reeds voor 1914 door Engelse vakverenigingsmannen hier en daar aanloopjes gedaan werden tot het z.g. 'Gildensocialisme'. Naar de naam te oordelen, wekt het de indruk, dat Engeland, dat op het gebied van de socialistische theorie altijd buitensporig achterlijk was, in deze vraagstukken een stuk boven de beweging op het vasteland uit ging. De verklaring van het geval ligt echter in het feit, dat de Engelse vakverenigingen reeds voor 1914 in hun taak van 'het verbeteren der arbeidsvoorwaarden' waren vastgelopen. Ze kwamen geen stap meer vooruit en moesten dus naar 'andere middelen' omzien. Zeker wel niemand zal de Engelse vakverenigingsmannen van een revolutionaire aanval op het kapitalistische systeem verdenken. Het 'Gildensocialisme' is dan ook niet anders dan de Engelse benaming voor de samenwerking van Kapitaal en Arbeid, zoals dit hier te lande onder 'medezeggingschap' en in Duitsland onder 'Wirtschaftsdemokratie' begrepen wordt.

Hoe idioot het achteraf ook is, toch is het alleszins verklaarbaar, dat men meende in het Communisme zonder rekeneenheid te kunnen uitkomen. Men

meende n.l., dat het kapitalisme zichzelf naar een dergelijke toestand moest ontwikkelen. En degenen, die de dwaasheid van een dergelijke zienswijze direct inzagen, achtten het volkomen overbodig om zich in 'utopieën' te verliezen, omdat deze zaken *vanzelf* hun oplossing zouden vinden. Inderdaad komt er altijd 'vanzelf' een oplossing! Alleen: sinds we weten, dat de opheffing van het privaatbezit aan produktiemiddelen, het overgaan van de produktiemiddelen in 'gemeenschapsbezit' nog geenszins naar het Communisme behoeft te voeren, voelen we voor een dergelijk ontwijken van de problemen niemendal.

Diegenen onder de Marxisten, die ieder nader onderzoek naar de bewegingswetten van het communistisch bedrijfsleven overbodig achten, die in een dergelijk onderzoek slechts het herleven van een overwonnen standpunt, een terugval in het utopische socialisme zien, wijzen op de grote wetenschappelijke daad van Marx en Engels, die het Communisme juist van utopie tot wetenschap maakten. Het verwezenlijken van het Communisme is niet afhankelijk van goedwillende mensen, die een van te voren opgesteld 'plan' zullen verwezenlijken, die een bepaald produktiesysteem 'uitgedacht' hebben, waarbij alle kwalen van het kapitalisme opgeheven zullen zijn, maar het moet zich met natuurnoodzakelijkheid uit de bewegingswetten van het kapitaal ont-

wikkelen. Het kapitalisme graaft z'n eigen graf. De accumulatie van het kapitaal, de levensvoorwaarde van het huidige systeem, is meteen z'n stervensvoorwaarde. De accumulatie van het kapitaal betekent slechts de accumulatie van de ellende der arbeidersklasse, die ons voor de keus stelt, de bewegingswetten van de warenproduktie, de rentabiliteit van het kapitaal, op te heffen, door het communisme door te voeren... of te verzinken in de barbaarsheid. De verarming van de massa's is niet anders dan de uitdrukking van het feit, dat de maatschappelijke produktiekrachten in strijd zijn gekomen met de eigendomsverhoudingen, zodat ze niet meer te bannen zijn binnen de grenzen van het privaatbezit. De produktiekrachten doen zodoende de eigendomsverhoudingen springen, waarmee de produktiemiddelen in gemeenschapsbezit worden overgevoerd. Dan is het Communisme daar!!! Waarom ons dus nog vermoeien met een onderzoek van bewegingswetten der communistische produktie? Waarom de bestaande utopieën nog met één vermeerderen? Waarom zal het Marxisme zich van wetenschap tot utopie terug-ontwikkelen?

Toch eiste de propaganda een nadere toelichting van de komende nieuwe orde. De burgerlijke critici hielden niet op, telkens opnieuw weer te vragen, hoe de nieuwe orde er uit zou zien, zodat de theoretici wel gedwongen waren, een tipje van de geheimzinnige

sluier op te lichten. Met een minachtend schouderophalen verklaarden ze, dat het Communisme voor hen zo helder was als kristal. Marx leerde toch: "Het geld valt bij communistische produktie weg" en verder hadden ze gelezen, dat de arbeid, ofschoon een waardevormend element, zelf geen waarde bezitten kan, dat dus ook "een bepaalde hoeveelheid arbeid geen waarde kan hebben, die zich in haar prijs uitdrukt, in haar gelijkwaardigheid met een bepaalde hoeveelheid geld" ('Das Kapital', II, Volksausg., blz. 8). Dienovereenkomstig verklaarde Kautsky: "De waarde is een historische categorie, die alleen voor de warenproduktie geldt" ('Karl Marx' ökonomische Lehren', blz. 20). Daarmee waren ook de 'prijzen' der produkten opgeheven, om van de 'markt' niet eens te spreken.

Op de vraag, hoe het communistisch bedrijfsleven er uit zou zien, konden de Marxistische economen voor hun eigen gevoel daarom een zeer bevredigend antwoord geven, hoewel het inderdaad *geen* antwoord was. Het luidde n.l. altijd, hoe het *niet* zou zijn: GEEN GELD, GEEN WAARDE, GEEN MARKT, GEEN PRIJS. De burgerlijke schrijver Erich Horn, die heel graag zou willen weten, hoe het *wel* zal zijn, karakteriseert het Communisme daarom als *'een negatief systeem'* ('Die ökonomischen Grenzen der Gemeinwirtschaft', blz. 3). Zijn nieuwsgierigheid is daardoor gaande gemaakt, doordat hij tot de ont-

dekking gekomen is, dat hij misschien toch ook communist is! Hij heeft n.l. in het geheel geen bezwaar tegen het opheffen van het privaatbezit aan produktiemiddelen, hij is er desnoods vlak voor, ze over te voeren in 'gemeenschapsbezit', maar dat betekent *geenszins de opheffing van de kapitalistische produktiewijze*!!! (Als voren, blz. 5, 51 en 52).

Het algemene kartel van Hilferding

Aan Rudolf Hilferding komt de twijfelachtige eer toe, aan de zelfgenoegzame oppervlakkigheid van het 'negatieve systeem' een 'theoretische' grondslag gegeven te hebben. Hij loste de moeilijkheden verbluffend eenvoudig op, zo eenvoudig, dat een kind de beweging van het nieuwe produktiesysteem kan begrijpen.

Hilferding wees er op, dat het geldkapitaal zich in de loop der kapitalistische ontwikkeling *zelf* vernietigt, doordat de steeds sterker wordende concentratie der bedrijven en industrieën het geld en de verrekening tussen de afzonderlijke bedrijven, volgens hem, overbodig maakt. In de trusts ontstaan geweldige knooppunten van industrie, waarbij transportmiddelen, kolen- en ijzermijnen, hoogovens enz., ja zelfs de distributie van het 'eindprodukt' aan de consumenten, in één hand georganiseerd, beheerd en geleid wordt. In dit geweldige apparaat gaan de produkten

van het ene bedrijf naar het andere ter voortdurend verdere bewerking, zonder dat het telkens 'verkocht' wordt, omdat de trust nu eenmaal niets aan zichzelf verkoopt. Binnen de trust heeft daarmee het geldverkeer (volgens Hilferding!) opgehouden, ja de produkten in de afzonderlijke bedrijven hebben zelfs geen 'prijs' meer: de *trust is binnen haar produktiekring tot de goederenproduktie 'in natura' overgegaan.* Voor de regeling der produktie binnen de trust bepaalt de opperste trustleiding, in welk bedrijf en hoeveel nieuwe produktiemiddelen toegevoegd en wat en hoeveel in de afzonderlijke bedrijven geproduceerd zal worden.
Ziedaar de verbluffend eenvoudige oplossing voor het communistische bedrijfsleven! Hoe meer het kapitaal zich in trusts organiseert, des te verder vernietigt het kapitaal zelf het geld, in des te groter omvang gaat de maatschappij tot de rekening 'in natura' over. Tenslotte zou het theoretisch daarop uitdraaien, dat de hele wereldproduktie één ontzaglijke monstertrust was, waar de produktie en distributie bewust geregeld waren, maar op kapitalistische grondslag! D.w.z.: de wereld-trust-bezitters laten het hele apparaat voor hun private doeleinden werken. Toch is hier het geld verdwenen, geld is er niet meer, prijzen en de 'markt' bestaan niet. De trustleiders zouden voor de verdeling van de consumptiegoederen onder de arbeiders wel prijzen vaststellen, maar deze zou-

den in generlei verband staan tot de 'waarde': ze zouden slechts willekeurig zijn vastgesteld, naar normen, zoals de heren deze hadden bepaald. Hilferding vertelt van deze monstertrust, of zoals hij het noemt *'het algemene kartel' het volgende* ('Finanzkapital', blz. 314):

"De gehele kapitalistische produktie wordt bewust geregeld door een instantie, die voor alle sferen der produktie vaststelt, hoeveel er geproduceerd zal worden. Dan wordt het vaststellen der prijzen zuiver nominaal (hier: willekeurig — Gr. v. Int. Comm.) *en betekent nog slechts de verdeling van het totaalprodukt tussen de kartelmagnaten enerzijds en de massa der overige leden der maatschappij anderzijds. De prijs is dan niet het resultaat van een zakelijke betrekking, die de mensen zijn aangegaan, doch slechts een bepaalde rekenkundige verdeling van zaken* DOOR PERSONEN AAN PERSONEN. *Het geld speelt dan geen rol. Het kan volkomen verdwijnen, omdat de kwestie gaat om het toedelen van zaken en niet om de toedeling van waarden. Tegelijk met de anarchie der produktie verdwijnt de zakelijke schijn, verdwijnt het waardekarakter der waar, verdwijnt dus het geld. Het kartel verdeelt het produkt. De zakelijke elementen der produktie zijn weer gereproduceerd en worden voor nieuwe produktie gebruikt. Van de nieuwe produktie wordt*

een deel over de arbeidersklasse en de intellectuelen verdeeld, het overige valt aan het kartel toe, dat het naar believen kan gebruiken. Het is de bewust-geregelde maatschappij in antagonistische vorm. Maar dit antagonisme is antagonisme der verdeling. De verdeling zelf is bewust geregeld en daarmee is de noodzakelijkheid van het geld verdwenen. Het geldkapitaal in z'n volmaking is losgemaakt van de voedingsbodem, waarop het ontstond. De circulatie van het geld is overbodig geworden, de rusteloze omloop van het geld heeft z'n doel bereikt, de geregelde samenleving en het perpetuum mobile der circulatie vindt z'n rust."

Toen de 'Marxistische' economen dit gelezen hadden, keken ze elkaar veelbetekenend over hun brilleglazen aan. Ja, ja, Marx had wel gelijk, dat het kapitalisme z'n eigen graf graaft en dat de nieuwe maatschappij geboren wordt in de schoot der oude. Iedere nieuwe vertrusting betekende een nieuwe stap naar de zelfvernietiging van het kapitaal! En hoe eenvoudig was het Communisme! De arbeidersklasse had alleen de hinderpalen van het privaatbezit der produktiemiddelen, dat de doorvoering van het 'algemene kartel' nog verhinderde, uit de weg te ruimen, om het hele economische leven in één hand te verenigen en zo het communistische systeem tot stand te brengen, waarin GEEN GELD, GEEN MARKT, GEEN WAARDE EN GEEN PRIJZEN zouden zijn. Dat aan

ieder gebruiksvoorwerp nog uitgedrukt moest worden, hoeveel maatschappelijk gemiddelde arbeidsuren het belichaamde, berustte klaarblijkelijk op een misverstand van Marx en Engels, wat echter wel samen zou hangen met hun primitieve gedachtengang omtrent de 'associatie van vrije en gelijke producenten'. Maar tenslotte was ook dit Marx te vergeven, want hij leefde in de opbloeiperiode van het kapitaal en had dus de geweldige trust- en monopolievorming niet beleefd. Ja, goed beschouwd, berustte de hele formulering van Marx, dat het kapitalisme z'n eigen graf graaft op een misverstand, want dit doodgraverswerk had bij Marx een heel andere zin! Bij Marx graaft het z'n eigen graf, doordat het kapitaal, dat in de produktiemiddelen gaat zitten steeds sneller groeit, terwijl het aantal arbeiders, dat de meerwaarde moet voortbrengen, naar verhouding voortdurend daalt. Tenslotte ontstaat daardoor een punt, waarbij de rentabiliteit van het kapitaal onmogelijk wordt, zodat het systeem onder ontzaglijke crisissen ineenstort. Wel staan er dan ontzaglijke fabriekscomplexen, zo voor het gebruik gereed, maar de arbeiders lopen bij miljoenen zonder werk, omdat het kapitaal geen rente afwerpt. Bij de volgelingen van Marx gaat het graven van het graf veel gemoedelijker. Hier wordt 'Stinnes de grootste socialist' (deze uitdrukking is inderdaad door de 'Vorwärts' gebruikt! Jammer genoeg weten we niet in welk

nummer) en brengt de organisatie van het kapitaal 'geleidelijk' het communisme.

(We moeten hier van een kritiek op het 'algemene kartel' vanuit de waardeleer afzien, omdat dit niet direct met ons onderwerp samenhangt. We willen alleen doen zien, hoe 'het algemene kartel' theoretisch gefundeerd werd, hoe de algemeen gangbare opvatting van het Communisme ontstond. Een heel goede kritiek vanuit de waardeleer vinden we in H. Grossmann: 'Das Akkumulations- und Zusammenbruchsgesetz des kapitalistischen Systems'. Verlag Hirschfeld, Leipzig, 1929, blz. 603).

Na deze theoretische fundering van het Communisme, waar geen geld, geen markt, geen waarde en geen prijzen zouden zijn, was de praktische doorvoering slechts een kwestie van organisatie. Het was een omstellen van het apparaat naar de behoeften van de mensen, een omstelling die de leiders der produktie en distributie moesten voltrekken. De staatsbeambten hadden een nauwkeurige statistiek van deze behoeften samen te stellen, waarna de centrale leiding zou zorgen, dat de produkten gemaakt werden en dat ze onder de arbeiders werden verdeeld. De zaak kwam dus hierop neer (Hilferding: 'Das Finanzkapital' blz. 1):

"Hoe, waar, hoeveel, met welke middelen uit de ter beschikking staande natuurlijke en kunstmatige produktievoorwaarden nieuwe produkten gemaakt

zullen worden... beslissen de communale, districts- en nationale commissarissen der socialistische samenleving, die, de maatschappelijke behoeften overziend met alle middelen van een georganiseerde produktie- en verbruiksstatistiek, in bewust vooruit zien, het hele economische leven vormen naar de behoeften van hunne, in hen bewust vertegenwoordigde en door hen bewust geleide gemeenschappen."

De Russische revolutie maakte een einde aan deze schone droom! Wel gingen de fabrieken in 'gemeenschapsbezit' over en wel werd het Hilferdingse 'algemene kartel' in de staatsindustrie doorgevoerd, maar het bracht geen opheffing van de bewegingswetten van het kapitaal. De centrale trustleiding moet de arbeidskracht op de markt kopen, tegen de prijs, zoals deze in de collectieve arbeidscontracten met de staats-vakverenigingen wordt bepaald.

De Russische revolutie haalde een dikke streep door de zegeningen van het 'algemene kartel' en ze *dwong* ons de bewegingswetten van het communistisch bedrijfsleven nader te onderzoeken.

De burgerlijke kritiek op 'het algemene kartel'

De ontwikkeling van de kennis van het communistisch bedrijfsleven vertoont dus geen rechte lijn, maar vanaf de arbeidstijdrekening bij Marx en Engels buigt ze naar de rekening 'in natura', om om-

streeks 1920 weer in haar oude baan gebracht te worden. Het is wel een bittere ironie, dat juist burgerlijke economen de kennis van het Communisme, zij het dan ook ongewild, een goed stuk vooruit gebracht hebben. Toen in de achter ons liggende revolutionaire periode de ondergang van het kapitalisme nabij scheen en het Communisme de wereld stormender hand scheen te veroveren, begonnen de burgerlijke economen onder leiding van Max Weber en Ludwig Mises hun kritiek op het Communisme, waarbij natuurlijk allereerst het Hilferdingse 'algemene kartel', dat is het Russische communisme, het ontgelden moest. Hun kritiek culmineerde daarin, dat ze op economische gronden aantoonden, dat *een bedrijfsleven zonder verrekeningsmethode, zonder gemeenschappelijke noemer, waarop alle produkten teruggebracht kunnen worden, onmogelijk is.*
En ze sloegen raak! In het 'Marxistische' kamp ontstond grote verwarring. Volkomen duidelijk was bewezen, dat de chaos der kapitalistische produktie een goed geordend systeem was, vergeleken bij de 'goederen-produktie' zonder rekeneenheid. Slechts een gering deel der sociaaldemocraten hield aan de oude liefde vast (Neurath), terwijl het merendeel de noodzakelijkheid van een algemene maatstaf in het bedrijfsleven erkende. Ook Kautsky was geschrokken en hij was nu verplicht van z'n oude methode, om zich met een Jantje van Leiden van deze zaken

af te maken, af te wijken en 'kleur te bekennen'. Dit doet hij dan ook. De waarde is nu plotseling geen 'historische categorie' meer, want de 'verrekening' zal plaats moeten vinden *'op de grondslag van het geld'* omdat dit 'als maatstaf voor de boekhouding en de berekening der ruilverhoudingen in een socialistische samenleving' en eveneens 'als circulatiemiddel' onontbeerlijk is. Hoe het er in 'de tweede fase' van het Communisme met het geld uit zal zien, is voor hem een open vraag, omdat we daarvan "heden zelfs niet weten, of ze ooit meer dan een vrome wens, zo iets als het Duizendjarig Rijk, zal zijn." (Kautsky: 'Die proletarische Revolution und ihr Programm', blz. 318 en 317).

Weber en Mises hadden de slag gewonnen: het Communisme was verslagen. Nu moesten ze echter nog met Marx en Engels afrekenen, omdat deze aan de dwaasheid van een produktie zonder rekeneenheid nooit hadden meegedaan, maar het arbeidsuur als maatstaf hadden aangewezen. Dat deden ze dan ook zo geducht, dat Bloch het in zijn 'Die Marxsche Geldtheorie', blz. 125 overbodig acht nog grondig op de arbeidstijdrekening in te gaan. Inderdaad bleef er dan ook geen spaan van de arbeidstijdrekening heel, maar dat kwam alleen, doordat ze van deze materie net zo veel, of liever zo weinig, begrepen als Kautsky: niemendal!

Als eerste vrucht van de Weberse kritiek verscheen

het uitstekende werkje van Otto Leichter ('Die Wirtschaftsrechnung in der sozialistischen Gesellschaft', Wenen, 1923). Doordat hij de produktie op de arbeidstijdrekening plaatst, doet het Communisme hier een flinke sprong voorwaarts. Hij wil de produktie in handen van de producenten leggen, maar doordat hij de categorie van de maatschappelijk gemiddelde produktietijd niet kan of wil doorvoeren, loopt de zaak toch op staatskapitalisme uit. Tevens vernemen we uit zijn geschrift, dat hij niet de eerste was, die de produktie op de grondslag der arbeidstijdrekening zette; deze gedachtengang werd, behalve door Marx, omstreeks 1900 ook ontwikkeld door Maurice Bourguin, van wiens werk Leichter verklaart, dat het 'bijna tot op een haar' met zijn inzichten overeen komt. Verder zijn er nog wel meer die de arbeidstijd een grote rol in de produktie laten spelen, maar doordat ze *geen van allen de produktiemiddelen* in de berekeningen opnemen, voert het natuurlijk tot niemendal. Aan dit euvel leidt ook de uiteenzetting van Varga in 'Kommunismus', 2e Jaarg. No. 9/10, zodat ook deze niet voor een nader onderzoek in aanmerking hoeft te komen.

De aanwinst

De vooruitgang in het stellen der problemen openbaart zich echter niet alleen van de zijde der eco-

nomie, maar ook van de kant der 'politiek'. Het revolutionaire proletariaat wijst er reeds op, dat het produktieapparaat zeer goed 'gemeenschappelijk bezit' kan zijn, terwijl het nochtans als overheersings- en uitbuitingsapparaat optreedt: de Russische revolutie heeft de vraagstukken tevens in een politiek licht geplaatst. We eisen nu *waarborgen*, dat we de beschikking over het produktieapparaat *houden*. Daarom verlangen we nu *algemene regels*, waarnaar de producenten de produktie *zelf* leiden en beheren, waarbij een nauwkeurige controle gehouden moet worden, dat deze regels inderdaad in acht genomen worden. De soort syndicalisme, die naar een 'vrije' beschikking over het bedrijf streeft, dient dus ernstig te worden bestreden.

Behalve de waarborgen voor het behoud van het beschikkingsrecht over het produktieapparaat, verlangen we nu ook *waarborgen*, dat de uitbuiting inderdaad is opgeheven. En deze waarborgen kunnen niet liggen in de 'democratie', in de beïnvloeding van de 'leidende instanties' langs de weg der verkiezingen voor allerlei Raden, maar we verlangen deze waarborg door de zakelijke gang van het productie- en distributie-apparaat, die buiten iedere democratie om gaat: we verlangen een exacte verhouding van de producent tot het maatschappelijk totaal-produkt. *De grondslag voor deze waarborgen* ligt daarin, dat we "moeten weten, hoeveel arbeid de vervaardiging

van ieder gebruiksvoorwerp kost" (Engels: 'Anti-Dühring', blz. 335). Dat is zijn *produktietijd.*
En daarmee zijn we dan tot een volkomen klare doelstelling voor ons verdere onderzoek gekomen: we moeten onderzoeken, hoe de categorie van *de maatschappelijk gemiddelde produktietijd* zich in het communistisch bedrijfsleven doorzet.
Nadat we nog verschillende stromingen binnen de arbeidersbeweging aan het nieuw-gewonnen inzicht getoetst hebben, zal ons geschrift daarom daar verder aan worden gewijd. We construeren dus geenszins een 'toekomstbeeld'. We 'bedenken' geenszins een 'communistisch systeem'. We onderzoeken alleen onder welke voorwaarden de centrale categorie doorgevoerd kan worden. Is ze niet te handhaven, dan is de exacte verhouding van producent tot totaalprodukt niet te handhaven, dan wordt de verdeling niet meer door de zakelijke gang van het produktieapparaat bepaald, maar dan krijgen we een verdeling *door personen aan personen,* dan kunnen de producenten en consumenten de gang van het economische leven niet meer bepalen, maar dan wordt hij naar de dictatoriale macht der 'centrale instanties' verlegd, dan doet de staat MET de 'democratie' haar intrede in het bedrijfsleven, dan is het staatskapitalisme onvermijdelijk.

V

Het toetsen van verschillende stromingen

Het 'Libertaire Communisme'

Het is droevig het te moeten vaststellen, maar het beloont nauwelijks de moeite, de verschillende stromingen binnen de arbeidersbeweging ieder afzonderlijk te beschouwen, voor zover het hun zienswijze van het communistisch bedrijfsleven geldt. Het is één barre woestenij van gelijkvormigheid. In alle stromingen vinden we *dezelfde economische principes,* die alleen onder verschillende frases worden voorgedragen. Sociaal-democratie, Bolsjewisme, Syndicalisme, de 'kruising' van 'Marxisme' en Syndicalisme, die we Gildensocialisme noemen, Anarchisme: het is alles één pot nat.

Als we de sociaal-democratische arbeidersbeweging

voorlopig laten voor wat ze is, om ons allereerst nader met het 'libertaire Communisme' (syndicalisme en anarchisme) bezig te houden, dan springt de federalistische structuur van deze beweging direct in het oog. Hieruit valt al direct af te leiden, dat het communistisch bedrijfsleven hier ook als een federatieve samenvatting der producenten en consumenten gedacht wordt. Deze richting is dan ook sterk tegen de staat gericht, terwijl het *zelf*beheer een van de karakteristieke kenmerken is.

Ofschoon het nergens tot een gefundeerde economische theorie van het libertaire Communisme gekomen is, is de algemene gedachtengang, zoals deze onder de arbeiders leeft, toch wel in korte trekken aan te geven. In de grond van de zaak komt de 'theorie' niet uit boven de leuze: *'De bedrijven aan de arbeiders!'* Hoe die wederkerige betrekking tussen de bedrijven zal zijn, zal 'geregeld' worden door de *'vrije overeenkomst'* en hoe de verhouding van de producent tot het maatschappelijk totaal-produkt zal zijn, daaromtrent verneemt men de meest vage geruchten. Men behelpt zich deels met de opvatting, dat de bedrijven tot produktieve associaties worden, waarbij de arbeiders dan 'de opbrengst van de arbeid' verdelen, deels ontmoet men de voorstelling, dat de bedrijven door de 'vrije overeenkomst' in direct goederenverkeer treden en hun produkt eenvoudig zonder verrekening daarheen leveren, waar

dit wordt aangevraagd. Typisch voor het libertaire Communisme is tevens, dat het het vraagstuk der individuele consumptie veelal heel eenvoudig weet op te lossen door de formule: *'Ieder neemt naar behoeften!'*

In de grond van de zaak levert het libertaire Communisme dus geen nieuwe gezichtspunten op, zodat we er nog nauwelijks een woord van kritiek aan hoeven te geven, sinds de Russische revolutie deze taak van ons heeft afgenomen. Jammer genoeg heeft deze revolutie de libertairen echter niets geleerd (afgezien van enkele personen). Ze verfoeien wel het Russische 'Communisme', maar het is nog nooit bij hen opgekomen, dat deze revolutie tegelijk hun de doodsteek heeft gegeven. Zij wijten het fiasco van het Russische communisme aan de dictatuur over het proletariaat en aan de Russische staatsvorming, zonder te zien, dat deze het noodzakelijk resultaat moeten zijn van de pogingen, om tot een produktie zonder 'rekeneenheid' te geraken. De toepassing van de 'libertaire' economische beginselen voert direct tot een dictatuur OVER de arbeidersklasse en tot de vorming van een straf-gecentraliseerde staat. Het libertaire communisme speelt met woorden, zonder hun inhoud te begrijpen.

Hoewel het dus door de eis van *zelfbeheer schijnt*, alsof het libertaire communisme tamelijk dicht bij de Marxistische associatie van vrije en gelijke pro-

ducenten staat, zo is dit toch geenszins het geval. Men heeft in dit kamp geen notie van wat *vrije* producenten en wat *gelijke* producenten zijn. De leuze van 'De bedrijven aan de arbeiders' heeft in het libertaire communisme de zin, dat de arbeiders de bedrijven zoveel als hun 'bezit' beschouwen, waarover ze naar willekeur kunnen beschikken. In Marxistische zin is de nieuwe rechtsverhouding echter deze, dat de bedrijven *aan de gemeenschap* behoren. De machines en de grondstoffen zijn *maatschappelijke goederen*, waarover de arbeiders het beheer krijgen en waarbij de arbeiders met de leiding van de produktie worden belast. Dit sluit al direct in, dat *de gemeenschap ook de controle* moet hebben, of haar goederen wel op juiste wijze worden beheerd. Het libertaire communisme is tegen een dergelijke controle echter ten sterkste gekant, omdat de arbeiders dan toch weer 'niet baas in eigen huis' zijn.
Een dergelijke ideologische weerstand vinden we ook in *de vrije overeenkomst*. Het Communisme kent deze categorie niet. Het kent alleen *gelijke* producenten, gelijk, doordat ze hun bedrijf naar algemeen-geldende regels *moeten* beheren. *Alleen op deze grondslag* kunnen ze hun bindingen met het overige bedrijfsleven aangaan. De z.g. 'vrije overeenkomst' is in strijd met iedere algemeen-geldende maatschappelijke regeling en is daardoor anti-communistisch.

De voze holheid van het z.g. libertaire communisme wordt echter terstond duidelijk, zodra hun vertegenwoordigers met een positieve uitwerking hunner 'grondbeginselen' beginnen. We willen dit aantonen aan de hand van het boek van de bekende Franse anarchist Sebastien Faure, 'Het Universele Geluk', dat in 1921 verscheen. Het feit, dat dit boek in het Nederlands vertaald (1927) en door de anarchistische uitgeverij 'De Rode Bibliotheek' te Zandvoort gepubliceerd kon worden, alsmede het feit, dat dit boek in anarchistische en syndicalistische kringen gunstig beoordeeld werd, laat duidelijk genoeg het gehalte van de libertaire stromingen zien. Faure licht ons omtrent het doel van zijn werk als volgt in: "In een eenvoudige, duidelijke en aantrekkelijke vorm het leven van een grote natie onder libertair-communistisch bestuur beschrijvend, is het doel van dit werk aan te tonen, dat de anarchisten een rijpelijk bestudeerd sociaal plan bezitten" (blz. 5). Bekijken we het libertaire communisme vanuit het gezichtspunt van de regeling der produktie, dan is er van het scheppen van gelijke economische voorwaarden, waaronder alle producenten de produktie *zelf* leiden, beheren en ordenen niet in het geringste sprake. Evenmin vinden we natuurlijk een exacte verhouding van de producent tot het maatschap-

pelijk totaal-produkt, omdat het systeem werkt volgens 'het nemen naar behoeften'. Direct bij de overname van de macht kan dit distributie-stelsel echter nog niet worden toegepast. In dit stadium worden de consumptiegoederen 'gerantsoeneerd' naar een norm, zoals 'de heren van de statistiek' deze voor ons hebben vastgesteld. Zij 'wijzen ons toe', hoeveel we kunnen verbruiken. In gewone Marxistische taal overgebracht, betekent dat, dat de beschikking over het produkt NIET bij de arbeiders berust en dat ze dus ook niet de beschikking over het produktie-apparaat hebben. Trouwens, zoals we nog nader zullen zien, laat het libertaire communisme hieromtrent niet de geringste twijfel!

De regeling van het bedrijfsleven wordt hier in de gebruikelijke sociaal-democratische vorm opgevat, waarin het communisme slechts een vraagstuk der organisatie-techniek is. Voltrekt deze samenvatting der produktie zich in het staatscommunisme door de gezagsmiddelen van de staat, bij Faure ontstaat ze door 'de vrije en broederlijke overeenkomst' (blz. 6). Faure is echter tegen ieder 'gezag' en daarom zegt hij van de menigvuldige verbindingen van het bedrijfsleven, dat *'deze organisatie berust op het bezielende beginsel van vrije samenwerking'* (blz. 213).

De frase vervangt hier de economische realiteit. We menen nog altijd, dat een economisch systeem zich naar *economische wetmatigheden* voltrekt en niet

naar een of ander bezielend beginsel. Dit kan *geen grondslag* zijn, waarop een produktie- en reproduktieproces kan berusten. Willen de producenten hun rechten gewaarborgd hebben, met of zonder bezielend beginsel, dan moet de hele organisatie op een zeer 'materiële' grondslag staan, dan moet, voorlopig althans, de arbeidstijd de *maatstaf* zijn voor het aandeel in de maatschappelijke consumptie. Dat lijkt ons wel zo secuur!

De vrije overeenkomst

Voor de verhouding tussen de producenten, de verhouding tussen de verschillende bedrijven, vinden we dezelfde wankele bodem terug in 'de vrije overeenkomst'. Het gaat alles heel genoeglijk en gemoedelijk: "Men zoekt, beproeft, vat samen en probeert de resultaten van verschillende methoden. De overeenstemming verschijnt, biedt zich aan, dwingt zich op door haar resultaten en wint het" (blz. 334). Faure vindt deze basis van "vrijheid voor ieder door overeenstemming onder 'allen' zeer 'natuurlijk' ". Want, zegt hij, gaat het in de natuur niet net zo? "Het voorbeeld der Natuur is er: welsprekend en duidelijk. Alles is er verbonden door vrije en spontane overeenkomst... de oneindig kleine dingen, 'n soort van stofjes, ontmoeten elkaar, trekken elkaar aan, hopen zich op en vormen een kern" (blz. 334).

Nu zijn voorbeelden uit de natuur altijd heel gevaarlijke dingen en in dit bijzonder geval toont het duidelijk de volkomen ontoereikendheid van de libertaire methodiek. "Alles is verbonden door vrije en spontane overeenkomst". Het is wel wonderlijk het menselijke begrip 'vrijheid' op de natuur te zien overdragen, maar in overdrachtelijke zin moet het maar. Echter . . Faure ziet hier het beslissende moment der 'vrije overeenkomst' in de natuur volkomen over het hoofd. En dat is dit, dat de 'vrije overeenkomst' bepaald wordt door de wederzijdse krachten der 'bondgenoten'. Als de Zon en de Aarde de 'vrije overeenkomst' sluiten, dat de Aarde in 365¼ dag om de Zon heen zal lopen, dan wordt dit o.a. bepaald door DE MASSA, waarover Zon en Aarde beschikken. *Op deze basis wordt de 'vrije overeenkomst' gesloten.*

Zo is het in de natuur altijd. Of men atomen, elektronen of wat ook neemt, de dingen komen in samenhang met elkaar en de aard dezer samenhang wordt bepaald door de wederzijdse krachten der 'bondgenoten'. En daarom willen we het voorbeeld uit de natuur wel overnemen, maar om aan te tonen, dat er *een exacte verhouding* moet zijn tussen producent en produkt en een exacte verhouding tussen de verschillende produkten, waarnaar de 'vrije overeenkomst' in de samenleving gesloten kan worden, waarmee ze dan meteen van frase tot realiteit wordt.

Komen we nu tot de organisatorische samenvatting van het bedrijfsleven, om het apparaat voor de behoeften der mensen te doen werken, dan ontwerpt Faure een beeld, waarop de Bolsjewiki trots zouden kunnen zijn, want het is niet anders dan het 'algemene kartel' van Hilferding! De produktie zal werken voor de behoeften en "men moet dus *vóór alles* het geheel van behoeften en de hoeveelheid van iedere behoefte vaststellen" (blz. 215).
De wijze, waarop dit geschiedt, is dan deze, dat iedere gemeente deze behoeften naar het aantal inwoners bepaalt. Zo komen dan aan de *'hoofdadministratiebureaus van de natie'* al die berichten binnen, zodat de beambten daar een overzicht hebben van de gehele bevolking. Verder levert iedere commune een tweede lijst, waarop staat, hoeveel iedere commune kan produceren, zodat de 'hoofdadministratie' nu ook de produktiekrachten der 'natie' kent.
De oplossing van het geval is duidelijk De heren hoofdambtenaren zullen nu vaststellen, welk deel van de produktie op iedere commune valt en *"welk deel van de produktie zij voor zich kunnen behouden"* (blz. 216).
Deze gang van zaken is volkomen dezelfde, als de staatscommunisten die zich voorstellen. Onder is de

massa, boven zijn de beambten, die de leiding en het beheer van produktie en distributie hebben. Daarmee is de samenleving niet gegrondvest in economische realiteiten, maar ze rust op de goede of slechte wil of de bekwaamheid van bepaalde personen. Om iedere twijfel omtrent de centrale beschikking over het produktieapparaat weg te nemen, voegt hij er nog aan toe:

"De hoofdadministratie weet, hoe groot de algehele produktie en de algehele behoefte is en moet daarom aan ieder districtscomité mededelen, over hoeveel produkt het beschikken kan en hoeveel produktiemiddelen het verschaffen moet" (blz. 218).

Waar nu het 'libertair communistische' van het systeem schuilt, ontgaat ons ten enenmale. Misschien dat onze lezers scherpzinniger zijn, zodat deze het raadsel voor ons kunnen oplosen. Om deze oplossing te vergemakkelijken, drukken we hieronder nog eens de sociaal-democratische opvatting van Hilferding af:

"Hoe, waar, hoeveel, met welke middelen uit de ter beschikking staande natuurlijke en kunstmatige produktievoorwaarden nieuwe produkten gemaakt zullen worden . . beslissen de communale, districts- of nationale commissarissen der socialistische samenleving, die, de maatschappelijke behoeften overziend met alle middelen van een georganiseerde produktie- en verbruiksstatistiek, in bewust vooruit zien, het

hele economische leven vormen naar de behoeften van hun, in hen bewust vertegenwoordigde en door hen bewust geleide gemeenschappen".
Zolang onze lezers de puzzle voor ons nog niet hebben opgelost, stellen wij echter vast, dat HET BESCHIKKINGSRECHT over het produktieapparaat en dus over het produkt verlegd wordt naar de heren, die in de knepen van de 'statistiek' thuis zijn. En zoveel mogen de syndicalisten en anarchisten toch ook wel van de politieke economie geleerd hebben, dat deze daarmee *over de macht* in de samenleving beschikken. De 'hoofdadministratie' MOET zich de middelen verschaffen, zich door te zetten, d.w.z.: ZE MOET EEN STAAT SCHEPPEN, TEGENOVER DE ARBEIDERS, DIE DOOR EEN ANDER BEGINSEL 'BEZIELD' WORDEN, die een exacte verhouding van producent tot produkt tot stand willen brengen! Dat is een van de bewegingswetten van dit 'libertaire' systeem, of Faure dit zo bedoelt of niet. Ook doet het niets ter zake, of het gerecht met saus van 'vrije overeenkomsten' of vla van 'bezielend beginsel' wordt opgediend. Daaraan storen economische wetmatigheden zich in het geheel niet!
Men kan Faure niet verwijten, dat hij het hele economische leven aaneen gesmeed wil zien. Maar deze samenvatting is *een ontwikkelingsproces*, dat de producenten vanuit de bedrijven *zelf* moeten voltrekken. Als eerste eis dient daarom gesteld te wor-

den, dat de grondslag gegeven is, waarop ze dit ook *zelf kunnen*, d.w.z. het doorvoeren van de arbeidstijdrekening is eerste eis! Dan heeft geen 'hoofdadministratie' meer iets 'toe te wijzen'.

De vooruitgang bij de libertairen

Blijft het ook al juist, dat niemand uit de libertaire beweging openlijk tegen de beschouwingen van Faure stelling genomen heeft, toch gaan er in dit kamp hier en daar stemmen op, dat men met dergelijke fraserige fratsen het niet ver brengt. Dit komt bijv. sterk tot uitdrukking in een brochure van Müller Lehning [1]), getiteld: 'ANARCHO-SYNDICALISME' (uitg. van het Gemengd Syndicalistisch Verbond, 1927). Hij komt op tegen het bekende standpunt, dat het er allereerst op aan komt, de boel stuk te breken, waarna men later wel zien zal, hoe de zaak in orde komt (blz. 4), maar het is noodzakelijk, een program op te stellen, "dat aangeeft, hoe de verwerkelijking van het anarchisme na de revolutie zal moeten worden bewerkstelligd" (blz. 5). Het is niet voldoende de economische revolutie te propageren, "maar men moet ook onderzoeken, hoe ze moet worden doorgevoerd" (blz. 6). De anarchisten in Rusland stelden het eigen initiatief der massa's op de voorgrond, "maar waarin dit initiatief moest be-

1) Arthur Lehning noemde zich toen zo. Red. Manifesten.

staan, wat de massa's concreet te doen hadden, vandaag op morgen, dit bleef alles vaag en weinig positief" (blz. 7). "Er verschenen wel veel manifesten, maar op de vragen van de dagelijkse praktijk konden slechts weinigen een klaar en duidelijk antwoord geven" (blz. 8).

"Wij mogen zeggen, dat de Russische revolutie aan het anarchisme eens en voorgoed de vraag gesteld heeft: WAT ZIJN DE PRAKTISCHE ECONOMISCHE GRONDSLAGEN VOOR EEN MAATSCHAPPIJ ZONDER LOONSTELSEL? *Wat te doen op de dag na de revolutie? Het anarchisme zal deze vragen moeten beantwoorden, het zal de lessen moeten trekken van deze laatste jaren, wil het volkomen falen niet uitlopen op een uiteindelijk bankroet.* DE OUDE ANARCHISTISCHE LEUZEN, *hoe waar ze ook mogen zijn en* HOE DIKWIJLS ZE OOK MOGEN WORDEN HERHAALD, ZIJ LOSSEN GEEN ENKELE DER PROBLEMEN OP, DIE HET REËLE LEVEN STELT, *zij lossen in het bijzonder geen enkele der problemen op, die de sociale revolutie aan de arbeidersklasse stelt"* (blz. 10).

En Müller Lehning gaat dan verder: "Zonder deze praktische realiteiten blijft alle propaganda negatief en blijven alle idealen utopieën. Dit is de les, die het anarchisme uit de geschiedenis heeft te leren en die, het kan niet genoeg worden herhaald, door de tragische ontwikkeling der Russische revolutie opnieuw is bevestigd" (blz. 11).

Dan komt de schrijver tot een soortement program tot opbouw van het libertaire communisme. Maar jammer genoeg wordt dit een heel mager beestje! Het probleem wordt weer van sociaal-democratische kant bekeken: vanuit het *standpunt van de organisatorische samenvatting van het bedrijfsleven*, terwijl juist de Russische revolutie bewezen heeft, dat het probleem heel anders gesteld moet worden. De kwestie is niet: "Hoe bouwen we het bedrijfsleven op, federatief of centraal?", maar de vraag is: "Aan welke economische voorwaarden is het bedrijfsleven gebonden, opdat de arbeiders produktie en distributie ZELF kunnen leiden?" Müller Lehning ontwikkelt dan als organisatorisch program:
"De economische organisaties hebben ten doel, staat en kapitalisme te onteigenen. In plaats van de organen van staat en kapitalisme moeten de produktieve verenigingen der arbeiders gesteld worden, die de dragers moeten zijn van het hele economische leven. *De basis hiervan moet zijn het bedrijf; de bedrijfsorganisatie moet de kiemcel vormen voor de nieuwe economische maatschappelijke organisatie.* Op de federatie van industrie en landbouw moet het gehele produktiesysteem worden opgebouwd" (blz. 18). We zeggen: Heel aardig! Maar zonder het aangeven van de economische grondslag, blijft dit alles een frase.

VI

Het maatschappelijk produktie-proces in het algemeen

Produktie en reproduktie

De mensheid heeft zich door haar produktieapparaat een orgaan geschapen, om in haar menigvuldige behoeften te voorzien. Met behulp van de machines en werktuigen bindt de menselijke arbeidskracht de strijd tegen de natuur aan, om uit de ruwe natuurstoffen een stroom van arbeidsprodukten over de aarde te strooien. Dit arbeidsproces is het *produktieproces*. Het brengt echter niet alleen goederen vóórt, maar gedurende de arbeid worden ook vele machines en werktuigen, benevens de arbeidskracht zelf, verbruikt. Vanuit deze kant gezien, is het produktieproces een proces van *afbraak*, van *vernietiging*. Maar tegelijk scheppen we in dit proces van ver-

nietiging nieuwe waarden: machines, werktuigen en onze arbeidskracht worden wel verbruikt, maar tegelijk vernieuwd, opnieuw geproduceerd, geREproduceerd. Het maatschappelijk produktieproces verloopt als het levensproces in het menselijk lichaam: door zelf-vernietiging tot zelf-opbouw in steeds gecompliceerder vorm.

"Hoe de maatschappelijke vorm van het produktieproces ook moge zijn, het moet ononderbroken doorgaan, of periodiek steeds opnieuw dezelfde trappen doorlopen.. ; in z'n ononderbroken samenhang en in het voortdurend vloeien van z'n vernieuwing beschouwd, *is ieder maatschappelijk produktieproces daarom ook tegelijk een reproduktieproces*". ('Das Kapital', I, blz. 598. Vert. v. d. Goes, slotbundel, blz. 45. Onze vert. dekt zich echter niet met die van v. d. Goes).

De kapitalistische produktie

Juist in de bewegingswetten van deze voortdurende vernieuwing, in de bewegingswetten van de reproduktie, doet het kapitalisme zich als een onbeheerst en revolutionair systeem kennen. Het kent geen stilstand. Het wordt voortdurend van z'n oude grondslagen gerukt, om op hoger plan, op hoger capaciteit, nieuw evenwicht te zoeken. Het *moet* steeds meer en grotere bedrijven inrichten, het

moet de produktie op steeds grotere voet reproduceren, of kapitalistisch gesproken: het kapitaal *moet* voortdurend *accumuleren.*
Want het rendabel maken van kapitaal is de zin der kapitalistische produktie en daarom is de *winst* de drijvende kracht. En omdat alleen de levende arbeidskracht *meerwaarde* kan voortbrengen, moet iedere kapitalist er naar streven, zoveel mogelijk arbeiders in dienst te hebben, d.w.z. hij moet op zo groot mogelijke voet produceren.
In deze jacht naar winst staan de verschillende ondernemersgroepen tegenover elkaar. Iedere groep wil zich een zo groot mogelijk deel van de meerwaarde, die uit de arbeidersklasse geperst wordt, verzekeren. De jacht naar de buit wordt tot een *onderlinge strijd om de buit*, of deftig gezegd: ze concurreren tegen elkaar.
Dit vechten om de buit is de grote revolutionair in de produktie. Iedere onderneming moet er op bedacht zijn, steeds goedkoper te produceren dan zijn mededinger, zodat de jacht naar de winst tegelijk de jacht naar technische verbeteringen betekent: steeds nieuwere, menselijke arbeidskracht besparende machines moeten de oude vervangen. Slaagt één onderneming in de staalindustrie bijv. er in, een nieuwe goedkopere bewerking te vinden, dan heeft deze onderneming het kapitaal van al z'n concurrenten in waarde doen verminderen. De andere kapitalen zijn

’verouderd’, of ze zijn, zoals Marx het noemt, het slachtoffer van ’morele slijtage’. Het betekent echter niet anders, dan dat de rentabiliteitsbasis van deze kapitalen verdwenen is, zodat nieuw kapitaal toegevoegd moet worden, wil het oude niet geheel te gronde gaan.

Het valt buiten het raam van onze beschouwingen, nader in te gaan op de ongehoorde verspilling van maatschappelijke goederen, noch op de crises en andere catastrofen, die de strijd om de buit met zich meebrengt. Voor ons onderwerp is het slechts van belang, er op te wijzen, dat de voortdurende vernieuwing, de *reproduktie* van het arbeidsapparaat, *een individuele funktie van de kapitalisten* is. *Of* en *in welke omvang* het vernieuwd zal worden, hebben *zij* te beslissen, waarbij ze natuurlijk niet de behoeften der mensen tot richtsnoer kunnen nemen, maar waarbij ze zich *moeten* richten naar de winstkansen, die de strijd om de buit op dat ogenblik biedt.

De communistische produktie

a. *Het doorgeven der goederen*

Alvorens we tot een nadere beschouwing van de algemene regels, waarnaar produktie en distributie verlopen, overgaan, moeten we voor een goed begrip van zaken eerst even onder het oog zien, waarom

het communisme geen RUIL en geen WAARDE kent. We hebben gezien, dat de verklaring, die de officiële tekst-uitleggers geven, door op het Hilferdingse 'algemene kartel' te wijzen, in Marxistische zin niet juist kan zijn. Terecht rijst dus de vraag: Als het zo *niet* is, hoe is het dan *wel*?
Ondanks alle geleerde boeken, die over deze kwestie geschreven zijn, is de opheffing van waarde en ruil in de diepste duisternis gehuld. Het komt er hier echter in het bijzonder op aan, de dingen vooral niet moeilijker te maken, dan ze in werkelijkheid zijn. De zaak is n.l. deze, dat je iets moet *bezitten,* om te kunnen ruilen. Wie niets heeft, wie niets bezit, heeft ook niets te ruilen. Ruilen is dus niet alleen een economische handeling, maar een overdracht *op de grondslag van het privaatbezit.* De ruil is dus een economische handeling, die *de sociale verhouding* tot uitdrukking brengt, dat de arbeidsprodukten in privaatbezit zijn. De sociale revolutie, de revolutie in de sociale verhoudingen, de revolutie in de wederkerige betrekkingen der mensen in het maatschappelijk bedrijfsleven, *heft deze sociale verhoudingen op:* ze brengt de arbeidsprodukten in gemeenschappelijk bezit. Daarmee heeft meteen de ruil, die een funktie van het privaatbezit is, opgehouden,
"omdat onder de veranderde omstandigheden niemand iets geven kan, behalve zijn arbeid en omdat anderzijds niets in het eigendom van enkelingen over

kan gaan, behalve individuele consumptiegoederen" (Marx, 'Randglossen' blz. 25).

In het communisme zijn de bedrijfsorganisaties gelijkwaardige delen van één gesloten geheel, van het totale produktie-distributieproces. Iedere bedrijfsorganisatie verricht slechts een deel-werkzaamheid, de ene geeft haar produkt door naar de andere, totdat het voor de consumptie geschikt is. Deze verplaatsing der goederen is echter geen '*ruil*', omdat zich nu niet telkens 'bezitters' van de produkten in de goederenstroom schakelen. *De nieuwe rechtsverhouding* van de producenten tegenover het vervaardigde produkt is dus dezelfde, als die tegenover de produktiemiddelen: *het behoort aan de gemeenschap.* Zoals de bedrijfsorganisatie machines, gebouwen en grondstoffen krijgt, om deze volgens bepaalde regels *zelfstandig* voor haar te bewerken, zo moet ze haar produkt ook *zelfstandig* naar de geldende regels in het produktieproces of in de consumptie *doorgeven.* De bedrijfsorganisatie leidt en beheerst dus de produktie EN de distributie van haar produkt 'in naam der samenleving', dus onder verantwoording *aan* de samenleving.

Nu maakt het spraakgebruik echter niet zo'n nauwkeurig onderscheid in de economische begrippen. De spraakmakende gemeente zal daarom alleen letten op het karakter van goederen-overdracht, die zich in het communisme natuurlijk ook voortdurend voltrekt

en ze zal dit misschien evengoed RUIL blijven noemen, ofschoon deze overdracht nu een *heel andere inhoud* gekregen heeft. We willen echter niet het slechte voorbeeld geven, om voor een nieuw begrip het oude woord te gebruiken en daarom spreken wij voortdurend van *doorgeven* der goederen.

b. *De produktietijd*

Eenzelfde begrips-omvorming vindt plaats bij de *ruilwaarde*, of, zoals kortheidshalve gewoonlijk gezegd wordt: DE WAARDE. De waarde is een uit de ruil afgeleid begrip. De ruil der goederen komt niet op een willekeurige grondslag tot stand, maar ze worden in een bepaalde verhouding geruild. De ruil komt tot stand op de grondslag, dat ze *dezelfde* hoeveelheid maatschappelijke arbeid belichamen. Deze hoeveelheid arbeid is hun waarde. De waarde is dus de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die in een produkt steekt.
Nu valt het echter dadelijk op, dat het juist een eis van het communistisch bedrijfsleven is, dat we 'moeten weten, hoeveel arbeid de vervaardiging van ieder gebruiksvoorwerp kost' (Engels). Het blijkt dus, dat de goederenbeweging in het kapitalisme op de grondslag van de aan de produkten bestede maatschappelijke arbeid tot stand komt... en in het communisme ook! Zoals de goederenbeweging in het kapi-

talisme op de grondslag van de waarde tot stand komt, zo *schijnt* dit in het communisme net zo te zijn.

Toch is dit geenszins het geval. De waarde is een funktie van de ruil en ze is daarmee tevens de uitdrukking van het privaatbezit. Ze geeft aan, hoeveel maatschappelijk produkt ter vrije beschikking van de bezitters staat. Zoals de ruil *niet alleen* een overdracht van goederen is, *maar tegelijk* uitdrukking aan de bezitsverhoudingen geeft, zo is de waarde *niet alleen* de uitdrukking van de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, maar ze bepaalt *tegelijk* de grootte van dit privaatbezit. De waarde is dus een *bezitscategorie* bij uitnemendheid.

Het is alweer zeer goed mogelijk, dat de spraakmakende gemeente alleen het oog richt op de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die het produkt bevat en dus ook in het communisme zal spreken van de waarde der produkten, ofschoon het begrip een heel andere inhoud gekregen heeft. En weer willen we niet het slechte voorbeeld geven, om voor een nieuw begrip een oud, gecompromiteerd woord te gebruiken en we spreken daarom van de *produktietijd* der goederen.

In plaats van de uitdrukkingswijze, dat de goederenstroom zich beweegt door de *ruil* op de grondslag van de *waarde*, zeggen wij daarom, dat de goederenstroom wordt *doorgegeven* op de grondslag van de

produktietijd. Hoewel uiterlijk dezelfde beweging als onder het kapitalisme, is de *vorm* der beweging door het wegvallen van de waardevorm geld en de *inhoud* der begrippen door de overgang naar het gemeenschappelijke bezit volkomen gewijzigd. Of zoals Marx het uitdrukt:

"Binnen de *coöperatieve* (genossenschaftlichen; cursief van ons - G.I.C.) op gemeenschappelijk bezit aan produktiemiddelen berustende samenleving ruilen de producenten hun produkten niet; net zo min verschijnt de aan de produkten bestede arbeid als *waarde* dezer produkten (cursief van Marx), als een zakelijke eigenschap van hen, omdat nu, in tegenstelling tot de kapitalistische maatschappij, de individuele arbeid niet meer langs een omweg (de omweg van het privaatbezit - G.I.C.), maar onmiddellijk als bestanddeel van de totaal-arbeid bestaat". ('Randglossen', blz. 24).

"Hier heerst klaarblijkelijk hetzelfde beginsel, als dat, wat de warenruil regelt, voor zover het het ruilen van gelijkwaardigheden betreft; inhoud en vorm zijn veranderd, omdat onder de veranderde omstandigheden niemand iets geven kan, behalve z'n arbeid en omdat anderzijds niets in het eigendom van enkelen over kan gaan, behalve individuele consumptiegoederen" ('Randgl.', blz. 25).

We zien hieruit, dat het communisme bij Marx volstrekt geen 'negatief systeem' is. In de plaats van

de regelende funkties van het geld treedt de registratie van de goederenstroom, de maatschappelijke boekhouding, op de grondslag van het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur en daarmee op de grondslag van de maatschappelijk gemiddelde produktietijd, uitgevoerd door de *coöperatieve* samenvatting van producenten en consumenten. De markt, die volgens de kapitalisten een graadmeter voor de behoeften is, valt geheel weg, om opgeheven te worden in de directe aansluiting van de consumentenorganisaties op de produktie.
Deze aansluiting is het eigenlijke onderwerp der *planmatige produktie.* Hoewel de socialistische economen zich juist op dit gebied aan hun fantasieën te buiten gaan, wordt de planmatige produktie bij een latere bespreking van 'de markt' door ons slechts terloops behandeld. Dit omdat het buiten het kader van ons geschrift valt: het valt buiten de *grondbeginselen* van het bedrijfsleven. De planmatige produktie kan zich eerst naar economische grondbeginselen opbouwen. Daarom moet eerst over deze beginselen klaarheid zijn. De planmatige produktie is dus een heel ander onderwerp, dat echter sinds de ervaringen der Russische revolutie ook binnen het gezichtsveld van het exacte onderzoek vallen kan. (Zie hiervoor: Fr. Pollock: 'Die planwirtschaftlichen Versuche in der Sowjetunion 1917-27'. Uitg. Hirschfeld, Leipzig 1929. Dit werk levert geen kritiek op

Rusland, maar het wil alleen weergeven, hoe de worsteling om het beheersen van de markt zich gedurende genoemde 10 jaar voltrok.)

c. *De methode van onderzoek*

Om het *doorgeven* der goederen op de grondslag van de *produktietijd* nader te kunnen onderzoeken, bedienen we ons van de gebruikelijke methode der vereenvoudiging. Voorlopig zien we dus van allerlei complicaties, die een verandering van de maatschappelijk gemiddelde produktietijd teweegbrengen, zoals de verbetering van de rationaliteit van het bedrijf en de vooruitgang der techniek, af, om gaandeweg de werkingen van deze factoren na te gaan. Verder bewegen we ons voorlopig op de grondslag van de enkelvoudige reproduktie, d.w.z. we nemen aan, dat de samenleving *niet* tot uitbreiding van het produktieapparaat besluit, om later een afzonderlijk hoofdstuk aan de werkingen van de produktie op verbrede grondslag te wijden.

d. *De communistische reproduktie*

Na deze vooropstellingen kunnen we de gang van het communistisch bedrijfsleven in een heel eenvoudige en overzichtelijke vorm uitdrukken. Ieder bedrijf berekent, hoeveel arbeidstijd in zijn produkt

steekt, d.w.z. het bepaalt, hoeveel arbeidsuren aan 'vaste' produktiemiddelen (machines en gebouwen), hoeveel arbeidsuren aan 'circulerende' produktiemiddelen (grond- en hulpstoffen) en hoeveel direct bestede arbeidsuren in het produkt worden opgenomen. Van welke aard het bedrijf ook is, of het een suikerfabriek, een spoorwegbedrijf of een administratief lichaam is, het verbruikt altijd produktiemiddelen, grond- en hulpstoffen en direct bestede arbeid en zo kan dus ieder bedrijf vaststellen, hoeveel arbeidsuren produkt het in de samenleving doorgeeft. Of, om het anders te zeggen: Ieder bedrijf werkt volgens de *produktievergelijking:*

p	+	g	+	a	=	produkt
(machines en gebouwen)	+	(grond- en hulpstoffen)	+	(arbeidskracht)	=	produkt

(Opmerking: transportbedrijven en administratieve lichamen leveren geen eigenlijk 'produkt', maar ze verrichten een 'dienst'. Dat verandert er echter niets aan. We komen er later op terug).

Vervangen we terwille van de duidelijkheid de letters door fictieve getallen, dan zou de produktievergelijking van een schoenfabriek bijv. er als volgt kunnen uitzien:

(p	+	g)	+	a	=	produkt
1.250 arb.uren	+	61.250 arb.u.	+	62.500 arb.u.	=	125.000 arbeidsuren
machines enz.	+	grondstoffen	+	arbeidskr.	=	40.000 paar schoenen

Dat is gemiddeld 3,125 uur per paar.

Wil het schoenenbedrijf echter een nieuwe produktieperiode inzetten, dan moet het al wat bij de produktie teloor ging, opnieuw aanvullen. Het moet zijn slijtage aan produktiemiddelen (1250 uren) weer in zijn bedrijf opnemen, opnieuw grondstoffen aanschaffen (61.250 uren) en opnieuw 62.500 arbeidsuren van de arbeiders opnemen. Heeft het dit gedaan, dan kan de produktie *op dezelfde voet* van voren af beginnen. Zo gezien, blijkt de produktievergelijking dus *meteen de reproduktieformule. Ieder bedrijf reproduceert zichzelf. En daarmee is het hele maatschappelijke bedrijfsleven gereproduceerd.*
Om het totale bedrijfsleven ook een overzichtelijke vorm te geven, bedienen we ons van dezelfde produktievergelijking als die, welke voor ieder afzonderlijk bedrijf geldt. In deze formule vinden we dus *alle* produktiemiddelen, waarover de samenleving beschikt, benevens *alle* grond- en hulpstoffen, alsmede *alle* direct bestede arbeidsuren van de arbeiders in de produktie.
Het totaal-bedrijfsleven wordt dus voorgesteld door $(P_t + G_t) + A_t$ = Totaal-Produkt.
(Opmerking: de index t betekent: totaal.)
Brengen we ook dit duidelijkheidshalve in fictieve getallen, dan krijgen we bijv.:

$(P_t$	+	$G_t)$	+	A_t	=	Totaal-Product
108 milj.	+	650 milj.	+	650 milj.	=	1408 milj. arb.u.

De produktenmassa van het maatschappelijk totaalprodukt belichaamt dus 1408 miljoen arbeidsuren. Alle bedrijven tezamen onttrekken nu voor 108 miljoen arbeidsuren aan produktiemiddelen aan deze massa, verder nog 650 miljoen aan grond- en hulpstoffen, terwijl de rest nl. 650 miljoen in de individuele consumptie der arbeiders overgaat. Daarmee is dan het hele maatschappelijke produkt verbruikt, terwijl *alle* bedrijven gereproduceerd zijn, zodat een nieuwe produktieperiode kan beginnen.

e. *De reproduktie der arbeidskracht*

Toch is het noodzakelijk, nog even stil te staan bij de individuele consumptie. Wel is waar is daartoe in ons voorbeeld 650 miljoen aan produkt beschikbaar, maar daarmee is nog niet gezegd, hoe het over de arbeiders wordt verdeeld! Het zou bijv. heel goed mogelijk zijn, dat ongeschoolde, geschoolde en intellectuele arbeid verschillend werd 'gewaardeerd'. De verdeling zou bijv. zo kunnen zijn, dat de ongeschoolde ¾ uur 'uitbetaald' kreeg voor één uur arbeid, de geschoolde juist een uur, de beambte 1½ uur en de bedrijfsleiders bijv. 3 uur. In het bedrijf wordt dan voor een werkweek van 40 uur in de bedrijfsboeken genoteerd: voor de ongeschoolde 30 uur, voor de geschoolde 40 uur, voor de beambte 60 uur en voor de bedrijfsleider 120 uur.

Inderdaad stellen de heren economen zich op dit standpunt! Ze denken er niet aan, de arbeid gelijkelijk te 'waarderen', dus ieder een even groot aandeel in het maatschappelijk produkt te geven. Dit is dan ook de betekenis van de 'LEVENSNIVEAUS' van Otto Neurath. (Zie blz. 49 van dit geschrift.) De 'voedingsfysiologen' zullen een bestaansminimum vaststellen, dat dan het 'inkomen' van de ongeschoolden zal zijn, terwijl de anderen naar verhouding van hun ijver, hun capaciteiten en de belangrijkheid hunner werkzaamheden meer krijgen.
Dit verschil in 'lonen' acht Kautsky 'noodzakelijk', omdat hij meent, *'dat toch voor onaangenaam en zwaar werk hogere lonen betaald zouden moeten worden dan voor aangenaam en licht"* ('Die proletarische Revolution und ihr Programm', blz. 318), en tevens meent hij, dat daardoor de arbeidstijdrekening niet praktisch doorvoerbaar is. Met z'n ambtsbroeder Leichter gaat hij zo ver, dat hij zelfs de verschillen in loon binnen één bepaald beroep wil handhaven, omdat de individuele lonen al naar de routine van de vakman boven het grondloon behoren te kunnen stijgen. Zo staan ze bijv. op het standpunt, dat het stukwerk ook in het communisme gehandhaafd dient te worden. Leichter merkt echter terecht op, dat dit geen bezwaar is voor de doorvoering van de arbeidstijdrekening, wat we dan ook reeds boven aangaven. Hij zegt:

"Er blijft alleen nog de zuiver technische, ook in het kapitalisme bestaande moeilijkheid, de lonen voor de afzonderlijke arbeidsverrichtingen vast te stellen, maar dat betekent geen complicatie tegenover de kapitalistische methode". ('Die Wirtschaftsrechnung in der sozialistischen Gesellschaft', blz. 76).
We stellen dus vast, dat voor dit soort communisten het in principe juist is, dat verschillende soort van arbeid, ja, zelfs de indivduele verschillen binnen dezelfde soort van arbeid verschillend worden betaald. Dat komt hierop neer, dat bij hen ook in het communisme *'de strijd voor verbetering der arbeidsvoorwaarden'* niet opgehouden heeft, dat de verdeling van het maatschappelijk produkt een antagonistisch karakter draagt, *dat de strijd om de verdeling van het produkt wordt voortgezet.* Deze strijd is een machtsstrijd en zal ook als zodanig worden gevoerd.
Zeker kan niet duidelijker gedemonstreerd worden, dat deze heren zich geen samenleving denken kunnen, waarin de arbeidersklasse niet wordt beheerst. De mensen zijn voor hen gewoon tot *voorwerpen* geworden. De arbeiders zijn niet meer dan delen van het produktieapparaat, waarvoor de voedingsfysiologen zullen vaststellen, hoeveel levensmiddelen aan dit materiaal moet worden toegevoerd, opdat het zijn arbeidskracht opnieuw aan het produktieapparaat kan toevoeren. De arbeidersklasse moet met de

grootste kracht tegen een dergelijk standpunt opkomen en voor allen een gelijk deel van de maatschappelijke rijkdom opeisen.

f. *De waarde der arbeidskracht in het levensniveaus-communisme*

Dat de 'communistische' economen het verschil in waardering der arbeidskracht niet kunnen loslaten, wordt hun, menen we, gedicteerd door hun klassegevoel. Een gelijkmatige verdeling van het maatschappelijk produkt stuit op dit machtige bolwerk der begripsvorming en verschijnt daarom als 'onmogelijk'. Nu is het echter zo al geen oude, dan toch in ieder geval een juiste grondstelling, dat de begripswereld in hoofdzaak door de gevoelswereld wordt gevormd en het verstand dus niet veel anders zal vinden, dan het gevoel voelt. Hieruit is het te verklaren, dat Leichter bijv. het waardebegrip voor de zakelijke produktie wil opheffen, maar zich er ten opzichte van de arbeidskracht niet van vrij maken kan. Het verschil in waardering van de verschillende soorten der arbeidskracht in het kapitalisme vindt z'n grond in het feit, dat de arbeidskracht een 'waar' is, die je kopen kunt, juist zoals andere 'waren'. De gemiddelde prijs, die de ondernemer ervoor betaalt, is zoveel als nodig is, om de arbeidskracht te reproduceren. Voor de onge-

schoolde arbeidskracht is de waarde zoveel, als de levensmiddelen voor het onderste 'bestaansminimum' kosten. De kinderen der ongeschoolden kunnen in het algemeen geen beroep leren, omdat ze direct en zoveel mogelijk moeten verdienen. Daarmee hebben de ongeschoolden *zelf* de ongeschoolde arbeidskracht gereproduceerd.

Om de geschoolde arbeidskracht te reproduceren is iets meer nodig. Hier leren de kinderen een beroep, waarmee de geschoolden *zelf* de geschoolde arbeidskracht hebben gereproduceerd. Voor de intellectuelen geldt hetzelfde. Dit 'waren-karakter' der arbeidskracht laat Leichter ook voor het communisme gelden. Hij zegt op blz. 61 van zijn werkje:

"De verschillende soorten van arbeidskracht (bootwerkers-, beambten-, ingenieursarbeidskracht – Gr. v. Int. Comm.) brengen verschillende kosten mee om hun arbeidskracht te reproduceren, geschoolde arbeiders hebben meer nodig dan ongeschoolden om hun arbeidskracht voor de volgende dag, voor het volgende jaar te reproduceren. Dat betekent, dat hun lopende uitgaven groter zijn. Er zijn in het algemeen hogere kosten om een hogere arbeidskracht als geheel, dat is, om een mens met dezelfde ontwikkelingsgraad en kennis te vormen, wanneer de vroegere drager dezer arbeidskracht niet meer in staat is te werken. *Dit alles moet in de waardeberekening der verschillende arbeidskrachten betrokken worden."*

g. *De waarde der arbeidskracht in het kapitalisme volgens Marx*

Stellen we hier de Marxistische analyse van de waarde der arbeidskracht naast, dan blijkt volkomen duidelijk, dat de *loonwetten* voor het kapitalisme en voor het levensniveaus-communisme volkomen dezelfde zijn! Marx zegt:
(opmerking: Marx neemt hier aan, dat de prijs met de waarde samenvalt, dat er dus een evenwicht van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt is)
"Welke zijn nu de produktiekosten der arbeidskracht? Het zijn de kosten, die geëist worden, om de arbeider in het leven te houden *en* hem tot arbeider te vormen.
Hoe minder oefeningstijd een arbeid dus eist, des te geringer zijn de produktiekosten van de arbeider, des te lager is de prijs van zijn arbeid, z'n arbeidsloon. In takken van industrie, waarin bijna in het geheel geen leertijd nodig is, en het blote lichamelijke bestaan van de arbeider voldoende is, beperken zich de tot zijn schepping nodige produktiekosten bijna slechts tot de waren, die nodig zijn, om hem in een tot de arbeid geschikt leven te houden. *De prijs van zijn arbeid zal dus door de prijs der noodzakelijke levensmiddelen bepaald zijn.*
Er komt ondertussen nog een andere rekening bij. De fabrikant, die zijn produktiekosten en daarnaar

de prijs der produkten berekent, brengt de slijtage der arbeidswerktuigen in rekening. Kost hem een machine bijv. *f* 1000,— en wordt deze machine in 10 jaar versleten, dan slaat hij de prijs der waren met *f* 100,– jaarlijks op, om na 10 jaar de versleten machine door een nieuwe te kunnen vervangen. Op dezelfde wijze moeten bij de produktiekosten der eenvoudige arbeidskracht nog *de voortplantingskosten gerekend worden*, waardoor het arbeidersras in staat gesteld wordt, zich te vermeerderen en de versleten arbeiders door nieuwe te vervangen. De slijtage van de arbeiders wordt dus op dezelfde wijze in rekening gebracht, als de slijtage der machines.
De produktiekosten der eenvoudige arbeidskracht komen dus neer op de bestaans- en voortplantingskosten der arbeiders. De prijs van deze bestaans- en voortplantingskosten vormt het arbeidsloon. Het zo bepaalde arbeidsloon heet het *minimum van het arbeidsloon*." ('Loonarbeid en Kapitaal', blz. 10)
Zoals de reproduktie van het 'zakelijke' deel van het produktieapparaat in het kapitalisme *een individuele funktie van de kapitalist* is, zo is de reproduktie van de arbeidskracht een *individuele funktie van de arbeider*. Maar zoals de reproduktie van het 'zakelijke deel' van het produktieapparaat in het communisme tot een maatschappelijke funktie wordt, zo wordt ook de reproduktie van de arbeids-

kracht een maatschappelijke funktie. Ze valt niet meer ten laste der afzonderlijke individuen, maar ze wordt gedragen door de samenleving. Het bezoeken van onderwijsinrichtingen is niet meer gebonden aan de portemonnaie van papa, maar het is enkel gebonden aan de psychische constitutie van het kind. Het is toch bovendien al te gek, aan hen, bij wie het complex van erfelijkheidsfactoren zeer gunstig is, zodat deze mensen het grote voorrecht hebben, volop van de cultuur te kunnen genieten en het voorrecht hebben, hun makkers uit hun rijke schatkamers van kennen en kunnen te kunnen mededelen, bovendien nog een groter aandeel in het maatschappelijk produkt te geven, dan physiek of psychisch door de natuur minder rijk bedeelden!

Maar er komt nog iets bij.

De verdeling van het maatschappelijk produkt in het communisme is niet een eenvoudige reproduktie van de arbeidskracht: het is de distributie van alle zakelijke en geestelijke rijkdommen, die de mensheid met haar techniek voortbrengt en gaat dus ver boven de eenvoudige reproduktie van de arbeidskracht uit. Wat 'communisten' à la Kautsky, Leichter, Neurath enz. met hun 'levensniveaus' willen, komt hierop neer, dat ze aan de 'lagere' arbeiders een 'bestaansminimum' verzekeren op de grondslag, zoals die door de voedingsfysiologen is bepaald, terwijl de 'hogere' de overvloed verteren. Dat wil zeg-

gen: *Ze denken er niet aan, de uitbuiting op te heffen. Op de grondslag van het gemeenschappelijk bezit der produktiemiddelen wordt de uitbuiting voortgezet*!!

De reproduktie van de arbeidskracht kan voor ons alleen betekenen, dat het maatschappelijk produkt gelijkelijk wordt verdeeld. Bij het vaststellen van de produktietijd worden de arbeidsuren der direct bestede arbeidskracht in hun werkelijke hoeveelheid in rekening gebracht, zodat iedere arbeider het werkelijk aantal arbeidsuren, dat hij aan de samenleving gaf, er ook weer in de vorm der individuele consumptie aan kan onttrekken. De arbeider bepaalt door zijn arbeid *direct* zijn aandeel in het maatschappelijk produkt.

In het 'levensniveaus-communisme' geven de producenten hun arbeidskracht aan een groot, ondefinieerbaar '*iets*', dat men eufemistisch samenleving noemt. Maar waar dit 'iets' zich doet gelden, is het een aan de producenten vreemd element, dat zich boven hen verheft, hen uitbuit en over hen heerst, als 'iets', dat de werkelijke beheerser van het produktieapparaat is, waarin zij als 'zakelijke' produktiefaktoren zijn opgenomen.

VII

Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur als grondslag der productie

a. *Kautskyaanse moeilijkheden*

Reeds vroeger wezen we er op (zie blz. 80), dat Max Weber en Ludwig Mises hun lauweren konden oogsten bij het verslaan van de arbeidstijdrekening en hoe Kautsky zich daarbij een heel bevattelijke leerling toonde. In zijn boek: 'Die proletarische Revolution und ihr Programm' (Uitg. Dietz, Stuttgart, 2e druk 1922) geeft hij daarvan de bewijzen, maar hierbij komt hij in de moeilijkheid, dat hij zich nu ook tegen Marx keren moet. Zijn gewoonte getrouw, doet hij dat natuurlijk niet en zo verklaart hij de arbeidstijdrekening wel voor theoretisch denkbaar, maar ongeschikt voor praktische uitvoering. Voor hij aan een uiteenzetting van deze overwegingen be-

gint, geeft hij dan eerst een formulering van de arbeidstijdrekening, waarbij echter dient opgemerkt, dat hij per ongeluk vergeet, er bij mede te delen, dat dit de zienswijze van Marx was.
Kautsky toont eerst de onmogelijkheid van een produktie zonder rekeneenheid en besluit daaruit, dat "het geld als maatstaf voor de boekhouding en de berekening van de ruilverhoudingen in een socialistische samenleving onontbeerlijk" is. Maar dan vraagt hij:
"Zal daartoe hetzelfde geld nodig zijn, dat heden nog bestaat..., dat uit een aparte waar, meestal goud, gevormd wordt? Zou men niet in de plaats van dit produkt en vertegenwoordiger van menselijke arbeid deze zelf direct als maatstaf voor de waarde kunnen bepalen en een arbeidsgeld scheppen, dat de geleverde arbeid direct aangeeft? Dat zou bijv. in deze vorm denkbaar zijn, dat iedere arbeider voor ieder arbeidsuur, dat hij gewerkt heeft, een bewijs krijgt; hiervoor krijgt hij recht op het produkt van een arbeidsuur. Voor ieder produkt zou dan berekend moeten worden, hoeveel arbeid het gekost heeft. Voor het loon van een arbeidsdag kon de arbeider steeds produkten kopen, voor welker vervaardiging een arbeidsdag nodig is. *De rekening zou steeds volkomen moeten kloppen, iedere uitbuiting zou uitgesloten zijn en de arbeider zou volkomen vrijheid hebben, hoe hij zijn loon zou willen be-*

steden. Iedere voogdij van een of andere overheid, die de afzonderlijke personen rantsoenen toewijst, zou vermeden zijn.
Ongetwijfeld, zulk geld zou denkbaar zijn. Maar zou het ook praktisch zijn door te voeren?" (blz. 318)

Ach neen! Hoe jammer, dat het niet kan! En waarom kan het niet? Omdat Kautsky meent, dat het verschil in lonen en het stukwerk dit verhindert en omdat hij het communisme nog altijd als het monster-kartel van Hilferding ziet, waar de leiders der produktie vanuit hun centrale regeringsbureaus het hele wereld-bedrijfsleven beheersen! Zodoende komt hij tot een volkomen foutieve probleemstelling; het vraagstuk krijgt het volgende karakter:

Door de opheffing van het privaatbezit wordt het hele maatschappelijke bedrijfsleven tot één geheel verbonden. De produkten gaan van het ene bedrijf naar het andere, totdat tenslotte het 'eindprodukt' voor de consumptie geschikt is. Aan het doorgeven van de halffabrikaten en grondstoffen is zowat de hele wereld te pas gekomen: duizenden en nog eens duizenden arbeiders hebben hun arbeidskracht gegeven, voor bijv. een paar schoenen voor de consumptie geschikt waren, voor ze als 'eindprodukt' verschenen. *Hoeveel arbeidsuren bevat tenslotte dit eindprodukt*??

Ziedaar het raadsel, waar Kautsky moedeloos het

hoofd laat zinken. Ja, theoretisch moet de oplossing natuurlijk mogelijk zijn! Maar praktisch? Neen, want *"welk een onmogelijke arbeid zou het zijn, voor ieder produkt het bedrag aan arbeid te berekenen, die het vanaf het eerste begin tot volledig eindprodukt inclusief transport en andere nevenwerkzaamheden gekost heeft"* (blz. 318). *"De schatting der waren naar de arbeid, die ze belichamen"* is zelfs met het *"ontzaglijkste en volmaakte statistische apparaat"* niet mogelijk (blz. 321).

Inderdaad. Kautsky heeft volkomen gelijk, dat het langs *deze* weg volkomen onmogelijk is. Echter: een dergelijke wijze van produktieberekening bestaat alleen in de fantasie van Kautsky.

b. *Het antwoord van Leichter*

Moge Leichter het ook al roerend met Kautsky eens zijn, dat een samenleving zonder uitbuiting tot de fantasieën van het Duizendjarig Rijk behoort, zo weet hij toch veel beter hoe de berekeningen in de produktie verlopen, dan zijn grijze partijgenoot. Hij wijst er met de meeste nadruk op, dat binnen een trust of kartel nooit goederen zonder 'verrekening' worden overgedragen en dat dit ook in het communisme zo zal zijn.

"Er bestaan betrekkingen tussen de afzonderlijke bedrijven en deze betrekking zal zo lang in de wereld

bestaan, als er arbeidsdeling is en de arbeidsdeling in deze hogere zin zal zich met de vorderingen der techniek nog verder ontwikkelen" (blz. 54). "Alle zakelijke voorwaarden der produktie, alle halffabrikaten, alle grond- en hulpstoffen, die door andere bedrijven in het verder verwerkende bedrijf geleverd worden, worden hem berekend, gefactureerd." (blz. 68). "De kartelmagnaten, of – bij socialistisch bedrijfsleven – de leiders van het gehele bedrijfsleven zullen niet verschillende bedrijven met hetzelfde programma volgens verschillende methoden en met verschillende kosten laten werken. Dat is dan ook voor vele zwakkere ondernemers een prikkel, zich in het kapitalisme willens of onwillens door een reuzen-concern te laten 'opslokken', omdat zij hopen, dat nu ook voor 'hun' bedrijf de binnen het kartel als doelmatigst erkende organisatie, de beste methode van fabricage, de bekwaamste beambten, benut zullen worden, om de produktiviteit van het bedrijf op te voeren. *Daartoe is het echter noodzakelijk, de resultaten van alle bedrijven afzonderlijk te berekenen en net te doen* – hetzij in kapitalistische of socialistische produktie – *alsof ieder bedrijf een eigen ondernemer had, die zich over de resultaten der produktie rekenschap wil geven.* Daarom heerst binnen het kartel een strenge verrekening en *het behoort tot de lekenvoorstellingen zowel van kapitalisme als van socialisme, als men meent, dat binnen het*

kartel waren zonder verdere verrekening overgedragen kunnen worden, om kort te gaan, dat de afzonderlijke concern-bedrijven niet zeer goed tussen 'MIJN EN DIJN' weten te onderscheiden" (blz. 52/53).

Is er dus een 'verrekening' tussen de verschillende bedrijven, ook binnen ieder afzonderlijk bedrijf wordt volgens de nieuwste en nauwkeurigste methoden de boekhouding gevoerd.

Uit hier niet nader te onderzoeken gronden was het kapitalistisch bedrijfsbeheer na 1921 gedwongen tot een 'rationalisatie' der bedrijven over te gaan. Zo ontstond omstreeks 1920 een geheel nieuwe literatuur, waarin de methoden ontwikkeld zijn, om met grote nauwkeurigheid de 'produktiekosten' te berekenen voor iedere deelwerkzaamheid en voor ieder afzonderlijk procedé. Deze kosten worden uit zeer vele factoren opgebouwd: slijtage aan produktiemiddelen, het verbruik aan grond- en hulpstoffen, een bepaalde norm voor sociale verzekeringen, alsook voor het beambtenapparaat enz. enz. Met behulp van algemene formules kunnen zodoende de 'produktiekosten' voor ieder apart artikel berekend worden. Leichter zegt daaromtrent:

"De kapitalistische verrekening kan, als ze in een fabriek is doorgevoerd en glad verloopt, te allen tijde de waarde van een halffabrikaat, of van een werkstuk dat nog in bewerking is en de kosten van iedere afzonderlijke werkzaamheid nauwkeurig vast-

stellen. Ze kan bepalen in welke der werkplaatsen ener fabriek, op welke der machines, met welke arbeidskrachten een stuk werk goedkoper is, ze kan dus te allen tijde de rationaliteit van het werkproces tot het hoogste opvoeren. Daarbij komt nog een andere mogelijkheid der kapitalistische verrekeningsmethode; in iedere fabriek heeft men een aantal lasten en uitgaven, die niet direct in het eindprodukt van het bedrijf gaan (bedoeld worden bijv. het loon van beambten, de verwarming der lokaliteiten enz. – Gr. v. I. Com.)... het behoort tot de grote veroveringen der kapitalistische verrekeningsmethoden, deze nauwkeurigheid in de bedrijfsrekening te hebben mogelijk gemaakt" (blz. 22/23).

Zeer zeker zijn de formules, zoals die nu in een bepaald bedrijf gelden, in het communisme niet bruikbaar, omdat verschillende faktoren, die nu in de kostprijsberekening worden opgenomen, bijv. rente van het kapitaal, voor ons wegvallen, en omdat ze op de algemene noemer *geld* gebaseerd zijn, maar *de methode als zodanig is een blijvende winst.* Ook in dit opzicht wordt de nieuwe samenleving geboren uit de schoot der oude.

c. *De aanwinst*

Vanuit deze gezichtshoek bezien, verschijnt de 'onmogelijk praktisch doorvoerbare berekening' van de

arbeid, die in een bepaald produkt steekt, in een heel ander licht. Wat Kautsky vanuit z'n economische centrale niet kan, *dat kunnen de producenten zelf heel goed.* Het geheim is, dat ieder bedrijf, geleid door z'n bedrijfsorganisatie, als 'zelfstandige' eenheid optreedt, juist als onder het kapitalisme. "Op het eerste gezicht zal men vermoeden, dat ieder bedrijf tamelijk zelfstandig is, doch ziet men nauwkeuriger toe, dan zal men duidelijk de navelstreng zien, waardoor het afzonderlijke bedrijf met het overige bedrijfsleven en z'n leiding verbonden is" (Leichter, blz. 101).

Iedere 'zelfstandige' eenheid heeft een 'eindprodukt' en door toepassing van de formule (p + g) + a kan ze altijd bepalen, hoeveel arbeid voor zijn produkten nodig is. Als het 'eindbedrijf' tenslotte haar 'eindprodukt' klaar heeft, zodat tot de consumptie over kan worden gegaan, weten we meteen, hoeveel arbeid het heeft opgeslorpt, "vanaf het eerste begin tot volledig eindprodukt inclusief transport en andere nevenwerkzaamheden". Zoals de produktie zich uit deel-processen opbouwt, zo bouwt zich ook de berekening van de arbeidstijd op, een berekening, die volkomen in handen van de producenten berust en dus geen functie is van de economische centrale van Kautsky.

Kautsky ziet dus wel de noodzakelijkheid in, de arbeidstijd der produkten te berekenen, maar hij ziet

geen kans het praktisch te verwezenlijken. Hij kan dus geen exacte vorm vinden voor de 'maatschappelijk gemiddelde noodzakelijke arbeid'. Geen wonder dus, dat hij van de problemen, die zich rondom dit punt bewegen niets, maar dan ook totaal niets terecht brengt. Zo vertelt hij allerlei dwaasheden over de 'prijzen' der produkten (blz. 321), terwijl het verschil in produktiviteit der bedrijven en de vooruitgang der techniek hem in de grootste moeilijkheden brengt.
Ofschoon het, nadat we de principiële fout hebben bloot gelegd, overbodig is, ons nog nader met zijn bezwaren bezig te houden, willen we ter wille van een concrete begripsvorming van de categorie van de maatschappelijk noodzakelijke arbeid zijn beschouwingen verder volgen.

d. *Het verschil in produktiviteit der bedrijven*

Daartoe geven we allereerst onze aandacht aan de 'prijzen' der produkten. Hij vestigt de aandacht op het feit, dat niet alle bedrijven even produktief zijn. Het ene bedrijf is gunstiger gelegen dan het andere, of het heeft een betere organisatie der produktie, of wel er zijn betere machines: om kort te gaan, de produktiekosten zullen in alle bedrijven, die hetzelfde produkt maken, iets, misschien zelfs veel, verschillen. Zo zal bijv. de ene schoenfabriek de

schoenen kunnen produceren in 3⅛ uur, een andere in 3½ uur en weer een andere in 3 uur per paar. Ieder bedrijf krijgt dus een andere produktietijd, ieder bedrijf heeft haar eigen *bedrijfsgemiddelde.*

Bij maatschappelijke produktie gaat het er echter om, het *maatschappelijk gemiddelde* te bepalen, dat is, hoeveel arbeid er in een paar schoenen steekt, gerekend over de hele maatschappelijke schoenenproduktie. Het is dus niet anders dan het gemiddelde van alle schoenfabrieken uit het economische district. Zo zou het in de door ons genoemde voorbeelden heel goed mogelijk zijn, dat het *maatschappelijk gemiddelde* op 3,3 uur per paar komt.

Het is dus een eigenaardig geval. Het maatschappelijk gemiddelde zou in ons voorbeeld op 3,3 kunnen liggen, terwijl er geen enkel bedrijf is, dat volgens dit gemiddelde werkt! Er is dus een tegenstelling tussen de werkelijk bestede arbeid in ieder afzonderlijk bedrijf, het bedrijfsgemiddelde, en het maatschappelijk gemiddelde.

Deze tegenstelling zal *altijd* blijven bestaan, ook al is het communistisch bedrijfsleven volkomen georganiseerd. Want zelden zullen twee bedrijven volkomen gelijk zijn. Reeds de vooruitgang der techniek maakt, dat er wel altijd verschillen zullen zijn, omdat bij het invoeren van een nieuw type machine dit toch niet overal tegelijk in bedrijf wordt gebracht.

Het is deze tegenstelling, die Kautsky voor onoverkomelijke moeilijkheden stelt en die hem tot de 'onmogelijkheid' van de arbeidstijdrekening doet besluiten. Hij vraagt:
"En welke arbeid zou men moeten berekenen? Toch niet die, welke het produkt werkelijk gekost heeft. Dan zouden verschillende exemplaren van dezelfde soort verschillende prijzen dragen, die, welke onder ongunstige omstandigheden gemaakt werden een hogere dan de andere. Dat zou absurd zijn. Ze zouden alle dezelfde prijs moeten dragen en deze zou dan niet naar de werkelijk bestede arbeid berekend moeten worden, *maar naar de maatschappelijk noodzakelijke arbeid"* ('Die prol. Rev.' blz. 319).
Kautsky verlangt hier zeer terecht, dat de prijzen der produkten (we zullen zijn terminologie maar even overnemen) overeen moeten komen met de maatschappelijk noodzakelijke arbeid. Dat is dus *niet* met de arbeid, die in ieder afzonderlijk bedrijf aan het produkt werd besteed, want deze ligt nu eens boven, dan weer beneden de hoeveelheid maatschappelijke arbeid.
De oplossing van het vraagstuk ligt echter alweer hierin, dat de producenten *zelf*, dat is hier: hun afdeling *boekhouding*!, dit maatschappelijk gemiddelde bepalen en niet Kautsky! Wat de leiders van 'het algemene kartel van Hilferding' niet kunnen, *dat kunnen de producenten zelf heel goed*!

Want waarom gaat het eigenlijk?
Het gaat om het bepalen van het gemiddelde uit de hele schoenenbranche. We zien daaruit, dat de eis van het bepalen van de maatschappelijk noodzakelijke arbeid al direct voert tot een *boekhoudkundige verbinding* van de gelijksoortige bedrijven, de *horizontale* aaneensluiting. In de allereerste overgangstijd zal het nog wel niet ver boven deze boekhoudkundige aaneensluiting uitkomen, maar mettertijd moet uit de resultaten der boekhouding een wederzijdse technische doordringing voortvloeien. Deze horizontale aaneensluiting is nu echter geen 'vertrusting', die het staatsambtenarenapparaat voltrekt en waarbij de producenten t.a.v. de leiding van het produktieproces worden uitgeschakeld, maar de aaneensluiting *groeit uit de bedrijven zelf*. Het *hoe en waarom is voor iedere arbeider volkomen duidelijk*, 'doorzichtig', want ten eerste begrijpen de arbeiders heel goed, dat ze niet tegen elkaar kunnen gaan 'concurreren' en ten tweede ervaren ze al heel gauw, dat *planmatige* produktie alleen mogelijk is op de grondslag van het maatschappelijk gemiddelde. De verbinding der afzonderlijke bedrijven tot *industrie-branches* lijkt uiterlijk dus veel op de kapitalistische 'kartel-vorming'. De kapitalistische ondernemingen sluiten zich echter aaneen, om de winst zo groot mogelijk te doen zijn: ze stellen de prijzen zó vast, dat het *slechtste* bedrijf nog met winst kan

werken, waardoor de goed ingerichte fabrieken een extra-winst in de wacht slepen. De communistische industrie-branche bepaalt echter het gemiddelde van alle bedrijven. *Tezamen hebben de bedrijven de maatschappelijk gemiddelde produktiviteit.* Wat het ene bedrijf onder-produktief is, moet het andere noodzakelijk boven-produktief zijn, juist *omdat* het gemiddelde uit hen alle bepaald is. De afwijkingen naar onderen en naar boven zijn daarom samen altijd 0. Wanneer *alle* bedrijven, zowel de onder- als de boven-produktieve, hun produkt volgens de *maatschappelijke* produktietijd aan de samenleving doorgeven, moet de boekhouding van de industrie-branche *altijd* 'kloppen'.
Het opheffen van de tegenstelling van de in ieder afzonderlijk bedrijf werkelijk bestede arbeid en het maatschappelijk gemiddelde is dus een kwestie, die *binnen* de industrie-branche haar oplossing vindt. Het is een kwestie van boekhouding. *Hoe* deze boekhouding verloopt, valt buiten het raam van algemene theoretische beschouwingen, omdat deze bewerking al naar de aard der bedrijven zal wisselen. Hier voeren vele wegen naar het doel.

e. *De vooruitgang der techniek*

Maar Kautsky heeft voor het bewijs van de 'onmogelijkheid' der arbeidstijdrekening nog meer pij-

len op z'n boog. Nadat hij er op gewezen heeft, welk een 'reusachtige arbeid' het zou zijn, het bedrag aan arbeid te berekenen, vanaf het eerste begin tot volledig eindprodukt, zegt hij:
"En zou men hiermee gereed zijn, dan moest men weer van voren af aan beginnen, omdat de technische verhoudingen intussen in vele branches veranderd zijn."
Ja, ja, het is een heel droevig geval! Vanuit zijn hoge zitplaats, waar alle draden der produktie samen komen, heeft hij alle deel-processen van de arbeid nauwkeurig nagegaan en berekend, hoeveel arbeid in de produkten steekt. Dat is dan goddank klaar! Maar nu komt die duivelse techniek... en die stuurt weer al z'n berekeningen in de war!
We moeten ons echter haasten Kautsky gerust te stellen. Het bedrag aan arbeid, dat het produkt heeft, als het alle deel-processen doorlopen heeft, verschijnt niet plotseling onder het krampachtig geschrijf van zijn potloodje, maar de producenten bepalen de arbeidstijd voor ieder deelproces. Bij een vooruitgang der techniek, of bij een andere toename der produktiviteit, daalt de maatschappelijk gemiddelde tijd *voor dat deelproces.* Is het produkt toevallig consumptieartikel, dan gaat het met verlaagde produktietijd in de distributie over en daarmee uit. Moet het echter als p of g (als produktiemiddel of als grondstof) *doorgegeven* worden naar

een ander bedrijf, dan worden voor dit andere bedrijf de 'kosten' minder, zodat ook dit bedrijf 'goedkoper' kan werken. Zo plant de verlaging van de maatschappelijke produktietijd in één branche zich in het hele bedrijfsleven voort, zonder dat iemands berekeningen in de war gestuurd worden.
De bezwaren, die Kautsky tegen de arbeidstijdrekening te berde brengt, spruiten alle voort uit de gekke opvatting die hij van de maatschappelijke produktie heeft. Hij zit vastgeroest in het 'algemene kartel' en daarom praat hij wel over 'maatschappelijk noodzakelijke arbeid', maar hij ziet geen kans, om dit begrip een concrete vorm te geven. Dit is geen wonder. Het verkrijgt deze vorm eerst, door het beheer der produktie in handen der producenten te leggen, door 'de associatie van vrije en gelijke producenten' te verwezenlijken. *Zo zien we dus, hoe de revolutionaire klassenstrijd, die het Radensysteem schiep, tegelijk een concrete vorm gaf aan de maatschappelijk noodzakelijke arbeid.*

VIII

Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur als grondslag der consumptie

a. *De consumptie als funktie der produktie*

Moge de arbeidersbeweging zich al heel weinig bemoeid hebben met de bewegingswetten der communistische produktie, nog groter nevel hangt over de verhouding der producenten tot de maatschappelijke consumptiegoederen. Dit is echter alleszins verklaarbaar. Het was toch juist de grote vooruitgang van het inzicht in de samenhang van het bedrijfsleven, dat Marx aantoonde, hoe produktie, distributie en consumptie geen van elkaar onafhankelijke gebieden zijn, maar dat ze hun vormen wederkerig bepalen. Het was daarom 'overbodig', 'utopisch' en dus 'onwetenschappelijk' nu reeds nader op de communistische consumptie in te gaan.

De 'wetenschappelijke' gedachtengang was daarom, volgens ons huidige inzicht, heel primitief. Het vraagstuk stond aldus: DE PROLETARISCHE REVOLUTIE BRENGT DE PRODUKTIEMIDDELEN IN GEMEENSCHAPSBEZIT EN DAARMEE GAAN WE OVER TOT HET COMMUNISTISCH BEDRIJFSLEVEN. Dan moeten echter absoluut *noodzakelijk* de bewegingswetten voor de individuele consumptie daarmee in overeenstemming komen, juist *omdat* ze onverbrekelijk met de bewegingswetten der produktie verbonden zijn. Met de overgang naar het communistisch bedrijfsleven regelt deze zaak zich dus 'vanzelf'.
Inderdaad is dit volkomen juist!
Alleen... de overgang naar het 'gemeenschappelijk bezit der produktiemiddelen'... behoeft geenszins naar het communistisch bedrijfsleven te leiden! Er is een onmiskenbare drang naar het staatskapitalisme en bij zijn doorvoering regelt de consumptie zich naar de bewegingswetten van het staatskapitalisme!

b. *De inzet der revolutie*

Heel typisch komt dit tot uiting bij de vertegenwoordigers van, laat ons maar zeggen het staatscommunisme. Men denkt er niet aan een vaste verhouding van producent tot produkt te leggen, men denkt er niet aan, de arbeider door zijn arbeid *meteen* zijn

verhouding tot het maatschappelijk produkt te doen bepalen, hoewel hiermee 'iedere uitbuiting uitgesloten zou zijn'. Nu echter zal het van de heren, die over het produktieapparaat en het produkt beschikken, afhangen, hoeveel de arbeider van het maatschappelijk produkt zal krijgen. *Zij* zullen een 'prijzenpolitiek' voeren, dat wil zeggen: zij stellen de prijzen der produkten vast, terwijl zij tevens de collectieve contracten met de vakverenigingen sluiten, om de lonen vast te stellen.
Hoe noodzakelijk het is, dat de arbeiders zich rekenschap geven van de plannen, die in de hoofden huizen van de heren, die morgen het 'communistische' bedrijfsleven hopen te leiden, moge uit onze volgende beschouwingen blijken. Er moge uit blijken, hoe *absoluut noodzakelijk* het is, de exacte verhouding van producent tot produkt tot *inzet der revolutie* te maken.

c. *Verbruiksgeld*

Deze inzet der revolutie is de werkelijke afschaffing van het arbeidsloon. De sociale revolutie, die de loonarbeid metterdaad afschaft, moet de verhouding van de arbeider tot het maatschappelijk produkt op nieuwe grondslagen regelen. M.a.w.: *de individuele consumptie moet naar nieuwe beginselen geordend worden.* De opheffing van de loon-

arbeid brengt direct mee: de opheffing van het arbeidsloon. Het communisme kent geen arbeidsloon. Het kent slechts de tot één geheel verbonden producenten, die TE ZAMEN de strijd tegen de natuur aanbinden om consumptiegoederen voort te brengen, waarna ze deze gelijkmatig onderling verdelen. Het vaststellen van het arbeidsuur als maatstaf voor de consumptie is niet anders dan een technisch noodzakelijke maatregel, om planmatig te kunnen consumeren en produceren. De technische ordening der consumptie eist daarom, dat de arbeiders in het bedrijf een 'arbeidscertificaat' (Marx) krijgen, waarop is aangegeven, hoeveel uren arbeid zij aan de samenleving gaven. Deze 'arbeidscertificaten' of dit 'arbeidsgeld' (Owen), of deze 'verbruiksbons', of dit 'verbruiksgeld' betekent alleen een recht op de consumptiegoederen, die de arbeiders naar vrije keuze uit de maatschappelijke voorraden kunnen betrekken.

"Hier zij nog opgemerkt, dat bijv. het 'arbeidsgeld' van Owen evenmin 'geld' is als het entreebiljet van een schouwburg... Het arbeidscertificaat stelt slechts het individuele aandeel van de producent aan de gemeenschappelijke arbeid vast en zijn individuele aanspraak op het voor de consumptie bestemde deel van het gemeenschappelijke produkt" ('Het Kapitaal' I, blz. 72).

d. *Het verbruiksgeld bij Leichter*

Maar... als twee hetzelfde zeggen, dan is dit nog lang niet hetzelfde, welke oude wijsheid door Leichter nog eens wordt bevestigd. Hij voert in zijn produktieapparaat-met-arbeidstijdrekening ook het 'arbeidsgeld' voor de individuele consumptie in, waarmee hij de schijn wekt, alsof de arbeid de maatstaf voor deze consumptie zou zijn. Toch is dit geenszins het geval. In zijn 'beeld der samenleving' worden de arbeiders betaald naar de waarde der arbeidskracht juist als onder het kapitalisme. Hij gebruikt het woord 'arbeidsgeld' alleen, om de kapitalistische loonverhoudingen te versluieren. Heel onnozel zegt hij:

"In werkelijkheid ligt aan het hier neergelegde beeld der samenleving de gedachte van de toewijzing der produkten in natura te gronde en wel *in de verhouding tot de door ieder afzonderlijk verrichte arbeid.* Het arbeidsgeld is slechts een uit economisch-technische gronden gekozen vorm van recht op het aandeel in het nationale produkt" (Leichter, blz. 75. Cursivering G.I.C.).

Het schijnt, alsof Leichter hier hetzelfde zegt als Marx, maar in werkelijkheid ligt er een lelijke adder in het gras. Deze is dan te zoeken in de eigenaardige opvatting, die Leichter van de *'door ieder afzonderlijk verrichte arbeid'* heeft. Voor hem betekent het,

dat de kapitalistische loonverhoudingen gehandhaafd moeten blijven en hij gebruikt de term *arbeidsgeld* alleen. om het handhaven van de loonverhoudingen te versluieren. De producenten krijgen *niet* zoveel arbeidsuren aan consumptiegoederen terug, als ze aan de samenleving gaven, maar de regeling der consumptie voltrekt zich naar normen, die met de arbeidstijdrekening niets te maken hebben. Want hoe zijn deze normen?

De 'voedingsfysiologen' bepalen, hoeveel en welke levensmiddelen *'zo ongeveer het bestaansminimum voorstellen'* (L. blz. 64), waarmee dan *'de normale, wetenschappelijk uitgebalanceerde hoeveelheid om te leven'* is vastgesteld. En dat is dan de grondslag voor de uitbetaling. Wat heeft dit met de arbeidstijdrekening in de produktie te doen?

Dit minimum is dan voor de ongeschoolden, terwijl het loon voor de half- en heel geschoolde arbeiders door *'collectieve overeenkomsten'* iets hoger wordt gezet. Deze overeenkomsten bepalen het grondloon, terwijl 'de socialistische bedrijfsleider... het loon voor de afzonderlijke arbeider vaststelt', al naar zijn bekwaamheid.

Het is duidelijk, dat de arbeiders de bedrijven nooit als een deel van zichzelf kunnen voelen, als er zulke tegenstellingen tussen hen bestaan. Zij kunnen nooit verantwoordelijkheid voor de produktie dragen, wat bij de staatscommunisten trouwens ook in het geheel

niet de bedoeling is. Bij Leichter zijn dan ook niet de producenten verantwoordelijk voor de gang van zaken, niet de bedrijfsorganisatie als geheel, maar *de directeur*. Hij zegt, dat de "benoemde leider van een bedrijf *de persoonlijke verantwoordelijkheid er voor draagt*. Hij kan zonder meer verwijderd worden, juist zoals een kapitalistische bedrijfsleider die niet aan de hem gestelde eisen voldoet en *krijgt dan het door de samenleving gegarandeerde minimum-inkomen* ingeval hij 'werkloos' is, of hij wordt in een overeenkomstig lagere en daarmee ook slechter betaalde plaats gebruikt. Op deze wijze kan men het z.g. 'particuliere initiatief' der kapitalistische bedrijfsleiders en direceuren en hun verantwoordelijkheidsgevoel, dat ook in hun persoonlijke belangen berust, vervangen en voor het socialistische bedrijfsleven behouden" (L. blz. 101).
Niet onverdienstelijk van Leichter, om het als een van de zwaarste straffen te beschouwen, om in het-bestaansminimum-op-voedingsfysiologische-grondslag geplaatst te worden!

e. *Het arbeidsloon bij Leichter*

Ofschoon uit het voorgaande duidelijk genoeg blijkt, dat de loonarbeid de hoeksteen van het Leichterse socialisme is, willen we het arbeidsloon nog iets nader beschouwen. Daartoe is het echter noodzake-

lijk, ook nog even de aandacht te vestigen op de 'prijzenpolitiek'. Wie van mening mocht zijn, dat 'de maatschappelijk gemiddelde produktietijd' als 'prijs' der producenten zou gelden, vergist zich grondig. Leichter is op dit punt niet al te duidelijk, maar toch is zeker, dat de produkten tegen een hogere 'prijs' in de samenleving overgaan. Zo spreekt hij bijv. van de 'winst', die gemaakt wordt, welke echter niet aan het bedrijf, maar aan de algemene kas ten goede zal komen (Rusland!). Uit deze 'winsten' worden dan door de algemene kas de middelen voor de uitbreiding der bedrijven ter beschikking gesteld. Dit 'winstfonds' blijkt dus een 'accumulatiefonds' te zijn. Op de uitbreiding der bedrijven komen we later nog terug, maar nu stellen we alleen vast, dat de maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd in dit produktie-apparaat-met-arbeidstijdrekening *ook niet* zijn uitdrukking vindt in de 'prijzen' der produkten. De zaak is, dat 'de leiding der produktie' de prijzen vastzet, zoals haar dit nuttig en nodig voorkomt. Ze voert een 'prijzenpolitiek'.

Daarmee worden onherroepelijk de kapitalistische loonverhoudingen weer binnen gehaald.

De Marxistische economie onderscheidt bij de kapitalistische produktie drie categorieën ten opzichte van het arbeidsloon: 1e Het nominale arbeidsloon, 2e Het reëele of werkelijke arbeidsloon en 3e Het betrekkelijke arbeidsloon.

Het nominale loon is de *geldprijs* van de arbeidskracht. Dat is dus in het voedingsfysiologische communisme, hoeveel arbeidsuren iemand voor 40 uur werken uitbetaald krijgt.
Het werkelijke arbeidsloon is de hoeveelheid produkt die we voor ons nominale loon kunnen krijgen. Ofschoon ons nominale loon, dus in geld uitgedrukt, gelijk kan blijven, wordt het werkelijke loon hoger, als de produkten in prijs dalen. Prijsdalingen in een economische crisis werken bijv. als een loonsverhoging voor de mensen met een 'vast inkomen'. Ofschoon hun geldloon gelijk blijft, stijgt het werkelijke loon. Bij het inzetten van een nieuwe produktiegolf lopen de prijzen meestal weer omhoog en daarmee daalt het werkelijke arbeidsloon van degenen, die een 'vast inkomen' hebben.
In het toekomstbeeld van Leichter voeren de leiders der produktie een 'prijzenpolitiek', natuurlijk (!) in het belang der consumenten. Maar met dat al stellen zij in werkelijkheid het werkelijke arbeidsloon vast, ondanks alle 'collectieve overeenkomsten', die alleen betrekking hebben op het nominale arbeidsloon. De producenten en de consumenten zullen door middel van de 'democratie' wel een woordje over deze prijzenpolitiek mogen meespreken, maar de werkelijke verhoudingen, de werkelijke prijspolitiek, wordt toch door de heren van de 'statistiek' bepaald.

Het betrekkelijke arbeidsloon is de verhouding van het werkelijke arbeidsloon tot de ondernemerswinst. Blijft het werkelijke arbeidsloon gelijk, maar stijgt de winst van de ondernemer, dan is daarmee het betrekkelijke arbeidsloon gedaald.
Leichter legt in zijn 'beeld der samenleving' de grootste nadruk op de rationalisatie der bedrijven, dat is op grotere produktiviteit, dat is op het scheppen van meer produkt in *dezelfde* of kortere arbeidstijd. De maatschappelijk gemiddelde tijd, die voor het vervaardigen der produkten vereist wordt, daalt daarmee voortdurend. Echter: de zakelijke verhouding van de producent tot het produkt is bij Leichter niet in de dingen vastgelegd. Leichter kent slechts op-voedingsfysiologische-grondslag-gevoede-arbeidsmachines-met-verstand, aan wie met de toename van het produkt dat ze voortbrengen, niet extra voedsel toegevoerd behoeft te worden. Misschien, dat de arbeiders ook nog wat van de meer geschapen rijkdom krijgen, maar er is niet de geringste waarborg voor.
Zodat we maar zeggen willen, dat het invoeren van de arbeidstijdrekening in het bedrijfsleven geen zin heeft, als we de maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd niet meteen de grondslag der consumptie laten zijn. Is *de verhouding van de producenten tot het maatschappelijk produkt in de dingen zelf direct vastgelegd,* dan is er geen plaats voor 'prijspolitiek',

dan komt iedere verbetering van het produktieapparaat alle consumenten *automatisch* direct ten goede, zonder dat iemand iets 'toewijst'.

i. *Het Communisme in Sowjet-Hongarije*

Ondertussen is Leichter niet de enige, die z'n heil in de prijzenpolitiek zoekt. Integendeel: het is het centrale punt, waar *alle* beschouwingen omtrent het communistisch bedrijfsleven om draaien. Belangrijker dan alle beschouwingen is echter de praktische ervaring en daarom willen we nader onderzoeken, hoe de praktijk van de prijzenpolitiek en van het communistisch bedrijfsleven in Sowjet-Hongarije zich voltrok. (We nemen Rusland niet tot voorbeeld, omdat dit in zo'n klein bestek niet goed mogelijk is. In principe komt het echter op hetzelfde neer.)
De vroegere volkscommissaris van Sowjet-Hongarije, Varga, heeft in 'Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur' zijn ervaringen en theoretische inzichten betreffende de vroegere Raden-Republiek uiteengezet. Voor de studie van het communistisch bedrijfsleven is dit werkje van groot belang, omdat hier enerzijds de theorie van het staatscommunisme tot praktijk werd, terwijl anderzijds de praktijk tot theorie wordt omgesmeed. In Hongarije werd het communisme volgens de regels van de staatscommunistische kunst opgebouwd en

wel onder zulke gunstige omstandigheden, dat *"de omvorming van het proletarisch bedrijfsleven zich sneller en krachtiger voltrok dan in Rusland"* (Varga, blz. 78). Het land is veel kleiner en dichter bevolkt, waardoor "veel centraal georganiseerd kon worden, dat bij de geweldige oppervlakte van Rusland gedecentraliseerd moest worden" (blz. 78). *De opbouw voltrok zich naar de Hilferdingse visie van het 'algemene kartel'* (zie Varga, blz. 122), waarbij de staat als algemene beheerder en leider der produktie en distributie het volle beschikkingsrecht over alle produkten heeft. Wat nog in het 'vrije' kapitalistische bedrijf aan goederen werd voortgebracht, werd door de staat opgekocht, zodat deze metterdaad meester was van *het gehele* produkt.

g. *De distributie der produktiemiddelen*

Hebben de leiders zo de beschikking over het gehele maatschappelijke produkt, dan moeten ze dit distribueren, waarbij zich allereerst de verzorging der bedrijven met nieuwe produktiemiddelen en grondstoffen doet gelden. Hiertoe waren door de Opperste Economische Raad verschillende *Grondstoffen-centrales ingericht*, die dan aan de bedrijven of takken van bedrijf zoveel grondstoffen enz. 'toewezen', als ze nuttig en nodig oordeelden. *Deze centrales waren echter geenszins alleen distributie-orga-*

nen: ze fungeerden tevens als politieke en economische machtsmiddelen tegenover de arbeidersklasse. Deze centrales moesten de concentratie van de bedrijven tot stand brengen, wat heel eenvoudig ging doordat men de bedrijven, die men stil wilde leggen, eenvoudig de toevoer van grondstoffen afsneed. Daarmee kwam het bedrijf van zelf stil te staan en de betrokken arbeiders vlogen de straat op. Het ligt voor de hand, dat de arbeiders zich tegen een dusdanig concentratieproces, dat in z'n economische gevolgen voor hen even noodlotting was als het kapitalisme, verzetten. *Praktisch werd hun aan het verstand gebracht, dat de arbeiders niet het beschikkingsrecht over het produktieapparaat hadden,* maar dat dit recht berustte bij de ambtenaren van de Opperste Economische Raad, welke in onoplosbare tegenstelling tot de arbeiders kwam te staan! (Zie Varga blz. 71).
Het is ons inziens wel waarschijnlijk, dat het concentratieproces zich 'van boven af' sneller voltrekt, dan 'van onderen op', maar de prijs, die we er voor betalen, is veel te hoog: ze kost de beschikking van de producenten over het produktieapparaat... en daarmee het communisme zelf!

h. *De prijzenpolitiek in Hongarije*

Komen we nu aan het gebied der consumptie, dan

dient opgemerkt, dat Varga in principe voor een gelijkmatige verdeling van het produkt opkomt. Deze verdeling zou dan zonder rekeneenheid 'in natura' geschieden.
Varga wijst er echter op, dat de arbeiders zich aanvankelijk zelf tegen een gelijkmatige verdeling van het maatschappelijk produkt verzetten en dat we rekening moeten houden met een 'kapitalistisch-gecorrumpeerde, in een hebzuchtig-egoïstische ideologie opgevoede arbeidersgeneratie' (V. blz. 42).
We kennen deze ideologie, die de geschoolde arbeiders minachtend doet neerzien op de ongeschoolden terwijl het tevens tegen hun rechtsgevoel indruist, dat de dragers van de intellectuele beroepen, zoals dokters en ingenieurs, geen groter aandeel van het maatschappelijk produkt zouden krijgen. Wel zit de overtuiging vast, dat het verschil tegenwoordig wat àl te groot is, maar... een dokter is nu eenmaal geen vuilnisman. In hoeverre de arbeiders deze ideologie in de loop der revolutie omvormen, dient afgewacht. Zoveel is zeker, dat deze omvorming zich na de revolutie snel moet voltrekken, omdat een ongelijkmatige verdeling van het produkt telkens opnieuw tot botsingen binnen de arbeidersklasse zelf voert.*)

*) Vgl. de strijd der revolutionaire Chinezen tegen het 'economisme'. Redactie Manifesten.

Voor de verdeling der produkten werden nu voor ieder produkt de rantsoenen vastgesteld, welke dan in de coöperaties betrokken konden worden. Maar 'daar voorlopig nog geldprijzen en geldlonen bestaan', zullen we ons moeten bezighouden met 'het vaststellen van de prijzen door de staat'.

Varga geeft eerst de 'principiële oplossing', welke echter geen toepassing kan vinden. Deze wordt dan als volgt geformuleerd:

"Hoe hoog moet de prijs van de door de staat geproduceerde goederen worden vastgesteld?" "Zouden de door de staat geproduceerde goederen tegen de eigen kostprijs verkocht worden, dan bleven geen inkomsten voor de bovengenoemde inproduktieve groepen der bevolking over." (Bedoeld worden soldaten, ambtenaren, onderwijzers, werklozen, zieken, invaliden.) "Ook zou er dan geen mogelijkheid zijn voor een werkelijke accumulatie van produktiemiddelen, die in de proletarische staat nog dringender nodig is dan in de kapitalistische. Principieel moeten daarom alle staatsgoederen tegen de 'maatschappelijke produktiekosten' verkocht worden. Wij verstaan daaronder de kostprijs plus een voldoende toeslag voor het dekken der onderhoudskosten der niet-arbeidenden, plus een toeslag, om de werkelijke accumulatie mogelijk te maken. Anders gezegd: de verkoopsprijzen moeten zo vastgesteld worden, dat de staat niet alleen geen tekort heeft, maar nog over

een overschot beschikt voor het oprichten van nieuwe produktieve bedrijven. Dit is de principiële oplossing" (V. blz. 147).

We zullen later deze 'principiële oplossing' nader beschouwen. We wijzen er nu alleen op, dat het niet mogelijk was, deze maatschappelijke produktiekosten te bepalen, zodat men z'n toevlucht tot een gewone prijzenpolitiek nam. M.a.w.: op verschillende produkten werd een indirecte belasting gelegd.

Ongetwijfeld wil Varga, dat deze prijzenpolitiek een KLASSEPOLITIEK zal zijn, zodat de arbeidersklasse bevoorrecht wordt. Zo wil hij bijv. de produkten die voor de arbeiders van vitaal belang zijn, zoals brood en suiker heel weinig belasten en de artikelen, die een zekere 'luxe' vertegenwoordigen, meer doen dragen. Hij verklaart echter, dat dit meer propagandistische dan economische betekenis heeft, omdat de ontzaglijke bedragen, die de staat verslindt, tenslotte toch van de massa, dat is van het proletariaat, moeten komen.

DEZE KLASSEPOLITIEK, hoe goed misschien bedoeld, LEGT DE HELE ROTHEID VAN DE STAATSCOMMUNISTISCHE DISTRIBUTIE BLOOT. Ze demonstreert heel duidelijk, dat hier de producent door zijn arbeid NIET meteen z'n aandeel in het maatschappelijk produkt heeft bepaald, maar dat dit in de 'hogere regionen' door persoonlijke beschikking wordt vastgesteld. *Daarmee wordt de oude strijd om de regeringsposten*

in nieuwe vorm voortgezet. Ten duidelijkste blijkt, dat, wie over de politieke macht in de staat beschikt, tegelijk meester is van het gehele maatschappelijke produkt en door de 'prijzenpolitiek' de verdeling van het 'volksinkomen' beheerst. Het is de oude strijd om de machtsposities, die op de ruggen der consumenten wordt uitgevochten. Nemen we daarbij nog in aanmerking, dat in Hongarije *de lonen* door de Opperste Economische Raad werden vastgesteld (V. blz. 75), dan is het beeld der massaverslaving onder het staatscommunisme compleet. De centrale leiding der produktie heeft het nu volkomen in de hand, een afgedwongen loonsverhoging onmiddellijk door haar prijzenpolitiek te niet te doen. Overduidelijk blijkt hier, dat de arbeidersklasse zich bij de opbouw van het staatscommunisme een produktieapparaat schept, dat zich boven de massa's verheft en uitgroeit tot een onderdrukkingsapparaat, waartegen de strijd nog veel moeilijker is dan tegen het kapitalisme.

Deze verhouding van beheerser en beheerste vindt haar versluiering in de democratische vormen der distributieorganisaties. Zo werd op 20 maart 1919 in Rusland een decreet afgekondigd, waarbij de hele Russische bevolking verplicht werd, zich in verbruikscoöperaties aaneen te sluiten. Al deze coöperaties, die binnen hun werkingssfeer een eigen beweeglijkheid hebben, werden dan tot één organisch ge-

heel, tot één ontzaglijk distributieorgaan aaneengesmeed, terwijl de consumenten door voortdurende vergaderingen en congressen de gang der distributie bepaalden: ze waren 'baas in eigen huis'. Hoewel de staat de stimulerende kracht voor de coöperatievorming en -aaneensluiting was, werd na de stichting der organisatie de verdeling van het produkt aan de bevolking zelf overgelaten ('Russ. Korrespondenz' van 20 jan. '20. Zie V. blz. 126). Volgens de 'Russ. Korrespondenz' zou deze organisatorische werkzaamheid van de staat reeds na 5 maanden zulk een distributieapparaat tot stand hebben gebracht.

Zoveel is zeker, dat de dictatuur van de Comm. Partij in Rusland in dit opzicht een ontzaglijk stuk werk heeft verricht en ongetwijfeld een schitterend voorbeeld heeft gegeven, hoe de consumenten in korte tijd hun eigen apparaat voor de consumptie kunnen opbouwen. Echter: de consumenten mogen al 'baas in eigen huis' zijn, de kwestie waarom het in het communisme gaat, de verhouding van de producent tot het produkt, *wordt door hen niet beslist*. Deze wordt 'buitenshuis' vastgelegd door de centrale regeringsbureaus. De consumenten mogen dan zelfstandig verdelen, maar naar de normen, zoals die door de 'prijzenpolitiek' zijn bepaald.

IX

De algemeen maatschappelijke arbeid

a. *Tweeërlei vorm van distributie*

In de voorafgaande hoofdstukken hebben we ons reeds met de algemene grondslag der distributie beziggehouden. Zolang de goederen zich nog in de kringloop der produktie bevinden, worden ze *doorgegeven,* 'gedistribueerd' op de grondslag van de maatschappelijk gemiddelde produktietijd. Treden ze uit deze kringloop, om in de individuele consumptie over te gaan, dan geschiedt de distributie naar dezelfde grondslag, terwijl de arbeidstijd de *maatstaf* voor de individuele consumptie is. Eén economische wet regelt dus het hele bedrijfsleven, zowel de produktie als de consumptie. Dezelfde economische wet regelt zowel ieder onderdeel van het bedrijfsleven,

als het Geheel. Of, zoals we ook kunnen zeggen: DE ENE ALGEMENE WET, DIE HET HELE BEDRIJFSLEVEN BEHEERST, MANIFESTEERT ZICH IN IEDERE AFZONDERLIJKE VERSCHIJNINGSVORM VAN HET MAATSCHAPPELIJK STOFWISSELINGSPROCES.

We moeten nu echter een groep van bedrijven binnen de gezichtskring trekken, die deze algemene wet schijnen te doorbreken. In de eerste plaats bedoelen we dan die bedrijven, die buiten het eigenlijke gebied der produktie vallen, maar die toch voor het maatschappelijk leven onontbeerlijk zijn. Hieronder vallen bijv. allerlei economische en politieke Raden, de bedrijfsorganisaties voor algemeen maatschappelijke boekhouding, ziekenzorg, onderwijs, het aanleggen en het onderhouden van parken, allerlei culturele en sociale instellingen enz. Het eigenaardige van deze bedrijven is, dat ze geen eigenlijk produkt vervaardigen, maar ze verrichten een 'dienst' voor de samenleving. Al deze bedrijfsorganisaties verbruiken wel produktiemiddelen, grondstoffen en levensmiddelen voor de betrokken arbeiders, maar het is voor sommige onmogelijk, voor andere onwenselijk deze 'dienst' tegen inlevering van verbruiksgeld in de consumptie te doen overgaan. De aard van deze bedrijven brengt mee, dat ze hun 'produkt', hun 'dienst', *zonder* economische maatstaf in de consumptie overgeven. Ze werken dus 'gratis' voor de consumenten, TERWIJL HIER TEVENS HET NEMEN NAAR BEHOEFTE

VERWEZENLIJKT IS. We hebben hier dus een groep van bedrijven, voor welker 'produkt' de arbeidstijd *niet* als maatstaf der consumptie geldt.
Ten opzichte van de distributie der 'consumptiegoederen' onderscheiden we dus twee typen van bedrijf. Het eerste type, dat z'n produkt tegen inlevering van verbruiksgeld in de consumptie overdraagt, noemen we PRODUKTIEVE BEDRIJVEN. De andere, die 'gratis' werken, die volgens het principe van 'nemen naar behoefte' werken, noemen we OPENBARE BEDRIJVEN, of BEDRIJVEN VOOR ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJKE ARBEID (afgekort tot AMA-bedrijven).

b. *De AMA-begroting*

Het ligt voor de hand, dat dit verschil in distributie z'n verwikkelingen in het maatschappelijk bedrijfsleven meebrengt. 'Diensten' als ziekenzorg, onderwijs enz., *verbruiken wel* allerlei maatschappelijke goederen, maar ze voegen geen nieuw produkt aan de maatschappelijke voorraden toe. De zaak komt dus hierop neer, dat de arbeiders van de produktieve bedrijven niet 'de opbrengst van hun arbeid' alleen kunnen consumeren, maar dat ze ook de arbeiders uit de openbare bedrijven moeten onderhouden, ja, dat ze zelfs ook produktiemiddelen en grondstoffen voor deze 'diensten' moeten vervaardigen.
Ziedaar de eigenaardige moeilijkheid.

Als de arbeiders bijv. 40 uur per week in hun bedrijf hebben gewerkt, kunnen ze geen 40 uur aan arbeidsgeld krijgen, omdat dan niets voor de openbare diensten beschikbaar zou zijn! Ze moeten dus een deel van de opbrengst van hun arbeid aan deze 'diensten' afstaan. Het is echter maar de vraag: welk deel? Hoeveel arbeid moeten ze voor de openbare bedrijven beschikbaar stellen?
Nu is deze laatste vraag gelukkig al heel gauw te beantwoorden. De boekhouding van de openbare diensten voltrekt zich op dezelfde wijze als van de produktieve bedrijven. Ze berekenen evengoed hun verbruik aan produktiemiddelen, grondstoffen en levende arbeid, zodat de samenleving precies weet, hoeveel arbeid door onderwijs, ziekenzorg enz. wordt verbruikt. In de grond van de zaak gebeurt dus precies hetzelfde, als nu onder het kapitalisme geschiedt: de verschillende takken van het AMA-bedrijf maken ieder een begroting, hoeveel arbeid ze in de verschillende vormen van p, g en a in het lopende jaar denken te verbruiken. Het is de hoeveelheid arbeid, die de samenleving voor het lopende jaar voor de openbare bedrijven beschikbaar wenst te stellen. Om deze begroting een overzichtelijke vorm te geven, bedienen we ons van dezelfde produktieformule als voor de produktieve bedrijven. Alleen plaatsen we de index o aan de voet der letters, om aan te duiden, dat we met Openbare bedrijven te

doen hebben. De produktieformule voor ieder willekeurig openbaar bedrijf wordt dus:

$$(p_0 + g_0) + a_0$$

Tellen we nu de 'kosten' van alle openbare bedrijven samen, dan hebben we een overzicht over het totaal-verbruik van alle openbare bedrijven, wat we eenvoudig willen voorstellen door de formule

$$(P_0 + G_0) + A_0$$

Vervangen we de letters duidelijkheidshalve door fictieve getallen, dan zou de algemene begroting voor de openbare diensten kunnen zijn:

8 milj.	+	50 milj.	+	50 milj.	=	108 milj. arb.u.
$(P_0$	+	$G_0)$	+	A_0	=	AMA-begroting

Het is nu maar de vraag, *op welke wijze* deze 'sociale kosten' gedragen worden.

c. *De gebruikelijke oplossing*

De gebruikelijke oplossing in het kapitalisme is deze, dat de staat zich de nodige middelen verschaft door het heffen van allerlei directe en indirecte belastingen, d.w.z. hij ontneemt de consument het recht op een deel van zijn consumptiegoederen. Rusland lost het vraagstuk op, door het grootste deel van de winsten der staatsbedrijven in de staatskas te doen vloeien en door het heffen van indirecte belastingen. Zo verschafte Rusland zich ook de nodige middelen,

door opnieuw de wodka in te voeren, omdat dit ettelijke miljoenen in de schatkist bracht. Sowjet-Hongarije bediende zich van dezelfde methoden: het verkreeg de nodige middelen door zijn 'prijzenpolitiek', m.a.w. uit de monopoliewinsten der bedrijven en de meerwaarde der arbeidskracht.

Dit is de praktische oplossing.

De theorie kent echter nog twee oplossingen. Ten eerste de oplossing, die voor het 'algemene kartel' van Hilferding geldt. In deze fantastische fantasie levert het vraagstuk in het geheel geen moeilijkheden. De centrale leiding der produktie bepaalt, waar produktiemiddelen en grondstoffen heen moeten, terwijl ze tevens aan de consumenten 'toewijst', hoeveel er voor ieder ter individuele consumptie staat. Het is waar: deze theorie is nogal arm, maar dat kunnen wij niet helpen. De tweede oplossing is die van het berekenen van 'de maatschappelijke produktiekosten', dus de z.g. 'principiële oplossing' van Varga. Hij wil de 'sociale kosten' in de prijs der produkten opnemen. Toch is dit geen 'prijzenpolitiek' te noemen, omdat hij *ieder* maatschappelijk produkt met een vast percentage verhoogd wil zien. Van een 'politiek' omtrent de prijzen kan dan geen sprake zijn. Jammer genoeg, gaat Varga niet verder op z'n 'principiële oplossing' in, zodat we met deze magere aanwijzing tevreden moeten zijn. Toch is deze theorie wel verder te volgen, maar bij Leich-

ter. We hebben dan meteen het voordeel, dat we hiermee bij een auteur komen, die het probleem exact weet te stellen. Later zullen we nog zien, dat Leichter zijn exacte oplossing loslaat en zich ook aan de 'prijzenpolitiek' te buiten gaat. Tenslotte moet hier nog gewezen worden op de oplossing van Marx (in de 'Randglossen'), die zich niet met 'prijzenpolitiek' bemoeit, die de sociale kosten niet in de prijzen der produkten opneemt, maar die de arbeiders minder rechten geeft op het maatschappelijk produkt.

Vatten we de theoretische zowel als de praktische oplossingen samen, dan blijkt, dat men het algemeen over één ding eens is: n.l. dat de kosten op de prijs der produkten gelegd moeten worden (uitgezonderd Marx). Vanuit theoretisch gezichtspunt is deze methode echter zeer bedenkelijk, omdat we daarmee nooit een goed overzicht hebben 'hoeveel arbeid de vervaardiging van ieder gebruiksvoorwerp kost'. Het belemmert daarom een juist inzicht in de rationaliteit van de verschillende bedrijfsmethoden. Daarbij komt nog, dat het percentage, dat op de prijzen wordt gelegd, ieder jaar opnieuw vastgesteld moet worden, wat een lastige 'schommeling in de prijzen' teweeg brengt. Er komt echter nog bij, dat de theoretici, die *alle* produkten in prijs willen verhogen, dit *niet* doorvoeren, maar tot de doodgewone 'prijzenpolitiek' hun toevlucht nemen. Daar-

om kan bij de huidige stand van het onderzoek naar het communistische bedrijfsleven geen sprake zijn van een exacte verhouding van producent tot produkt. Wat aan de consumenten ten goede komt, blijft altijd een greep in het duister: we moeten afwachten, wat ons wordt 'toegewezen'.
We kunnen er niet genoeg de aandacht op vestigen, dat in dit probleem een van de belangrijkste vraagstukken van het communisme ligt. En daarom moeten de arbeiders bij alle toekomstfantasieën, die hun van verschillende zijden worden voorgehouden, steeds opnieuw weer de vraag stellen: hoe wordt het probleem van de sociale kosten tot oplossing gebracht? *Want hier ligt een van de belangrijkste wortels van het staatscommunisme. Hier ligt een van de belangrijkste wortels van de overheersing van de arbeidersklasse.* De bevoorrechte klassen zullen als laatste positie, om hun bevoorrechting te handhaven, zich op het bolwerk van de prijzenpolitiek teruggtrekken.

d. *De oplossing bij Leichter*

De eerste, die de oplossing van dit probleem naderbij gebracht heeft, is Otto Leichter, wat hem mogelijk was, doordat hij het bedrijfsleven op de bodem van de arbeidstijdrekening plaatste. De eerste 'bron van inkomsten' voor de sociale kosten vinden we

in de 'winsten' der bedrijven. Eigenlijk is dat bij Leichter een eigenaardig geval. Ofschoon hij het "het meest voor de hand liggende" vindt, de produktenstroom langs de baan van de "er aan bestede maatschappelijk noodzakelijke arbeidstijd" (L. blz. 38) te leiden, voert hij dit *niet* door. Wel verenigt hij de gelijksoortige bedrijven tot een 'Gilde', maar hij benut dit niet om de tegenstelling tussen de verschillende bedrijfsgemiddelden en het maatschappelijk gemiddelde op te lossen. De produktietijd van het slechtste, dus het 'duurste' bedrijf geldt als 'prijs' van het produkt, zodat de beter ingerichte bedrijven, juist als onder het kapitalisme, een 'extrawinst' kunnen maken. Van deze 'winstgevende' bedrijven zegt hij dan:
"Deze zullen dan een differentiaal-rente of – kapitalistisch gesproken – een extra-winst maken, die natuurlijk niet aan deze fabriek alleen mag toevloeien, maar – alweer kapitalistisch gesproken – door belastingen vereffend moet worden" (L. blz. 31).
Natuurlijk zijn deze 'inkomsten' niet voldoende en voor Leichter ook niet principieel. Als hij het vraagstuk verder onderzoekt, tracht hij het exact te stellen, wat een wezenlijke vooruitgang is bij alles, wat we op dit gebied hebben. Hij wil ten eerste alle openbare kosten samenstellen, zoals wij dat in onze fictieve AMA-begroting hebben gedaan en dan tevens vaststellen, hoeveel arbeidsuren per jaar door

alle arbeiders te zamen wordt gewerkt. (Dat hiervoor een algemeen maatschappelijke boekhouding noodzakelijk is, spreekt wel van zelf.) Brengt men deze twee getallen in verhouding, dan meent L. daarmee een getal gevonden te hebben, dat aangeeft, hoeveel arbeidstijd iedere arbeider per uur aan de samenleving moet afstaan, om alle sociale kosten gedekt te krijgen. Deze 'aftrek' laat hij dan tot stand komen, door de produktietijd der produkten overeenkomstig het er aan bestede aantal uren te verhogen. Alvorens dit nader te verduidelijken, geven we eerst woordelijk, wat hij daaromtrent opmerkt:
"Ieder bedrijf zal dus met een jaarlijks bij het opstellen der balans of – socialistisch gesproken – van het produktieplan, vast te stellen norm voor algemene kosten van het bedrijfsleven moeten rekenen" (L. blz. 65). "De totaal-som der algemene kosten, die daardoor op de totaal-produktie rusten, zullen tot een of andere grootheid in relatie gebracht worden, waarschijnlijk het beste tot het totaal van de bij de produktie en distributie gewerkte arbeidsuren en het zo ontstane verhoudingsgetal zal bij de berekening der kosten van het produkt op de uitgegeven loonsom bijgerekend worden, ZODAT IN DE KOSTPRIJS DER WAREN OOK DE KOSTEN DER SAMENLEVING WORDEN OPGENOMEN" (L. blz. 66).
Omdat getallen altijd beter spreken dan woorden, willen we de bedoeling van Leichter in fictieve ge-

tallen weergeven. Leichter stelt de kwestie zo:

> Laat de AMA-begroting in totaal zijn 108 milj. arb.u. Laat het aantal gewerkte uren van alle arbeiders tezamen 650 miljoen zijn. Per uur en per hoofd geeft dat aan sociale onkosten 108/650 = 0,166 uur.

Nu moeten de sociale kosten nog in de prijs der waren opgenomen worden. Daartoe nemen we weer ons voorbeeld van de schoenenfabriek. (Zie blz. 110 van dit geschrift.) De prijs wordt nu bij L. als volgt:

(p + g)	+	a	+	ama		= prijs
1250 + 61.250	+	62.500	+	62.500	× 0.166	= 135.375

Dat is gemiddeld 3,384 uur per paar.

Dat is gemiddeld 3,384 uur per paar.

berekening, wat trouwens van zelf spreekt. De 'meeropbrengst' moet nu door alle bedrijven aan de algemene kas afgedragen worden, waarmee inderdaad alle kosten gedekt zijn.

We hebben deze nadere toelichting van het Leichterse principe niet weergegeven, omdat we het er mee eens zijn. Integendeel. De formulering is fout. Dat zou zich daarin openbaren, dat bij deze wijze van berekening zelfs *meer* dan de sociale kosten wordt opgebracht. We willen deze 'onreinheid' er echter niet uithalen, omdat we het hele principe van de hand wijzen. De fout is echter ontstaan, doordat

Leichter in werkelijkheid geen klare voorstelling heeft, van wat er eigenlijk gebeurt. Dat blijkt hieruit, dat hij zegt dat de sociale kosten *waarschijnlijk* het beste tot de arbeid in verhouding gebracht kan worden. De werkelijkheid is echter, dat er geen andere mogelijkheid is!

e. *De praktische oplossing bij Leichter*

Ondertussen zijn bovenstaande beschouwingen van Leichter voor hem niet meer dan een theoretische aardigheid, waarvan misschien het aardigste is, dat ze niet deugt. Hij meent het helemaal niet zo ernstig, als men uit zijn ingewikkelde betoogtrant zou geloven. En voor wie het niet begrijpt, is het helemaal niet erg, want Leichter past het in de praktijk toch niet toe. In de praktijk stoort hij zich in het geheel niet aan zijn verhoudingsgetal. Ja, hij kijkt er zelfs niet naar! Het is zelfs een raadsel, waarom hij het eigenlijk berekend wil zien. Dit verhoudingsgetal heeft alleen zin, als *alle* produkten volgens *deze maatstaf* in prijs verhoogd worden. En hoe past Leichter het toe? Wel, als volgt:
"Weliswaar zou het onrechtvaardig zijn, en zou het bijna als indirecte belasting werken, als op alle goederen, op de primitiefste zowel als op de meest luxueuze, op de eenvoudigste zowel als op de meest gecompliceerde, op de beslist noodzakelijke zowel als

op de meest overbodige, dezelfde norm voor algemene kosten werd gezet. Het zal *tot de belangrijkste taak van het economisch parlement of de opperste leiding van het bedrijfsleven behoren,* voor iedere tak van industrie of voor ieder produkt de norm voor algemene kosten vast te stellen, altijd toch zo, dat de totaal-kosten der samenleving gedekt worden. Zo zal het ook mogelijk zijn, de prijspolitiek vanuit centrale gezichtspunten te beïnvloeden. . ." (L. blz. 66). Tot onze spijt moeten we hier verklaren, dat bij Leichter de spraak klaarblijkelijk dient, om de gedachten te verbergen. Om het verwijt van 'indirecte belastingen' te ontgaan, wil hij niet alle leden der samenleving de kosten van onderwijs, ziekenzorg enz. gelijkelijk doen dragen, maar klaarblijkelijk op hen met een 'groter inkomen' zwaarder doen rusten, dan op hen, die door de voedingsfysiologen gelukkig gemaakt zijn. We moeten hier ronduit zeggen, dat het voor ons nu JUIST WEL het karakter van indirecte belastingen draagt. De zaak waarom het hier gaat, betreft toch de kosten der ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJKE INRICHTINGEN. Waarom moeten de rijken hier meer bijdragen, dan de fysiologisch-wetenschappelijk gevoeden? Is dat misschien het kwade geweten van Leichter voor zijn antagonistische verdeling van het maatschappelijk produkt?

Overigens geloven we met Leichter, dat het inderdaad tot de belangrijkste taak van 'het economisch

parlement' zal behoren, *op welke produkten* en *hoeveel* indirecte belasting zal worden geheven. Natuurlijk! Dat is een strijd om de verdeling van het 'volksinkomen' en hoe deze verdeling dan tenslotte tot stand zal komen, dat wordt beslist door DE MACHTSVERHOUDINGEN IN DE LEICHTERSE KLASSEMAATSCHAPPIJ! Het zal daar van afhangen, hoeveel macht de arbeidersklasse tegen de 'opperste leiding' kan ontwikkelen.

f. *De Marxistische oplossing*

Wanneer wij spreken van de 'marxistische oplossing' van het probleem, dan bedoelen we daarmee geenszins, dat Marx deze gegeven heeft. Of hij zich wel of niet over het vraagstuk heeft uitgelaten, heeft daarmee *niets* te maken. Om dit duidelijk te maken, zij hier medegedeeld, dat we het belangrijkste geschrift op dit punt van Marx, de 'Randglossen', bij ons onderzoek naar de problemen van het communistisch bedrijfsleven niet kenden. Voor de oplossing van het probleem der 'sociale kosten' moesten we ons daarom laten leiden door de marxistische *denkwijze*, die ons direct tegenover alle communistische economen plaatste. Eerst later, na afsluiting onzer studie, kregen we de 'Randglossen' in handen, waarbij bleek, dat onze zienswijze *volkomen* met die van Marx overeen komt.

Bij het onderzoek naar de beweging van het communistisch bedrijfsleven moeten we ons laten leiden door het bewustzijn, dat iedere vorm van samenleving zijn eigen economische 'bewegingswetten' heeft. Als centrale categorie, die zowel het bedrijfsleven als geheel, als ieder deel afoznderlijk regelt en ordent, vonden we de maatschappelijk gemiddelde produktietijd.

Deze bewegingswet bepaalt echter tegelijk de oplossing van het probleem der 'sociale kosten'. Zeer zeker is het 'denkbaar', dat de kosten *langs de omweg van 'prijsverhogingen'* gevonden worden. Maar daarmee is dan de wet van de gemiddelde produktietijd doorbroken, wat in de 'internationale' goederenbeweging tot allerlei verwikkelingen voert en bovendien (zoals we nog zullen zien) *de groei van het communisme belemmert*. De regelende funktie van de gemiddelde produktietijd moet volledig gehandhaafd worden, zodat de 'sociale kosten' alleen verkregen kunnen worden uit een *directe aftrek* van het verbruiksgeld. Dat is de principiële oplossing. Of deze aftrek direct in het bedrijf geschiedt of op andere wijze wordt verrekend, dat doet niet ter zake.

g. *De uitbetalingsfactor*

Na deze principiële oplossing kunnen we tot een meer concrete beschouwing overgaan. Daartoe moe-

ten we goed in het oog houden, wat er bij de verdeling van het maatschappelijk produkt eigenlijk gebeurt. Dat is dan dit:

Stellen we ons voor, dat alle bijv. in een jaar vervaardigde goederen in één groot magazijn tezamen gebracht zijn. Uit deze maatschappelijke voorraad nemen allereerst de z.g. 'produktieve' bedrijven hun verbruikte produktiemiddelen en grondstoffen, om een nieuwe produktieperiode te kunnen beginnen. Daarna nemen de 'openbare' bedrijven zoveel produktiemiddelen en grondstoffen, als hun begroting aangeeft. *De rest* wordt door *alle arbeiders tezamen* geconsumeerd.

Dit is het wezenlijke van *wat* er eigenlijk gebeurt. Maar de wijze *waarop* de verdeling zich voltrekt, is natuurlijk niet zo. In de werkelijkheid geschiedt deze niet na een jaar, maar op iedere minuut van de dag. Ook dient niet uit het oog verloren te worden, dat het kenmerk van 'produktieve' bedrijven dit is, dat ze niet 'gratis' werken en zich daardoor zelf reproduceren. Ze hoeven echter volstrekt geen eigenlijk 'produkt' te leveren. Zo bijv. transportbedrijven, voor zover ze niet onder de 'openbare' bedrijven vallen. Al deze bijkomstigheden *versluieren* de wezenlijke gang der dingen.

We laten deze versluieringen voorlopig voor wat ze zijn en willen de wezenlijke gang, zoals deze boven is geformuleerd, aan de hand van getallen nog eens

geven. Daartoe nemen we aan, dat de begroting voor de 'produktieve' bedrijven er als volgt uitziet:

$$(P \quad + \quad G) \quad + \quad A \quad = \text{Produktenmassa}$$

$$100 \text{ milj} + 600 \text{ milj.} + 600 \text{ milj.} = 1300 \text{ milj. arb.u.}$$

Uit deze produktenmassa van 1300 miljoen arb.u. vernieuwen deze bedrijven dus eerst hun produktiemiddelen en grondstoffen, *zodat er nog 600 miljoen produkt overblijft.* VAN DEZE REST moet het benodigde voor de openbare bedrijven afgenomen worden. Waaruit blijkt, dat de 'sociale kosten' *alleen door de levende arbeidskracht gedragen kunnen worden.* Vervolgen we de verdeling van het maatschappelijk totaal-produkt verder, dan moeten we de reeds vroeger aangegeven begroting voor de openbare bedrijven nog even opzetten. Deze was:

$$(P_0 \quad + \quad G_0) \quad + \quad A_0 \quad = \text{'diensten'}$$

$$8 \text{ milj.} + 50 \text{ milj.} + 50 \text{ milj.} = 108 \text{ milj. arb.uren}$$

Volgens deze begroting hebben de openbare bedrijven dus voor 58 miljoen arbeidsuren produkt nodig, om hun produktiemiddelen en grondstoffen te vernieuwen. Deze worden van de rest van 600 miljoen afgetrokken, zodat nog 542 miljoen arbeidsuren produkt over blijft. Deze 542 miljoen staan voor *alle arbeiders tezamen* ter individuele consumptie.

De vraag is nu maar: Hoeveel is dat voor iedere arbeider? Om dit te beantwoorden, zullen we vast-

stellen *welk gedeelte* ze ieder van het produkt krijgen. Daarmee is dan het vraagstuk opgelost.

Alle arbeiders tezamen verrichten 650 miljoen arb. uren. (In de 'produktieve' bedrijven 600 milj. en in de 'openbare' 50 milj.) Er staan echter nog slechts 542 miljoen arb. uren ter consumptie. Ieder krijgt dus slechts het 542 : 650 = 0,83 deel.
Het getal, dat op deze wijze verkregen wordt en dat dus aangeeft, voor welk gedeelte van hun arbeid de arbeiders verbruiksgeld ontvangen, willen we kortheidshalve *de uitbetalingsfactor* noemen, hoewel het juister zou zijn, te spreken van de *'factor der individuele consumptie'*. Deze blijkt in ons voorbeeld 0,83 te zijn, zodat de arbeider, die 40 uur heeft gewerkt, slechts voor 0,83 x 40 = 33,2 uur ter consumptie ontvangt.
Nu zullen we hetzelfde vraagstuk voor de derde keer bekijken. Eerst gaven we de 'principiële oplossing', daarna deze oplossing in getallen en nu zullen we haar in een ALGEMENE VORM gieten. Het is dus telkens precies hetzelfde, maar anders uitgedrukt. Hoe luidt nu de algemene vorm voor de uitbetalingsfaktor?
Het probleem is de verdeling van A. Daarvan wordt afgetrokken (P_0 + G_0), zodat overblijft A − (P_0 + G_0). Het restant wordt verdeeld over A + A_0 arbeidsuren, zodat voor ieder beschikbaar is:

$$\frac{A - (P_0 + G_0)}{A + A_0}$$

Vervangen we nu duidelijkheidshalve de letters der formule door de concrete getallen uit ons voorbeeld, en noemen we de uitbetalingsfactor U, dan wordt deze:

$$U = \frac{600 - 58}{600 + 50} = \frac{542}{650} = 0{,}83$$

Deze berekening, die zeer eenvoudig is, is mogelijk, doordat alle bedrijven nauwkeurig boekhouden over hun verbruik aan produktiemiddelen, grondstoffen en levende arbeid. De algemeen maatschappelijke boekhouding, die door eenvoudig 'gireren' de stroom der produkten registreert, beschikt op eenvoudige wijze over alle gegevens, die voor het vaststellen der uitbetalingsfaktor nodig zijn; ze worden door eenvoudige optelling in het girokantoor verkregen.

BIJ DEZE GANG VAN ZAKEN WORDT DOOR NIEMAND IETS 'TOEGEWEZEN'. HET IS GEEN VERDELING DOOR PERSONEN, MAAR DOOR DE ZAKELIJKE PRODUKTIE ZELF. DE VERHOUDING VAN DE PRODUCENT TOT HET MAATSCHAPPELIJK PRODUKT LIGT IN DE DINGEN ZELF. Dat is dan ook de verklaring van het geheim, waarom een staatsapparaat in de produktie niets te zoeken heeft. Het hele bedrijfsleven staat op een zeer reële grondslag, waarbij de producenten zelf het hele proces kunnen

leiden en beheren, terwijl iedere voedingsbodem voor uitbuiting en onderdrukking ontbreekt. Alleen op deze grondslag worden dan ook de voorwaarden geschapen, waarop de staat kan 'afsterven' en zijn plaats in het museum der oudheden kan krijgen, naast het spinnewiel en de bronzen bijl (Engels).

h. *Het groeiproces van het communisme*

Het is van belang, bij onze beschouwingen over de uitbetalingsfaktor hier tevens het groeiproces in de gezichtskring te brengen, omdat dit hiermee ten nauwste samenhangt.
Als één van de karakteristieke kenmerken van de openbare bedrijven noemden we, dat hier 'het nemen naar behoefte' is verwezenlijkt, zodat hier de maatstaf van het arbeidsuur geen rol meer speelt in de individuele consumptie. Met de groei van het communisme zal dit type van bedrijf waarschijnlijk steeds meer worden uitgebreid, zodat verschillende takken van de levensmiddelenvoorziening, het personentransport (dit is ook individuele consumptie!), woningdienst, kortom: de voorziening van *de algemene behoeften* op deze grondslag komt te staan. Natuurlijk zal steeds vooraf overwogen moeten worden of een dergelijke distributie voor een bepaalde tak van bedrijf niet te grote offers voor de samenleving met zich mee brengt. In ieder geval is

deze ontwikkeling *een proces*, dat zich echter voor zover het het technische gedeelte betreft, snel laat voltrekken. Hoe meer de samenleving groeit, hoe meer consumptiegoederen naar dit principe worden gedistribueerd, hoe minder de individuele arbeid de maatstaf zal zijn voor het individueel te consumeren deel van het maatschappelijk produkt. Hoewel de arbeidstijd dus de rol vervult van maatstaf te zijn voor de individuele distributie, *wordt deze maatstaf in de loop der ontwikkeling vernietigd*! In dit verband herinneren we aan hetgeen Marx van de distributie zei:
"De manier van deze verdeling zal verschillen al naar de bijzondere aard van het maatschappelijk produktieorganisme en de daarmee overeenkomende ontwikkelingshoogte der producenten. Slechts ter vergelijking met de warenproduktie onderstellen wij, dat het aandeel van iedere producent in de levensmiddelen bepaald wordt door zijn arbeidstijd".
Wat wij met onze beschouwingen aantonen, is echter, dat de weg naar de *vermaatschappelijking der distributie* van consumptiegoederen klaar en duidelijk is afgebakend. De arbeidstijd is steeds slechts de maatstaf voor het NOG individueel te consumeren deel van het maatschappelijk produkt.
Deze vermaatschappelijking der distributie voltrekt zich niet automatisch, maar ze is gebonden aan het intitiatief der arbeiders. Voor dit initiatief is echter

ook plaats. Is de produktie zo ver geordend, dat een bepaalde tak van produktie, die een consumptiegoed aflevert, 'glad' verloopt, dan staat niets in de weg, deze tak bij de openbare bedrijven te voegen. *Alle berekeningen in de bedrijven blijven daarbij toch dezelfde.* Hier hoeven de arbeiders niet te wachten, of het de heren staatsambtenaren gelegen komt, of zij deze tak van bedrijf wel voldoende in de hand hebben, maar doordat ieder bedrijf of complex van bedrijven in hun berekeningen een gesloten geheel is, kunnen de producenten het zelf voltrekken. Juist door het eigen beheer is de produktie zeer beweeglijk. In dit verband dient erop gewezen, dat de groei van het communisme in verschillende gebieden verschillend snel zal gaan. In het ene gebied zal de behoefte aan 'culturele' instellingen zich krachtiger doen gevoelen dan in een ander. Besluiten de arbeiders in een district bijv. meerdere leeszalen te openen, dan kunnen ze dit zonder bezwaar doen. Er komen dan instituten bij, die een meer plaatselijk belang hebben, zodat de kosten daarvoor ook door het betreffende district gedragen worden. D.w.z.: voor dat district ondergaat de uitbetalingsfaktor een correctie, wat dus als een 'plaatselijke belasting' werkt. Zo kunnen de arbeiders dus het leven in zijn duizenderlei schakeringen zelf 'maken'.

Juist dit groeiproces van het communisme maakt het ook noodzakelijk, dat de 'sociale kosten' door

middel van een uitbetalingsfaktor gevonden worden en niet langs de omweg van 'prijsverhogingen', *omdat dit direct de zelfactiviteit en de eigenvorming-van-het-leven aan banden zou leggen.*

Het groeiproces van 'nemen naar behoefte' is dus een bewuste handeling van de samenleving, terwijl de snelheid van deze groei in hoofdzaak bepaald wordt door de 'ontwikkelingshoogte' der verbruikers. Hoe sneller ze leren, spaarzaam met het maatschappelijk produkt om te gaan, d.w.z., hoe sneller ze leren, het niet nodeloos te verbruiken, des te sneller kan de distributie vermaatschappelijkt worden.

Voor de berekeningen in de totaal-produktie maakt het weinig verschil, of er veel of weinig openbare bedrijven zijn. Zodra een bedrijf, dat eerst zijn produkt tegen verbruiksgeld in de consumptie gaf, tot het openbare type overgaat, wordt de totaal-begroting der openbare bedrijven groter en die der 'produktieve' bedrijven kleiner. De uitbetalingsfaktor wordt dus steeds *kleiner*, naarmate het communisme groeit. Geheel verdwijnen kan hij waarschijnlijk nooit, omdat uit de aard der zaak alleen die bedrijven tot het openbare type over kunnen gaan, die de *algemene behoeften* verzorgen. De vele behoeften, die aan de verschillende eigen aard der mensen ontspringen, zullen wel nauwelijks in de algemeen maatschappelijke distributie kunnen worden opgenomen. Hoe dit ook zij, dit is niet principeel. Hoofdzaak is, dat het alge-

mene groeiproces van het communisme is afgebakend, terwijl de bijzondere schakeringen door de praktijk van het leven zullen worden gevormd.

i. *Gemengde bedrijven*

Ter voorkoming van misverstand dient nu echter nog even gewezen te worden op een complicatie, die de vermaatschappelijking der distributie voor het vaststellen der uitbetalingsfaktor met zich meebrengt. Het gaat om het feit, dat deze vermaatschappelijking ook bedrijven tot het openbare type brengt, die niet uitsluitend voor de individuele consumptie werken. Zo bijv. een electrische centrale. Voor zover deze licht en stroom in de woonhuizen levert, werkt zij voor de individuele consumptie. Voor zover de elektriciteit echter in de verschillende bedrijven overgaat, fungeert ze als *grondstof*. Als zodanig moet ze dus bij de berekening van de produktietijd der produkten in rekening worden gebracht. M.a.w.: elektriciteit MAG hier NIET gratis geleverd worden. Uit dien hoofde mag bijv. ook nooit het *goederen*transport onder het 'nemen naar behoefte' vallen, want een produkt is niet eerder verbruiksgoed, dan wanneer het te bestemder plaatse is.
Deze bedrijven, die voor de individuele consumptie het 'nemen naar behoefte' verwezenlijken en anderzijds hun produkt als produktiemiddel of als grond-

stof in het produktieproces laten verbruiken, noemen we *gemengde bedrijven*. Het ligt voor de hand dat hun aantal groeit, hoe meer de individuele distributie vermaatschappelijkt wordt.
Het is nu maar de vraag, welke complicaties dit voor de uitbetalingsfaktor meebrengt, want het verbruik van de gemengde bedrijven komt niet geheel ten laste van de 'sociale kosten', maar alleen voor dat deel, dat 'gratis' werkt.
Zodra de AMA-begroting ook gemengde bedrijven heeft, omvat ze enerzijds een opgave, hoeveel produktiemiddelen en grondstoffen aan de samenleving onttrokken worden en anderzijds hoeveel produktiemiddelen en grondstoffen weer door hen in het produktieproces worden doorgegeven. Door eenvoudige aftrekking vinden we dan, hoeveel produktiemiddelen en grondstoffen nog ten laste van de 'sociale kosten' komen.
Voor wie van formules houdt, willen we het bovenstaande in de uitbetalingsfaktor tot uitdrukking brengen. En wie er niets voor voelt, die slaat het over, want er staat precies hetzelfde, maar alleen in een andere 'taal'.
Noemen we het verbruik aan produktiemiddelen en grondstoffen van de AMA-begroting ($P_0 + G_0$) en het in de produktie doorgegeven bedrag ($P'_0 + G'_0$), dan is de AMA-begroting alleen nog maar belast met een bedrag van

$(P_0 + G_0) - (P'_0 + G'_0)$. Dienovereenkomstig wordt daarmee de uitbetalingsfaktor:

$$U = \frac{A - \{(P_0 + G_0) - (P'_0 + G'_0)\}}{A + A_0}$$

X

De boekhouding als ideële samenvatting van het productie- en distributieproces

a. *De betekenis der boekhouding in het algemeen*

De boekhouding van een kapitalistisch bedrijf heeft in het algemeen deze zin, dat ze de ondernemer een inzicht moet verschaffen, of hij met *winst* of met *verlies* gewerkt heeft, waartoe hij al zijn inkomsten en uitgaven of zijn bezittingen en schulden noteert. Behalve dit algemene *over*zicht, heeft hij door de afzonderlijke posten in de boeken ook wel een *in*zicht in alle bewegingen van zijn bezit. Als de kapitalist in zijn bureau zijn bedrijfsboeken controleert, vindt hij daar een samenvatting van het produktie- en distributieproces van zijn bedrijf. Hij ziet wat en hoeveel in het bedrijf werd opgenomen en wat en hoeveel er weer uitging. Van belang is hierbij op te

merken, dat de boekhouding een volkomen *passieve* funktie is: de boekhouding is niet anders dan een soort van foto, van wat in het bedrijf is gebeurd. Ze is een soort van verkleiningsspiegel, die de gebeurtenissen van de uitgestrekte fabrieksterreinen in beknopte vorm getrouw weergeeft. *De boekhouding is de ideële samenvatting van het bedrijf.*

Ook het communistische bedrijf heeft z'n ideële samenvatting in zijn boekhouding. Ook hier vinden we *een nauwkeurige registratie van de goederenbeweging,* zoals deze door het bedrijf gaat. Enerzijds krijgen we een overzicht van de hoeveelheid maatschappelijke arbeid, die in de vorm van grondstoffen en produktiemiddelen het bedrijf *binnen* vloeit en anderzijds verschijnen de afgeleverde hoeveelheden produkt, die er weer *uit*stromen. Verder vinden we hier een nauwkeurige opgave, hoeveel uren levende arbeid voor het omvormingsproces van grondstof tot produkt nodig waren. Of, om het concreet aan ons meer genoemde voorbeeld te laten zien:

(p	+	g)	+	a		
machines	+	grondst.	+	arbeid	=	40.000 paar schoenen
1250 arb.u.	+	61.250 arb.u.	+	62.500 arb.u.	=	125.000 arb.uren

b. *Het Giroverkeer als 'verrekening'*

Zodra echter goederen in het bedrijf worden opgenomen of er uit gaan, treedt het bedrijf in verbinding

met andere bedrijven. En omdat het tot de 'lekenvoorstellingen' zowel van kapitalisme als van socialisme behoort, als men meent, dat goederen zonder verrekening overgedragen kunnen worden, zal het ontvangende bedrijf de binnengekomen goederen met het afleverende bedrijf moeten 'verrekenen'. Het is nu maar de vraag, *op welke wijze* het dit zal doen. In het kapitalisme gebeurt het óf door directe betaling in baar geld, óf (en dat is de gebruikelijke wijze van 'verrekening') door het bedrag door middel van een bank of een girokantoor te doen uitbetalen. In dit geval is het eenvoudig een kwestie van overschrijven of overboeken. De betalingen voltrekken zich, zonder dat het geld circuleert, het is in zekere zin een 'geldloos verkeer'.

Leichter is van mening, dat de praktijk van het leven zal moeten uitmaken, of deze twee wijzen van verrekening ook in het communisme behouden moeten blijven. Hij zegt daaromtrent:

"Alle zakelijke voorwaarden der produktie, alle halffabrikaten, alle grondstoffen, alle hulpstoffen die door andere bedrijven aan het verder verwerkende bedrijf worden geleverd, worden haar berekend, gefactureerd. De vraag, of het daarbij tot directe betalingen in arbeidsurengeld of eenvoudig tot overboekingen, dus tot het baar-geldloze verkeer komt, zal het beste door de praktijk opgelost worden" (L. blz. 68).

Inderdaad zal de praktijk een hartig woordje meespreken, maar in principe is een verrekening in arbeidsurengeld buiten het girokantoor om absoluut onjuist. Daarom wijzen we het hier, waar het toch om een theoretisch onderzoek gaat, volkomen van de hand. In de loop der ontwikkeling *moeten* alle verrekeningen over een centraal girokantoor lopen. Want zoals ieder afzonderlijk bedrijf een ideële afspiegeling van zijn produktieproces behoeft, zoveel te meer is dat nodig voor het totaal-bedrijfsleven der samenleving. Verlopen *alle verrekeningen* over de giro, dan hebben we hier *een volledige registratie van de goederenbeweging door de hele samenleving.* Het is de algemene maatschappelijke boekhouding van het produktie-distributieproces. Verloopt echter een deel der verrekeningen buiten deze boekhouding om, dan hebben we deze registratie ook niet, d.w.z.: er kan geen sprake van een algemene maatschappelijke boekhouding zijn!

Dit is één van de gronden, waarom het communisme een directe verrekening in arbeidsurengeld van de hand moet wijzen en hier ligt dan ook de grond, waarom wij de term arbeidsgeld niet gebruiken, maar van *verbruiksgeld* spreken. Daarmee wil dan tot uitdrukking gebracht zijn, dat deze ’rechten op produkt’ alleen voor het betrekken van individuele consumptiegoederen gebruikt kunnen worden en *niet* voor de verrekening tussen de bedrijven.

c. *Begripsvormingen*
Geen 'inkomsten' – geen 'uitgaven'

Na deze oriënterende opmerkingen kunnen we de communistische boekhouding van het afzonderlijke bedrijf nader beschouwen. Ofschoon het misschien voor velen op 'haarkloverij' lijkt, willen we het toch doen, omdat het ons inzicht *in het wezen* van het communisme verdiept: we zullen zien, dat de boekhoudkundige termen van winst en verlies, van inkomsten en uitgaven, van bezittingen en schulden in het communisme hun geldigheid verliezen. Wel zal een groot deel dezer termen ook nog in het communisme door het spraakgebruik blijven voortleven, maar tot goed begrip is het noodzakelijk, in te zien, dat ze dan *een heel andere inhoud* gekregen hebben. Om het karakter der begripsomvormingen te zien, moeten we van de nieuwe sociale verhoudingen uitgaan, n.l. *van de nieuwe rechtsorde.* Deze is, dat noch het bedrijf, noch het vervaardigde produkt het eigendom der bedrijfsorganisatie is: *het is alles gemeenschapsgoed,* dat door haar 'in naam der samenleving' wordt beheerd. De gebeurtenissen in het bedrijf kunnen daarom niet verschijnen als een verandering in de bezittingen en schulden van het bedrijf, en daarom kan het ook geen eigenlijke 'inkomsten' en 'uitgaven' hebben. Het bedrijf kan wel spreken van de hoeveelheid goederen, die het *uit* de

samenleving heeft opgenomen en die het weer *in* de samenleving *doorgeeft*. Zodra het bedrijf produkt heeft afgeleverd, noteert het dit wel in de bedrijfsboeken en wordt dit bedrag door de giro uit de rekening van het ontvangende bedrijf op die van het leverende geboekt. Maar dit betekent niet anders, dan dat de samenleving deze goederenbeweging heeft geregistreerd. Het bedrag verschijnt dus wel in de bedrijfsboeken, maar het heeft niet het karakter van 'inkomsten'. Het is een registratie zonder meer. Hetzelfde is het geval, wanneer het bedrijf produktiemiddelen of grondstoffen van een ander bedrijf betrekt. Wel noteert het, hoeveel arbeidsuren produkt het in deze vormen uit de samenleving heeft opgenomen, wel schrijft het algemeen girokantoor dit bedrag over op andere rekening, maar het zijn geenszins 'uitgaven', net zo min als het voor het andere bedrijf 'inkomsten' zijn. Ook hier is het een registratie van de goederenbeweging zonder meer. In de plaats van het debet-credit van de tegenwoordige boekhouding zouden de benamingen daarom moeten luiden:

UIT DE GEMEENSCHAP OPGENOMEN	IN DE GEMEENSCHAP DOORGEGEVEN
(Wat als productiemiddel of als grondstof *in* het bedrijf gaat, uitgedrukt in arbeidsuren. Verder het verbruik aan verbruiksgeld.)	(De afgeleverde hoeveelheid produkt.)

d. *Begripsvormingen*
Geen 'winst' – geen 'verlies'
Rentabiliteit – rationaliteit

(Opmerking: Bij deze beschouwing gaan we, zoals steeds, van de toestand uit, dat het bedrijfsleven 'planmatig' verloopt en geen bijkomstige stoornissen optreden. Dat is de enig mogelijke manier, om *het wezen* van de zaak te begrijpen en zo tot een klare begripsvorming te komen.)

Net zo min als het bedrijf 'inkomsten' of 'uitgaven' heeft, net zo min kent het 'winst' of 'verlies'. De bedrijfsorganisatie registreert slechts, hoeveel maatschappelijke arbeid ze in de vorm van p, g en levende arbeid *uit* de gemeenschap heeft opgenomen en *ditzelfde bedrag* geeft ze aan de samenleving terug, maar *in andere vorm*, in de vorm van het door haar vervaardigde produkt. Ze *kan* daarom geen 'overschotten' of 'tekorten' hebben. Ditzelfde verschijnsel kunnen we ook anders uitdrukken: we kunnen ook zeggen, *dat de rentabiliteit onbekend is*!

Maar al ontbreekt de rentabiliteit, de *rationaliteit* van het bedrijf is zeer goed bekend. Het kan n.l. zeer goed voorkomen, dat de gemeenschap meent, dat de afgeleverde hoeveelheid produkt te gering is. Dit zou zich dan niet daarin openbaren, dat het bedrijf met een 'tekort', met 'verlies', zou werken, maar dat zou daarin te voorschijn treden, dat in dit

bedrijf de produktietijd van het produkt te hoog boven het maatschappelijk gemiddelde zou liggen. De gemeenschap, of, in opdracht van deze, de bedrijfsorganisaties der hele industriebranche, zou dit bedrijf daarvoor *ter verantwoording* kunnen roepen, zodat het zou moeten verklaren, *waardoor* zijn produktietijd zoveel hoger ligt, dan in andere gelijksoortige bedrijven.

e. *De zin der communistische boekhouding*

En hiermee zijn we dan gekomen aan het karakteristieke verschil tussen de kapitalistische en de communistische boekhouding. Beide geven een ideële samenvatting van het bedrijf, maar bij de kapitalistische heeft ze de zin van het vaststellen, of er met winst of verlies is gewerkt en bij de communistische betekent ze, behalve zelfcontrole op de produktie in het bedrijf, ook een *verantwoording omtrent het beheer der maatschappelijke goederen,* die aan de samenleving wordt afgelegd.

f. *De algemeen maatschappelijke boekhouding*

De ideële samenvatting van het bedrijfsleven in de algemeen maatschappelijke boekhouding is niet een of andere 'bedachte' of geconstrueerde maatregel, maar ze is het 'natuurlijke' resultaat van de strenge

doorvoering van de maatschappelijk gemiddelde arbeidstijd als dragende kracht van produktie en distributie. Deze smeedt het hele bedrijfsleven aaneen en *regelt* het, terwijl het noteren van de goederenoverdracht 'vanzelf' tot een totaal-overzicht van de gehele maatschappelijke werkzaamheid voert. Zo ONTSTAAT dus de algemene boekhouding over voortbrenging en verbruik der hele samenleving. We vinden hier een overzicht van de hele maatschappelijke 'inventaris', alsmede een opgave, hoe deze wordt aangewend.

Natuurlijk verschijnt in deze 'inventaris' geen opgave als bijv.: zoveel boormachines, zoveel draaibanken, zoveel pikhouwelen enz. Er verschijnt echter wel, met hoeveel produktiemiddelen iedere tak van bedrijf werkt, alsook, hoeveel grondstoffen en levende arbeid deze verbruikt. M.a.w.: er verschijnt wel hoe de maatschappelijke arbeid in gestolde vorm (produktiemiddelen en grondstoffen) en in vloeiende vorm (levende arbeid) over de verschillende maatschappelijke werkzaamheden is verdeeld. Dat betekent echter niet anders, dan dat alle elementen voor een z.g. 'planmatige' produktie hier te vinden zijn.

Deze boekhouding is boekhouding in de ware zin des woords: het is *niet meer* dan boekhouding. Wel is hier het centrale punt, waar alle stralen van het bedrijfsleven samenvloeien, maar deze economische

centrale heeft *niet* de leiding, *niet* het beheer en ook *niet* het beschikkingsrecht over produktie en distributie. De 'Bedrijfsorganisatie voor Algemeen Maatschappelijke Boekhouding' heeft over slechts één bedrijf iets te zeggen: over haar eigen. Dit vloeit echter geenszins voort uit een of ander decreet van het Radencongres, of uit de goede wil, die de arbeiders van het verrekeningskantoor zou bezielen, maar dit wordt zo bepaald door de gang der produktie zelf.

Samenvatting van het voorafgaande

1 De Russische en de Hongaarse revolutie hebben aangetoond, dat de huidige doelstelling der arbeidersbeweging als *verouderd* opgevat moet worden, omdat ze zich niet boven de grondstelling verheft, dat het doel der arbeidersbeweging de opheffing van het privaatbezit aan produktiemiddelen is.

2 De Russische en de Hongaarse revolutie hebben bewezen, dat het er voor de arbeidersklasse op aan komt, *nieuwe bewegingswetten* voor het bedrijfsleven door te voeren.

3 Het kernstuk daarvan is, dat de producenten *zelf* de leiding der produktieve krachten ter hand nemen en de produktie zowel als de consumptie

regelen op de grondslag van de algemene doorvoering der arbeidstijdrekening. De arbeidstijd dient als maatstaf voor de regeling der individuele consumptie.

4 De gelijksoortige bedrijven verbinden zich tot industrie-branches, om de maatschappelijk gemiddelde produktietijd voor hun produkten te kunnen vaststellen.

5 De algemeen maatschappelijke boekhouding moet zo snel mogelijk opgebouwd worden (socialisatie der banken), om het *doorgeven der goederen* te registreren, om tot een 'inventarisatie' der samenleving te komen en om tot het vaststellen der uitbetalingsfaktor over te kunnen gaan.

XI

De opheffing van de markt

Bij de Bolsjewiki: De Opperste Economische Raad verdeelt het maatschappelijk produkt

Behalve dat de Russische revolutie aantoonde, dat een produktie zonder rekeneenheid tot de kinderlijke hersenschimmen van naieve fantasten behoort, heeft ze ons ook aanschouwelijk onderricht gegeven omtrent het geheimzinnige, veelomstreden vraagstuk van het 'opheffen van de markt'. Dat is altijd een heel moeilijke kwestie geweest. Ja, Marx had gemakkelijk praten! Hij kon wel vertellen, dat in het communisme de markt opgeheven zou zijn, maar hoe zouden de bedrijven aan hun produktiemiddelen en grondstoffen komen, als ze deze niet meer op de markt konden betrekken? En hoe zouden de arbeiders aan hun levensmiddelen moeten komen, als

de markt niet als bemiddelaar tussen producenten en consumenten optrad?
De Bolsjewiki trachtten het vraagstuk op te lossen, door het 'algemene kartel' van Hilferding door te voeren. Het hele produktie- en distributieapparaat zou tot één ontzaglijk monster-bedrijf zonder geld, zonder markt, zonder prijzen der produkten, funktioneren. De groei naar de opheffing van de markt verliep heel snel, doordat de waarde van de Roebel zo snel achteruit liep, dat de goederenprijzen met het uur omhoog liepen. Voor geld was weldra bijna niets meer te krijgen, zodat de hele levensmiddelenvoorziening nagenoeg volkomen in handen van de staat overging. Sinowjew schrijft daaromtrent in zijn boekje: 'Twaalf dagen in Duitsland' (gecit. bij Pollock blz. 73):
"Als bij ons in Rusland de geldwaarde daalt, dan is dat voor ons zeer zeker moeilijk te dragen... Maar wij hebben een uitweg, een hoop. We gaan de volledige opheffing van het geld tegemoet. Wij brengen het arbeidsloon over in 'natura', we voeren het kosteloos gebruik der tram in, we hebben kosteloos onderwijs en kosteloos, zij het voorlopig ook slecht, middageten, vrije woning, verlichting, enz. We voeren dat heel langzaam door onder uiterst moeilijke omstandigheden, we moeten ononderbroken strijden, maar we hebben een uitweg, een hoop, een plan . . ."
Inderdaad werd op deze wijze het hele bedrijfsleven

in de steden geregeld (de boeren vielen er buiten), zodat het commissariaat voor voedselvoorziening (de Narcomprod) 38 miljoen mensen aldus verzorgde. Rekent men, dat telefoon, waterleiding, gas, electra, huur, transportmiddelen en brandstof gratis werden geleverd, dan kan men gevoeglijk zeggen, dat de 'markt' in de steden opgeheven was.
Het schijnt dus, dat we hier een uitstekende bodem hebben, om de vraagstukken van het opheffen van de markt te onderzoeken. Toch is dit slechts in zeer beperkte mate het geval, omdat deze 'vermaatschappelijking der distributie' onder zeer ongustige omstandigheden doorgevoerd moest worden. Rusland werd door burgeroorlogen geteisterd, zodat het produktieapparaat voor een groot deel op de oorlogsproduktie ingesteld moest worden, terwijl ook een aanzienlijk deel der industriearbeiders aan de produktie onttrokken werd. Het gevolg was, dat de boeren absoluut niet van industrieprodukten voorzien konden worden en ze dus hun graan moesten afleveren, zonder er iets voor terug te krijgen. Het ligt voor de hand, dat de boeren onder deze omstandigheden weigerden, hun land verder te bebouwen, met het gevolg, dat er steeds minder te verdelen viel.
We geven deze feiten, om te doen zien, dat de Russische opvatting van het opheffen van de markt heel slechte kansen tot verwerkelijking had. Het fiasco,

dat het stelsel tenslotte leed, zou daarom door de voorstanders van deze opvatting op de omstandigheden te schuiven zijn. Wil men de mogelijkheid van een dergelijk systeem beoordelen, dan zou men dit alleen kunnen doen, waar het werkelijk vol doorgevoerd kon worden. We zouden de problemen van het opheffen van de markt in Rusland dus pas uit de praktijk kunnen onderzoeken, wanneer de boeren *wel* van alle mogelijke produkten voorzien konden worden. Helaas, dit was niet het geval en zodoende is het enige resultaat, dat we een klare voorstelling gekregen hebben, van wat de Russen onder het opheffen van de markt verstaan. Dit is op zichzelf echter al van grote betekenis.

De Russische opvatting blijkt te zijn als volgt:

De Bolsjewiki wilden de markt vervangen door een produktie- en verbruiksstatistiek. De Opperste Economische Raad zou in verbinding met de Narcomprod statistisch vaststellen, hoeveel brood, vlees, suiker, textielgoederen enz. nodig zijn, om in de behoeften der bevolking te voorzien. Dienovereenkomstig zou de Opp. Ec. Raad dan de opdrachten voor de produktie aan de bedrijven geven. De Opp. Ec. Raad had een overzicht over de behoeften, hij kende de produktiekrachten en zou nu de produktie voor de behoeften der mensen doen werken. De allereerste voorwaarde, om de produktie dusdanig te leiden was, dat beheer en leiding van het gehele

bedrijfsleven in handen van de Opp. Ec. Raad geconcentreerd was.

Feitelijk levert het onderzoek, voor zover we dit tot hiertoe gevoerd hebben, dus geen nieuwe gezichtspunten op. Het is de verwezenlijking van een oude theorie, die we reeds bij de bespreking van het 'libertaire communisme' van Seb. Faure ontmoet hebben.

De praktijk heeft echter reeds beslist, dat er in werkelijkheid geen sprake kan zijn van enige produktieberekening in een dusdanig systeem, zodat er tevens geen sprake kan zijn van planmatige produktie.

De Opperste Econ. Raad 'verdeelt' de arbeidskracht

Ondertussen zijn deze praktische ervaringen voor de arbeiders misschien niet van overtuigende betekenis. We zullen daarom nu de praktijk van een heel andere kant doen spreken! De praktijk heeft n.l. al bewezen, dat de producenten en de consumenten in dit systeem niet anders dan de speelbal zijn van hen, die de beschikking over de produktiemiddelen en het maatschappelijk produkt hebben. De Opp. Ec. Raad is belast met de verdeling van het 'volksinkomen'. Hij beslist, welk deel van het produkt aan de consumenten toevalt, hoeveel er gebruikt zal worden voor uitbreiding van het pro-

duktieapparaat... en welk deel zij zullen aanwenden om hun machtspositie in het staatsapparaat te versterken. Moge het daarom voor de arbeiders nog niet overtuigend gebleken zijn, dat een dergelijke produktie *onmogelijk* is, de politieke betekenis spreekt veel duidelijker. *In de steeds grotere concentratie van het produktieapparaat in handen van de staat* ZIEN WE DE VORMEN WAARIN DE DICTATUUR VAN HET PROLETARIAAT OVERGAAT IN DE DICTATUUR OVER HET PROLETARIAAT!!!!

Dat is de politieke les, die we uit de Russische 'opheffing van de markt' hebben te leren. En dat is hoog nodig! Want we vinden onder de revolutionaire arbeiders nog heel veel de mening verbreid, dat de eerste jaren van de Russische revolutie een ontwikkeling naar het communisme toonden, maar dat deze met de invoering van de NEP, met de hernieuwde invoering van de markt, in kapitalistische banen werd omgebogen. Ons onderzoek toont aan, dat deze opvatting *fout* is. De ontwikkeling van de eerste jaren was een ontwikkeling naar een steeds grotere verslaving van de arbeidersklasse, een verslaving, die gelijke tred hield met de concentratie der produktiekrachten, met de groei van het 'communisme'. Iedere verdere stap naar de verzorging in 'natura' betekende een grotere afhankelijkheid van het centrale apparaat. De toestand was tenslot-

te deze, dat de leiders der produktie er een ontzaglijk slavenleger op na hielden, waarbij *zij* vaststelden, hoeveel produkt ze aan dit leger als loon zou toewijzen.
Misschien zullen vele lezers deze formulering overdreven achten. Toch is dit geenszins het geval. We zullen dat bewijzen! En deze verslaving kwam niet, omdat Lenin, Trotsky enz. zulke machtswellustelingen waren, maar *omdat het niet anders kon.* Als de leiding en het beheer van het ontzaglijke produktieapparaat in handen van een Opp. Ec. Raad berust, DAN MOET DEZE OOK DE BESCHIKKING OVER HET MENSENMATERIAAL HEBBEN! Dat heeft de praktijk van de Russische revolutie bewezen. We willen nu doen zien, hoe in dit systeem iedere individuele vrijheid opgehouden heeft en ieder slechts de aanwijzingen van de leiders der produktie heeft te volgen. Trotsky neemt gewoonlijk geen blad voor de mond en zo verklaart hij:
"Als we ernstig van een planmatige produktie willen spreken, als de arbeidskracht in overeenstemming met het produktieplan in een gegeven ontwikkelingsstadium verdeeld moet worden, mag de arbeidersklasse geen nomadenleven voeren. Ze moet net als de soldaten vertransporteerd, verdeeld, afgecommandeerd worden." ('Russ. Korrespondenz' no. 10, blz. 12)
Het Hoofdcomité voor algemene arbeidsplicht be-

sloot dan ook onder voorzitterschap van Trotsky in dec. '19:
"dat de uit de legers komende geschoolde arbeider met het arbeidsboek in de hand, in naam van het produktieplan van het land, daarheen moet gaan, waar zijn aanwezigheid noodzakelijk is" ('Russ. Korr.' no. 8/9, blz. 39).
Verder bepaalde het comité voor arbeidsplicht, dat de arbeiders gedwongen konden worden, hun huisbedrijf op te geven, om in staatsondernemingen te werken, terwijl het tevens "de overplaatsing van arbeidskracht uit de ene onderneming in de andere, in overeenstemming met het produktieplan . . ." kon gebieden (Als voren).
Voor de doorvoering van het produktieplan werden daarom de arbeiders eenvoudig opgecommandeerd, terwijl ze dikwijls zonder enige vergoeding tot arbeid verplicht waren. Grootse afmetingen nam dit aan bij de houtkap, waar de boeren onder de punt van de bajonet zonder betaling gedwongen werden, het hout uit de bossen te kappen. De *'herendiensten'* werden onder het 'communisme' weer ingevoerd!
Geen wonder, dat de arbeiders voor deze soort van communisme niet al te veel voelden. Zo beklaagt Trotsky zich dan ook, dat honderdduizenden arbeiders 'deserteren'. Hij zegt:
"In de voornaamste takken van industrie zijn bij ons 1.150.000 arbeiders ingeschreven, maar in werke-

lijkheid werken er slechts 850.000... Waar zijn die 300.000 gebleven? Ze zijn weggegaan. Waarheen? In het dorp, misschien in andere takken van industrie, misschien houden ze zich met speculatie bezig". ('Russ. Korr.' 1920, no. 10, blz. 12) (De gegevens omtrent deze vermilitarisering der arbeid zijn ontleend aan Pollock, blz. 57/58).
Wij besluiten hieruit, dat de praktijk reeds heeft beslist, dat de opheffing van de markt door een centrale beschikking over produktie en distributie, tevens een centrale beschikking beduidt over het 'mensenmateriaal', dat 'als soldaten vertransporteerd, verdeeld, afgecommandeerd moet worden'. En daarmee is dan tevens de vraag gesteld, of dit wel de 'opheffing van de markt' in communistische zin is. Alvorens dit nader te beschouwen, willen we toch nog even dieper op de Bolsjewistische opvatting ingaan, al kan dit dan ook niet aan de hand van de praktijk.

De verbruiksstatistieken

De eigenlijke bedoeling van de Bolsjewiki was, zoals we weten, te produceren voor de behoeften der arbeiders. Nu is dit eenvoudiger gezegd dan uitgevoerd. Want hoe zal de Opp. Ec. Raad de behoeften der arbeiders leren kennen? Welke *graadmeter* voor de behoeften heeft hij? Zeer zeker kan hij wel zo

ongeveer vaststellen, hoeveel brood, vlees enz. voor alle arbeiders tezamen nodig zullen zijn, zodat van deze zaken betrekkelijk gemakkelijk een produktie-en verbruiksstatistiek is vast te stellen. Toch heeft dit z'n bezwaren, omdat men statistisch al heel moeilijk rekening kan houden met de schakeringen in de behoefte. Zodoende wordt het al moeilijk, om boven het eenheidsbrood, het eenheids-confectiepakje en de eenheidsworst uit te komen. De bezwaren worden echter ernstiger, als men de produkten in de gezichtskring trekt, die niet door iedereen gebruikt worden, maar die aan de bizondere eigenaard der verschillende mensen ontspringen. Hoe groot is de behoefte aan deze goederen? Zeer zeker kan de statisticus er een slag naar slaan..., maar dit is nu juist NIET de produktie richten naar de behoeften der mensen. En tenslotte komt nog als groot bezwaar, *dat bij een produktie naar statistieken het economische leven verstart.* Als de bedrijven de produkten volgens de opgaven der verbruiksstatistiek gemaakt hebben, dan zijn de behoeften hoogstwaarschijnlijk alweer gewijzigd en dus is het apparaat *niet* in overeenstemming met de behoeften.

De zaak is dus deze, dat het vloeiende leven zich niet in de formules van de verbruiksstatistiek laat persen en dat het daarom zinloos is, de behoeften statistisch te willen bepalen. Statistieken reiken niet

boven het zeer algemene: het bijzondere kunnen ze geen baas. We mogen daarom zeggen, dat de produktie naar verbruiksstatistieken in het geheel geen produktie naar de behoeften is, maar dat het een produktie is naar bepaalde normen, die de centrale leiding van het bedrijfsleven voor ons vaststelt.
Maar, zoals we reeds eerder opmerkten: eigenlijk is dit een academische kwestie. Tenslotte interesseert het ons niet, of een produktie naar statistieken wel of niet mogelijk is. In ieder geval zou het zich alleen laten doorvoeren bij een centrale beschikking over het 'mensenmateriaal' en daar danken we voor.

Bij de burgerlijke economen: De markt als graadmeter der behoeften

Voor de burgerlijke critici van het communisme is de 'opheffing van de markt' het centrale punt van hun bestrijding en tegelijk hun sterkste wapen. Het is niet toevallig, dat hier hun sterkste wapen ligt. Bij de bestrijding van het communisme kunnen ze zich alleen wenden tegen de opvatting van het communisme, zoals deze tot nu toe overheerst, en welke geen andere is, dan de vervanging van de markt door een statistisch apparaat. Terecht wijzen de critici er op, dat dit niet anders is, dan een spelen met woorden, die het ontbreken van klare begrippen moeten versluieren.

De burgerlijke critici zijn het er allen over eens, dat, hoeveel kwaad men overigens ook van de markt moge zeggen, ze toch in ieder geval *een graadmeter voor de behoeften* is. De markt lost het vraagstuk van de aanpassing van het produktieapparaat aan de behoeften 'spelenderwijs' op. Het 'marktmechanisme' zorgt ervoor, dat een verandering in de behoeften terstond op het produktieapparaat overgedragen wordt, zonder dat daar enige statistiek bij te pas komt. Stijgt de behoefte aan zeker produkt, dan wordt de vraag op de markt groter, de prijzen stijgen en de kapitalisten breiden de produktie voor dat artikel uit. Vermindert de behoefte aan zeker produkt, dan voert dat over de omweg van de markt terstond tot een inkrimping der produktie, om deze in overeenstemming met de verminderde behoeften te brengen. Wat de verbruiksstatistieken *niet* kunnen, dat kan het 'marktmechanisme' volgens hen heel goed, en daarom verklaren ze het communisme voor onmogelijk, zolang niet aangegeven kan worden, wat in de plaats van dit 'mechanisme' treden zal. De econoom Block formuleert dit als volgt:
"Is de individuele ruil opgeheven, dan is de produktie daarmee noodzakelijkerwijs maatschappelijk, dus zijn ook de produkten maatschappelijk noodzakelijk. Over de methoden, hoe de maatschappelijke noodzakelijkheid verkregen en vastgesteld zal worden, brak Marx zich verder niet het hoofd.

Zolang niet aangetoond kan worden, waardoor het marktmechanisme vervangen zal worden, is een produktieberekening in de gemeenschapsproduktie, dus een rationeel socialisme, niet denkbaar". (Block: 'Die Marxsche Geldtheorie,' blz. 121/122)
Alvorens nader op deze kwestie in te gaan, moeten we het verschil in karakter van kapitalistische en communistische distributie in het oog houden. Inderdaad is de markt een graadmeter voor de behoeften...., maar alleen in kapitalistische zin. De zaak is toch deze, dat de arbeidskracht een 'waar' is, die je op de markt kunt kopen, terwijl de prijs zich om het bestaansminimum beweegt. Het maatschappelijk produkt moge in het onmetelijke groeien, de arbeider krijgt daarvan toch niet meer dan zijn bestaansminimum bedraagt. Ongetwijfeld zijn zijn behoeften veel groter: ze worden juist gewekt door de grote hoeveelheid maatschappelijk produkt, die voor hem echter onbereikbaar is.
Het kapitalisme mag dus met een breed gebaar op zijn 'marktmechanisme' wijzen, dat een graadmeter voor de behoeften heet te zijn, *in waarheid kent het de behoeften absoluut niet*, ja, zelfs nog veel minder dan zij, die de markt door een statistisch apparaat willen vervangen. Het is voor het kapitalisme echter ook helemaal niet nodig, de behoeften te kennen, *omdat het niet voor de behoeften, maar voor de winst werkt*! Het kapitalisme functioneert het beste,

het is het 'gezondste', als er behoorlijke winsten worden gemaakt, d.w.z. als er zo weinig mogelijk aan de arbeiders gegeven wordt. Het hele fameuze 'marktmechanisme' beweegt zich daarom voor het proletariaat slechts binnen de enge grenzen die het bestaansminimum voorschrijft, waarbij van een kennen der behoeften in communistische zin geen sprake is.

De opheffing van de markt in marxistische zin

Ondertussen zijn we met het vraagstuk van het opheffen van de markt nog geen stap verder gekomen. We zullen daarom onderzoeken, hoe het eigenlijk met de marxistische opvatting van 'het opheffen van de markt' staat.

De markt is de plaats, waar de bezitters van de produkten elkaar ontmoeten, om hun 'waren' te ruilen. Door de markt voltrekt zich dus de goederenbeweging tussen de bedrijven en voltrekt zich de distributie der consumptiegoederen. Deze goederenbeweging en deze distributie moet zich *ook* in het communisme voltrekken, zodat dit geen specifiek kapitalistisch verschijnsel is. Daarin kan het opheffen van de markt dus niet schuilen.

De markt bezorgt echter *niet alleen* de goederendistributie zonder meer, maar ze geeft *tegelijk* uitdrukking aan de sociale verhoudingen, waaronder

we leven. Ze geeft tegelijk uitdrukking aan het feit, dat de goederen *in privaatbezit* zijn. De markt geeft tegelijk uitdrukking aan de bezitsverhouding. DIT is het wezenlijke van de markt.

In het communisme is de markt daarom enkel en alleen opgeheven, *"omdat onder de veranderde omstandigheden niemand iets geven kan, behalve zijn arbeid en omdat anderzijds niets in het eigendom van enkelingen over kan gaan, behalve individuele consumptiegoederen"* (Marx).

Dat is die fameuze opheffing van de markt! De opheffing van de markt is in marxistische zin niet anders, dan het resultaat der *nieuwe rechtsverhoudingen.* Het zegt geen woord over de organisatie der produktie of van de consumptie, noch over de aansluiting van de produktie op de behoeften. Het Bolsjewisme vat de opheffing van de markt als een organisatorisch vraagstuk op, n.l. hoe het hele bedrijfsleven in één hand te verenigen is. Het Marxisme drukt met de opheffing van de markt *enkel en alleen* de verandering in de sociale verhoudingen, de verandering in de bezitsverhoudingen, uit.

Zoals gezegd, blijft de goederenbeweging natuurlijk ook in het communisme. Alleen wordt de prijs der goederen niet door vraag en aanbod bepaald, maar bewegen ze zich op de grondslag van hun produktietijd. In de 'Associatie van vrije en gelijke producenten' zullen de verschillende bedrijfsorgani-

saties dus met elkaar in verbinding moeten treden, als ze goederen willen betrekken. Doordat er een 'verrekening' tussen de bedrijven is, *schijnt* het uiterlijk dus een kwestie van koop en verkoop te zijn en daarmee *schijnt* de markt dus nog aanwezig. Hetzelfde zien we bij de distributie der consumptiegoederen optreden. De consumenten betrekken hun produkten in hun coöperatie tegen verbruiksgeld, waarbij ze volkomen vrij zijn in de keuze der goederen. Ook hier *schijnt* het daarom, of er gekocht wordt, hoewel het niet anders is, dan het inwisselen van verbruiksbons voor produkt. Men kan ook zeggen, dat de consument een aantal bons heeft, waarop hij de goederen zijner keuze afhaalt.

Het opheffen van de markt is daarom zo te verstaan, dat de markt *naar de uiterlijke schijn* ook in het communisme voortleeft. Maar de sociale INHOUD der goederenbeweging is volkomen veranderd: *het doorgeven* der goederen op de grondslag van de produktietijd is de uitdrukking der nieuwe sociale verhoudingen.

Feitelijk hebben we hier dus met een begripsomvorming te doen, zoals we die vroeger al bij de waarde, inkomsten en uitgaven enz. ontmoet hebben. En zoals het spraakgebruik al die oude benamingen voorlopig wel conserveren zal, zo zal ze ook wel de naam 'markt' conserveren, omdat "hier klaarblijkelijk hetzelfde beginsel heerste, als dat,

wat de warenruil regelt, voor zover het het ruilen van gelijkwaardigheden betreft", maar "inhoud en vorm zijn veranderd" (Marx).

Het aanpassen van de produktie aan de behoeften

De econoom Block is echter met een dergelijke verklaring van de opheffing van de markt niet tevreden, omdat het probleem, waarom het bij hem eigenlijk gaat, daarmee niet opgelost is. Hij wil weten, waardoor het 'marktmechanisme' vervangen zal worden, welke graadmeter het communisme voor de behoeften heeft, m.a.w.: hoe het produktieapparaat aan de behoeften wordt aangepast. Ons antwoord luidt dan, dat het kapitalisme *geen* graadmeter voor de behoeften heeft en dat we deze dus in het geheel niet behoeven te 'vervangen'. Het communisme zal deze pas *scheppen,* doordat ze de distributieorganisaties direct op de produktie koppelt, zodat de behoeften het directe richtsnoer der produktie worden.

Dank zij het driedubbel-heilig verklaarde marktmechanisme, dat de produktie zgn. aan de behoeften heeft aangepast, zit de arbeidersklasse bij de overname van het bedrijfsleven met een produktieapparaat opgescheept, dat de arbeidskracht voor de helft inproductief verslindt, terwijl het *niet* naar de

behoeften der miljoenen, maar naar de koopkracht is uitgegroeid.

"Van de arbeiders, die zich met de produktie van consumptieartikelen, welke tot verbruik van het inkomen dienen, bezighouden, zal een groot gedeelte zulke consumptie-artikelen voortbrengen, die dienen voor de consumptie van de kapitalisten, grondbezitters en hun aanhang (ambtenaren, dienaren van de kerk enz.), voor het verbruik van hun inkomen. Slechts een klein deel zal zulke produkten voortbrengen, die voor het verbruik van het inkomen der arbeidersklasse bestemd zijn... Met de verandering van de sociale verhouding tussen arbeider en kapitalist, met de revolutionaire omvorming der kapitalistische produktieverhoudingen, zou dat terstond veranderen... Is de arbeidersklasse aan het roer, heeft ze de macht, voor zichzelf te produceren, dan zal zij het kapitaal (om met de vulgaireconomen te spreken) zeer snel en zonder veel moeite tot de hoogte van haar eigen behoeften heffen." (Marx: 'Theorien über den Mehrwert', II, blz. 376. Gecit. bij Varga, blz. 49)

Het instellen van de produktie op de behoeften der massa's brengt dus een hele omvorming van het produktieapparaat met zich mee. De bedrijven, die uitsluitend werken voor de weelde-behoeften der bourgeoisie, komen tot stilstand, of moeten zo spoedig mogelijk omgevormd worden, zodat ze kunnen

werken voor de behoeften der arbeidersklasse. Hoe snel zulk een omvorming zich kan voltrekken, hebben we gedurende de oorlogsjaren in alle landen kunnen waarnemen. Toen werd het hele produktieapparaat op de vervaardiging van oorlogsmateriaal ingesteld, terwijl na 1918 een nieuwe omvorming plaats vond, om het weer op produkten voor de 'vrede' te stellen. Terloops zij nog opgemerkt, dat het kapitalisme zelf zijn 'marktmechanisme' uitschakelde, toen het inderdaad de produktie naar ZIJN behoeften ging richten: naar zijn oorlogsbehoeften.

De organisatorische ombouw voor de communistische produktie kan zich ondanks de grote moeilijkheden toch snel voltrekken. De behoeften aan voeding, kleding, behuizing worden allereerst de richtsnoeren voor de omvorming. De voedings- en genotmiddelenindustrie wordt zo omgevormd, dat de produkten, die vroeger uitsluitend voor de bourgeoisie werden aangemaakt, niet meer worden vervaardigd, opdat men zich met volle kracht aan de bevrediging van de proletariërsbehoeften kan wijden. De behuizing is voor de arbeidersklasse een brandend vraagstuk. Een groot deel der produktie dient daarom te worden ingesteld op de vervaardiging van materialen, die bij de woningbouw verbruikt worden. Kortom: de hele produktie ondergaat een omvorming naar de nieuwe behoeften.

De eerste tijd van de organisatie van het bedrijfsleven kenmerkt zich daardoor door het ver uitgroeien van sommige takken van bedrijf en het verschrompelen van andere. Het is een omvormingsproces, dat zeker niet zonder horten en stoten verloopt. Vastgesteld dient echter te worden, dat deze ombouw niet zo maar in het wilde weg kan verlopen, maar dat ze 'planmatig' tot stand dient te komen. In dit opzicht leveren de verschillende pogingen, die daartoe in Rusland werden en worden ondernomen, ongetwijfeld waardevol materiaal. Weliswaar staat het Russische bedrijfsleven op de grondslag van de rentabiliteit van het staatskapitaal en NIET op de behoeften der arbeiders, maar het is het enige, wat we op dit gebied aan praktische ervaring kunnen opdoen en we moeten maar roeien met de riemen die we hebben.

De coöperaties en de 'graadmeter' der behoeften

De *behoeften* zijn dus de drijvende kracht en het richtsnoer der communistische produktie. Of, zoals we ook kunnen zeggen: de produktie richt zich naar de 'vraag'. Maar niet de 'vraag' in het wilde weg, zoals het kapitalisme deze kent. We moeten niet uit het oog verliezen, dat de vormen van produktie en distributie geenszins onafhankelijk van elkaar verlopen, maar dat ze elkaar wederkerig bepalen. En daarom maakt de 'Associatie van vrije en gelijke

producenten' tegelijk de 'Associatie van vrije en gelijke *consumenten*' noodzakelijk. Zoals de produktie door de bedrijfsorganisaties collectief geschiedt, zo verloopt ook de distributie collectief: n.l. door *de coöperaties van allerlei aard*. In deze coöperaties vinden de individuele wensen der consumenten hun collectieve uitdrukking. En doordat in het communisme de 'tussenhandel' wegvalt, en de coöperaties direct op de bedrijven gekoppeld zijn, worden de behoeften, zoals deze zich in de coöperaties openbaren, *direct* op de produktie overgedragen.
Dit is zeker, dat het huidige produktieapparaat zo slecht aan de behoeften is aangepast, dat in de eerste tijd van het communisme zeker niet aan de behoefte kan worden voldaan. De bedrijven zullen nu echter niet maar in het wilde weg willekeurig de produktie uitbreiden, om snel aan de binnenlopende aanvragen te kunnen voldoen, maar ze kunnen daarbij niet boven het algemene raam, zoals dit in het algemene produktieplan is vastgelegd, uitgaan. Ze kunnen zich vrij bewegen, maar binnen het plan, omdat anders andere takken van bedrijf in moeilijkheden komen, zodat van een doelbewuste ombouw geen sprake zou kunnen zijn.
Deze aansluiting van het produktieapparaat op de behoeften is een vraagstuk, dat alleen door het vloeiende leven opgelost kan worden, waarbij het produktieplan het richtsnoer is voor het zelfinitia-

tief en de zelfactiviteit van de producenten. Zoals de bevrijding der arbeiders slechts het werk der arbeiders zelf kan zijn, zo heeft dat hier de zin, dat de organisatorische aansluiting van de produktie op de behoeften slechts het werk der producenten-consumenten zijn kan.

XII

Het uitbreiden der produktie

a. *De enkelvoudige reproduktie als uitgangspunt*

Het aanpassen van de produktie aan de behoeften trekt echter een afzonderlijk onderwerp binnen de gezichtskring, dat we hier nog aan een nadere beschouwing moeten onderwerpen. Het is het vraagstuk van het vergroten der oude, bestaande bedrijven en het oprichten van nieuwe, m.a.w. het is het vraagstuk van *de uitbreiding* van het produktieapparaat, of de 'accumulatie'. Deze uitbreiding brengt voor de verdeling van het maatschappelijk produkt verschillende moeilijkheden mee, die we tot nu toe buiten beschouwing lieten.

Om een onderzoek naar de bewegingswetten van het communistisch bedrijfsleven mogelijk te maken, zijn

we uitgegaan van een maatschappelijke toestand, zoals deze in de praktijk nooit zal voorkomen. We gingen nl. uit van de toestand, dat alle bedrijven ieder jaar op dezelfde voet produceerden. M.a.w. we gingen uit van de toestand, dat het produktieapparaat NIET uitgebreid wordt. We namen als uitgangspunt, dat ieder jaar alleen de slijtage wordt aangevuld en de rest van het maatschappelijk produkt bij de consumptie wordt verbruikt.

Laat de totale slijtage van alle produktiemiddelen 108 miljoen arbeidsuren zijn, de grondstoffen 650 miljoen arbeidsuren en de arbeid van alle arbeiders tezamen eveneens 650 miljoen uren. De totaalproduktie wordt dan:

$(P_t$	+	$G_t)$	+	A_t	=	Totaalprodukt
108 mil.	+	**650 milj.**	+	**650 milj.**	=	**1408 milj. arb.u.**

Deze massa produkt wordt nu als volgt over de bedrijven en de consumenten verdeeld:

I.	De produktieve bedrijven nemen daarvan hun slijtage en hun nieuwe grondstoffen af	700 milj.
II.	De openbare bedrijven nemen daarvan hun slijtage en hun nieuwe grondstoffen af	58 milj.
III.	De consumenten verbruiken juist zoveel als hun aantal gewerkte uren bedraagt	650 milj.
	Totale goederenvoorraad	1408 milj.

(Opmerking: We moeten bij deze 'goederenvoorraad' niet alleen aan 'materiële' dingen denken. Ook de 'geestelijke' consumptiegoederen (theatervoorstelling, tentoonstelling) zijn er in begrepen. Deze produktie verloopt ook volgens de gewone berekening van het verbruik aan arbeidstijd (p + g) + a = theatervoorstelling. De arbeiders, die zo'n voorstelling bezoeken, kunnen deze 'consumeren' tegen inwisseling van hun verbruiksgeld, tenminste voor zover dit soort zaken nog niet onder het 'nemen naar behoefte' valt. In ons begrip 'goederenvoorraad' is dus het resultaat van ALLE maatschappelijke arbeid opgenomen.)
De verdeling van het 'volksinkomen' over de drie door ons genoemde verbruikersgroepen (I, II en III) is niet het resultaat van een of ander centraal, bureaucratisch apparaat, dat het beheer en de beschikking over het produktieapparaat en de maatschappelijke goederen heeft, maar deze verdeling komt 'vanzelf' tot stand, doordat de bedrijfsorganisaties hun slijtage en hun grondstoffen weer aanvullen. Ditzelfde geldt voor de consumptie. Doordat de arbeidstijd de *maatstaf* voor de verdeling van het maatschappelijk produkt is, valt de hele distributie buiten iedere 'politiek'. Daardoor hebben *de vakverenigingen geen funktie* in het communisme: de strijd voor het 'verbeteren der arbeidsvoorwaarden' heeft opgehouden. *De zakelijke gang* van het bedrijfsleven bepaalt ZELF

hoeveel produkt weer in het produktieapparaat gaat en hoeveel iedere arbeider er van ter consumptie krijgt.
Nadat we ons goed bewust geworden zijn, van wat er feitelijk gebeurt, door het vaststellen van de arbeidstijd als maatstaf voor de consumptie, kunnen we tot het vraagstuk van de *uitbreiding* van het produktieapparaat overgaan. We moeten nu dus afstappen van onze voorlopige onderstelling, dat alle bedrijven de produktie op dezelfde grondslag voortzetten. Een uitbreidend bedrijf moet NIET ALLEEN zijn slijtage en grondstoffen opnieuw aanvullen, maar het moet BOVENDIEN *meer* produktiemiddelen en grondstoffen opnemen.

b. *De uitbreiding gaat altijd ten koste van de consumptie*

Nu blijkt echter uit bovenstaand produktieplan, dat deze benodigde goederen voor de uitbreiding van het apparaat niet aanwezig zijn! Het hele maatschappelijke produkt is n.l. reeds verbruikt. Het blijkt dus noodzakelijk, dat er voor de uitbreiding extra-werk geleverd moet worden. Zo zou bijv. de arbeidstijd met 5 uur per week verlengd moeten worden, welke dan uitsluitend voor bedrijfsuitbreiding bestemd zouden zijn. M.a.w.: we kunnen niet de 'volle opbrengst van onze arbeid' verbruiken, maar er

moet een deel worden 'overgespaard'. De uitbreiding van het bedrijf gaat dus altijd ten koste van de maatschappelijke consumptie. De snelheid van bedrijfsuitbreiding zal daarom in het communisme een van de belangrijke punten van bespreking uitmaken, omdat deze snelheid in werkelijkheid de lengte van de arbeidsdag bepaalt, of anders gezegd: deze snelheid bepaalt, hoeveel produkt er nog voor consumptie tot stand komt; het komt er op aan, langs welke weg de 'kosten' voor de bedrijfsuitbreiding gevonden moeten worden.

c. *De algemene regel voor de bedrijfsuitbreiding*

De algemene regel, die in Rusland toepassing vindt en die in Sowjet-Hongarije toepassing vond, is deze. dat de prijzen der produkten zo hoog gesteld worden, dat de bedrijven voldoende winst afwerpen, om tot uitbreidingen over te kunnen gaan. Verder komen daar dan de directe en indirecte belastingen hun steentje toe bijdragen. Rusland geeft een uitstekend voorbeeld, hoe de gang van het bedrijfsleven daarmee buiten de beslissingen van de arbeiders zelf omgaat, om deze geheel in handen der heersende, bureaucratische kaste te leggen. Waar we deze methode van 'prijzenpolitiek' reeds onder het oog gezien hebben bij de behandeling van de Algemeen Maatschappelijke Arbeid hoeven we er nu niet nog eens op in te gaan.

Hoe vindt de 'associatie van vrije en gelijke producenten' echter de oplossing van het probleem der 'accumulatie'? Deze oplossing wordt bepaald door de wezenlijke taak der sociale, proletarische revolutie.

Naar onze (en zeggen we marxistische) opvatting ligt de eigenlijke taak der proletarische revolutie in het doorvoeren van ALGEMEEN GELDENDE REGELS, waarnaar de producenten en consumenten produktie en distributie zelfstandig ordenen. Voor de produktie vonden we als algemene regel, dat ALLE bedrijfsorganisaties de produktietijd van hun produkt moeten berekenen. Voor de consumptie vonden we als algemene regel, dat de arbeidstijd de maatstaf voor de consumptie zal zijn. Omdat de leiding van het bedrijf een funktie van de producenten zelf is, komt hier nu nog als derde algemene regel een vaste regel voor de bedrijfsuitbreiding bij. Zijn deze regels doorgevoerd, dan nemen alle producenten onder *gelijke economische voorwaarden* aan het produktieproces deel en zijn zo dus tot GELIJKE producenten geworden.

Als we nu de algemene regel voor de bedrijfsuitbreiding nader beschouwen, dan dient terstond opgemerkt te worden, dat we ons bij de behandeling van dit vraagstuk niet in de eerste plaats door economische overwegingen laten leiden, maar door politieke. De oplossing van ALLE vraagstukken be-

treffende het communistische bedrijfsleven moet uit het gezichtspunt behandeld worden, dat de arbeiders ZELF de leiding van het bedrijfsleven in handen houden. Zeer zeker kan er dikwijls genoeg een tegenstelling ontstaan tussen deze zelfstandige leiding en een rationeler produktie. In dergelijke gevallen werken we maar wat minder 'rationeel' en nemen dan een langzamer ontwikkeling van het bedrijfsleven op de koop toe. Wijken we van onze eis van zelfstandig bedrijfsbeheer af, dan heeft al heel gauw een bureaucratische kaste het beheer in handen, die dan al tot een haars inziens 'rechtvaardiger' verdeling van het 'volksinkomen' overgaat. Daarom moet ook het vraagstuk der bedrijfsuitbreiding vanuit het gezichtspunt der zelfstandige leiding worden behandeld.

Om de behoeften der arbeiders direct op de produktie over te dragen, bleek het noodzakelijk, dat de verbruikersorganisaties direct op de produktie gekoppeld worden. Dit houdt echter tevens in, dat de bedrijfsorganisaties de mogelijkheid moeten hebben, de bedrijven uit te breiden, als dit in verband met de behoeften noodzakelijk is. Ze moeten dus het RECHT van bedrijfsuitbreiding hebben. De omvorming der sociale verhoudingen voert dus ook hier tot nieuwe RECHTSVERHOUDINGEN.

De bedrijfsuitbreiding kan echter niet in het wilde weg verlopen, omdat dan van een maatschappelijke

regeling der produktie geen sprake zou kunnen zijn. Ze moet dus *geordend,* in vaste banen gebracht worden. Het Algemene Congres der Bedrijfsraden zal daarom een bepaalde algemene norm moeten vaststellen, waarbinnen de uitbreiding zich moet bewegen. Zo kan het Congres bijv. vaststellen, dat het bedrijf met niet meer dan 10% van de produktiemiddelen en grondstoffen uitgebreid mag worden. DOOR DIT SIMPELE BESLUIT IS DAN HET HELE ECONOMISCHE LEVEN, VOOR ZOVER HET BEDRIJFSUITBREIDING BETREFT, GEREGELD, zonder dat de producenten in afhankelijkheid van een centraal economisch lichaam gebracht zijn. Iedere bedrijfsorganisatie weet nu precies tot hoever ze kan gaan, zonder de maatschappelijke produktieberekening in de war te sturen. Nemen we het meergebruikte voorbeeld van de schoenfabriek, dan verloopt de produktie volgens de berekening:

(p	+ g)	+ a	= 40.000 p. schoenen
1250 arb.u.	+ 61.250 arb.u.	+ 62.500 arb.u.	= 125.000 arb.u.

Dat is gemiddeld 3,125 uur per paar.

Voor dit bedrijf staat nu 10% van zijn produktiemiddelen en grondstoffen ter beschikking voor bedrijfsuitbreiding, dat is dus 10% van 63.000 = 6300 arb.uren. Het volgende jaar verschijnt dus in de bedrijfsboeken en in de boeken van de Algemeen Maatschappelijke Boekhouding onder het hoofd 'Uit

de Gemeenschap opgenomen' een bedrag van 63.000 + 6300 arb.uren.

Maken nu alle bedrijven van hun recht gebruik, dan worden ze dus alle met 10% uitgebreid en daarmee is dan het gehele produktieapparaat met 10% uitgebreid. Is de produktievergelijking voor het lopende jaar

$$(P_t + G_t) + A_t = \text{Totale produktie}$$

dan wordt ze voor het volgende jaar

$$1{,}1 \times (P_t + G_t) + A_t = \text{Totale produktie}$$

d. *De toepassing van de algemene regel*

Een dergelijk besluit tot bijv. een algemene uitbreiding met ten hoogste 10%, kan echter geen verdere strekking hebben, dan de produktie en de consumptie in grote trekken te regelen, om in grote trekken vast te stellen, hoeveel produkt aan de consumptie onttrokken kan worden, zonder storingen teweeg te brengen. Het heeft alleen de zin, de beweeglijkheid van het bedrijfsleven te waarborgen, opdat de producenten de produktie inderdaad aan de behoeften kunnen aanpassen. Het is echter duidelijk, dat niet iedere bedrijfsorganisatie van haar recht tot bedrijfsuitbreiding gebruik zal hoeven te maken, omdat verschillende takken van bedrijf aan alle aanvragen zullen kunnen voldoen. Daartegenover staan echter andere takken van bedrijf (woningbouw, levensmid-

delenindustrie), die voorlopig lang niet in de behoeften kunnen voorzien. Dergelijke industrieën verlangen een veel sterkere uitbreiding dan 10% van het verbruik aan produktiemiddelen en grondstoffen. Toch zullen ze niet verder mogen gaan, dan de algemeen vastgestelde norm, omdat anders een tekort in de consumptie zou kunnen optreden. Het is echter zeer goed mogelijk, dat, vooral in de begin-periode, verschillende bedrijven hun recht van uitbreiding op dergelijke 'behoeftige' industrieën overdragen, zodat voor deze een groter uitbreidingsfonds ter beschikking komt.

Hoe dit ook zij: *beslissend* is, dat de bedrijfsorganisaties zich het RECHT VAN UITBREIDING verzekeren, indien deze uitbreiding in verband met de behoeften noodzakelijk is. Op deze grondslag zijn dan vele organisatorische vormen, die een regelmatige gang der produktie moeten verzekeren, mogelijk. *Hoe* het economisch principe zich organisatorisch verwezenlijkt, kan alleen door de praktijk worden opgelost: het wisselt met de omstandigheden, waaronder de arbeidersklasse aan de macht komt *en* met de aard der bedrijven. De organisatie van het bedrijfsleven en in het bijzonder een *rationele* produktie, staan *niet* aan het begin der revolutie, maar deze verwerkelijken zich in het *ontwikkelingsproces*. De revolutie vernietigt de oude sociale verhoudingen en legt nieuwe bewegingswetten voor de goederenbeweging vast. De

organisatorische *maatschappelijke* beheersing van het bedrijfsleven groeit op de nieuwe bewegingswetten. Daarbij zijn dan de organisaties de telkens wisselende verschijningsvormen, waarin zich telkens weer de algemene, maatschappelijke grondslag weerspiegelt.

e. *De invloed op de uitbetalingsfaktor*

We hebben hier boven reeds gezien, dat de kosten voor de uitbreiding der bedrijven naar onze opvatting niet gevonden kunnen worden door 'winsten' uit de bedrijven, dus door een soort indirecte belastingen. Grondslag van de goederenbeweging is en blijft de maatschappelijk gemiddelde produktietijd der produkten. De vermindering der consumptie kan dus niet langs de omweg der 'prijzenpolitiek' gevonden worden, maar ze dient tot stand te komen, door een *directe* korting op het verbruiksgeld.
Hoeveel zal nu iedere arbeider voor deze bedrijfsuitbreiding moeten bijdragen? Voor wie onze beschouwingen over de uitbetalingsfaktor nauwkeurig gevolgd heeft, is de oplossing heel eenvoudig.
Voor de Totale Produktie hadden we aangenomen:

$$\begin{array}{ccccc} (P_t & + \ G_t) & + \ A_t & & \\ 108 \text{ milj.} & + \ 650 \text{ milj.} & + \ 650 \text{ milj. arb.u.} & = \text{Totale Produktie} \end{array}$$

De kosten voor bedrijfsuitbreiding bedragen nu 10% van $(P_t + G_t)$ = 10% van 758 milj. = 75,8

miljoen. Dit bedrag zal door alle arbeiders tezamen gedragen moeten worden, zodat ieder 75,8 : 650 = 0,12 van zijn consumptie moet missen.
Naar onze berekeningen bedroeg de uitbetalingsfaktor *zonder* bedrijfsuitbreiding 0,83. Deze wordt nu mèt bedrijfsuitbreiding 0,83 — 0,12 = 0,71. Voor een werkweek van 40 uren ontvangt ieder dus 0,71 x 40 = 28,4 uur aan verbruiksgeld.

f. *Bijzondere accumulatie*

Naast de gewone accumulatie, willen we nu nog de bijzondere bedrijfsuitbreiding in de gezichtskring trekken. We bedoelen daarmee het uitvoeren van grote werken, die meerdere jaren duren, zoals het aanleggen van spoorlijnen, kanalen, het bouwen van bruggen, zeeweringen, het ontginnen van woeste gronden enz. Dergelijke werkzaamheden drukken eveneens de hoeveelheid produkt, die ter individuele consumptie staat, omlaag. Zolang er aan een spoorweg bijv. gebouwd wordt, worden wel allerlei werktuigen en grondstoffen verbruikt, maar er komt voorlopig geen nieuw produkt voor in de plaats. Verder zijn de arbeiders, die er aan werken, aan de gewone produktie onttrokken, zodat ook zij wel verbruiken, maar daarvoor gedurende die jaren geen produktie teruggeven. Deze tak van uitbreiding slorpt dus een flink deel van het maatschappelijk produkt op,

waaruit al direct volgt, dat een belangrijk deel van de discussies op de economische Congressen der Bedrijfsraden er over zal lopen, *in welke mate* deze werken ter hand genomen zullen worden en welke het meest dringend zijn. Hoe hoger de produktiviteit van het arbeidsproces is, hoe gemakkelijker we in onze behoeften kunnen voorzien, op des te groter schaal kunnen we ze uitvoeren.

"Denken we ons de maatschappij niet kapitalistisch, maar communistisch, dan valt allereerst het geldkapitaal geheel weg, dus ook de versluieringen... die er door binnenkomen. De zaak wordt eenvoudig hierop teruggebracht, dat de samenleving vooruit berekenen moet, hoeveel arbeid, produktiemiddelen en consumptie-artikelen ze zonder enig nadeel kan besteden aan takken van bedrijf, die zoals de bouw van spoorwegen bijv., gedurende een langere tijd, een jaar of langer, noch produktiemiddelen, noch consumptie-artikelen, noch enig nuttig effect opleveren, maar wel arbeid, produktiemiddelen en consumptie-artikelen aan de jaarlijkse totaalproduktie onttrekken. In de kapitalistische maatschappij daarentegen ... kunnen en moeten zo voortdurend grote storingen intreden, terwijl omgekeerd de ruimte van de geldmarkt van haar kant zulke ondernemingen massaal te voorschijn roept, die later de druk op de geldmarkt bewerkstelligen" ('Het Kapitaal' II, blz. 264).

Blijkt het dus wenselijk, een nieuwe spoorlijn aan

te leggen, dan zal allereerst een begroting gemaakt dienen te worden, hoeveel maatschappelijk produkt (dat is hoeveel arbeidsuren) dit in totaal zal opnemen en over hoeveel jaar het verdeeld wordt. Het karakter, dat dit werk krijgt, is, dat het tot het 'openbare' type behoort, d.w.z.: het drukt op de begroting voor Algemeen Maatschappelijke Arbeid. Daarmee wordt dan wel de uitbetalingsfaktor omlaag gedrukt, maar de kosten van een dergelijke bedrijfsuitbreiding worden door de hele samenleving gedragen, zonder dat de verhouding van de producent tot het maatschappelijk produkt doorbroken wordt. Is het werk gereed, dan kan het in beheer en leiding van de bedrijfsorganisatie overgaan, die nu de gewone bedrijfsberekening doorvoert. Daarmee kan het dan bijv., indien noodzakelijk, tot het 'produktieve' type overgaan.

g. *Het Algemene Fonds*

Ten laatste wijzen we nog op een omstandigheid, die ook invloed op de uitbetalingsfaktor uitoefent. En dat is om van verschillende produkten voorraden aan te leggen, om bij natuur- of technische rampen hulp te kunnen bieden. We herinneren hier aan grote overstromingen, cyclonen, veenbranden enz., waarbij de slachtoffers op de hulp van 'particuliere weldadigheid' aangewezen zijn. In het communisme zal

deze soort tegenspoed door de hele samenleving gedragen moeten worden, zodat het vanzelf spreekt, dat met behulp der uitbetalingsfaktor een 'algemeen fonds' gevormd dient te worden. De snelheid, waarmee deze voorraadvorming geschiedt, ligt in handen der Raden, die op de Congressen hebben vast te stellen, hoe hoog het bedrag voor dit fonds zal zijn.

XIII

De controle op het bedrijfsleven

a. *Het ontstaan der arbeiderscontrole in de Kerenskytijd*

De Russische en de Hongaarse revolutie hebben ook het vraagstuk van de controle *) op de produktie vanuit de praktijk belicht. Onderzoeken we nu, wat met de controle op de produktie bedoeld werd, dan blijkt direct, dat hiermee zeer verschillende zaken werden samengevat, zodat we allereerst moeten nagaan, in welke betekenissen ze optrad.

Voor de Bolsjewiki was behalve de eis van vrede,

*) In dit hoofdstuk wordt het woord 'controle' soms in de Nederlands-Franse betekenis gebruikt (vergelijken van plan en uitvoering), soms in de Amerikaans-Engelse zin (to control = beheren, beheersen, bedwingen, in de macht hebben). Dat is begrijpelijk, want het gaat hier juist om de overgang tussen beide. – Redactie Manifesten.

de controle op de produktie, uitgeoefend door de arbeiders, zo veel als het centrale programmapunt, waarmee ze de revolutie ingingen. Het bedrijfsleven, dat door de oorlog steeds meer ontwricht werd, kon niet door de sociaal-democratische regering van Kerensky in normale banen gebracht worden. De inflatie van het geld verrichtte haar verwoestende werking op de koopkracht van de massa's, er was gebrek aan grondstoffen voor verschillende bedrijven, terwijl hamsteraars en speculanten de algemene warboel wisten te benutten, om ongehoorde winsten ten koste van het arbeidende volk te maken. (Zie hiertoe bijv. Lenin 'Verzamelde Werken' Band XX, blz. 226: 'Waarom controle op de produktie? De inkomsten der kapitalisten en der loonarbeiders'. Geschreven 8 juli '17.)
Onder deze toestand ontstond vooral in Petrograd een beweging onder de arbeiders, dat ze zich niet zonder meer bij de beslissingen der ondernemers wilden neerleggen. De bedrijfsraden traden dikwijls op tegen het ontslag van arbeiders of tegen het sluiten van fabrieken. In juni '17 eisten ze voor het eerst, de boeken van het bedrijf te moge controleren, om toe te zien, dat de grondstoffen 'niet zonder gegronde reden' het bedrijf verlieten. In oktober wilde een metaalfabriek het bedrijf inkrimpen 'wegens gebrek aan materiaal', waarop de bedrijfsraad het recht nam, de boeken te controleren terwijl iedere

order van de bedrijfsleiding ook door de vertegenwoordiger van de bedrijfsraad getekend moest zijn. In het algemeen kan men dus zeggen, dat deze beweging het medebeslissingsrecht bij het aannemen en ontslaan van arbeiders, bij het vaststellen van prijzen en veelal de inmenging van de arbeiders in de dagelijkse leiding van het bedrijf eiste. Soms ook eiste ze het ontslag van een bijzonder gehate directeur of van bepaalde beambten. Kort samengevat kan men zeggen: *ze eiste medezeggingsschap.* Hierbij dient echter in het oog gehouden te worden, dat de vakverenigingen, die feitelijk pas in de loop van '17 werden opgericht, aan deze beweging volkomen onschuldig waren. Deze eis van medezeggingschap vloeide voort uit het bruisende initiatief, het zelf handelen der arbeiders en een dergelijke beweging kan natuurlijk niet door vakverenigingsbeambten worden doorgevoerd. Anderzijds dient echter opgemerkt te worden, dat de strijd *niet* ging om de onteigening der bezitters, dus om de opheffing van het kapitalisme: de controle op de produktie betekende alleen *het onder controle zetten der kapitalisten.*

Ter illustratie geven we hieronder een statistiekje van het aantal directeuren en beambten, dat onder de drang der arbeiders ontslagen moest worden (Pollock, blz. 25):

maart '17	59	beambten en directeuren ontslagen.
april	5	beambten en directeuren ontslagen.
mei	0	beambten en directeuren ontslagen.
juni	4	beambten en directeuren ontslagen.
juli	5	beambten en directeuren ontslagen.
augustus	17	beambten en directeuren ontslagen.
september	21	beambten en directeuren ontslagen.

De mensjewistische minister van Arbeid Skobolev kon deze beweging natuurlijk niet laten voortwoekeren en dus gaf hij de instructie uit, dat de bedrijfsraden zich niet in de leiding van het bedrijf mochten mengen. Dat was voor de Bolsjewiki koren op de molen. Ze schakelden de elementaire beweging voor bedrijfscontrole bij hun propaganda in, waarbij ze de bedrijfsraden in een federatief verband organiseerden. (Hoe weinig deze bedrijfsraden met de vakverenigingen samen vielen, blijkt wel uit het feit, dat bij de overname van de macht in het revolutionaire Petrograd slechts 30% van de bedrijfsraden in vakverenigingen georganiseerd was.) Later, toen de Bolsjewiki aan de macht gekomen waren, werd het werkingsveld der bedrijfscontrole door het Decreet van 14 november afgebakend, waarbij de verschillende maatregelen der arbeiders, die vroeger als onwettig golden, nu als *wettelijke rechten* werden vastgelegd. (We komen daar straks op terug.)

b. *De 'arbeiderscontrole' bij Marx.*

Het is een van de grote verdiensten van Lenin, dat hij (vóór de Bolsjewistische staatsgreep op 7 nov. '17) in zijn boekje 'Staat en Revolutie' duidelijk naar voren bracht, welke veranderingen in de opvattingen omtrent het Communisme in de loop der jaren bij Marx hebben plaats gevonden. In 'Het Communistisch Manifest' (1847) ziet Marx de ontwikkeling naar het Communisme in een steeds verder om zich heen grijpend Staatskapitalisme, zoals we dit nu in Rusland kunnen waarnemen. De arbeidersklasse maakt zich meester van het regeringsapparaat der bourgeoisie en de nieuwe regeringspartij(en?) zal (zullen) dan een radicaal *hervormingsprogram* doorvoeren met behulp van dit oude apparaat. In 'Het Comm. Man.' is de doorvoering van het Communisme niet de taak der revolutionaire massa's, maar de onteigening der bezitters komt tot stand door de nieuwe regering, die "aan de bourgeoisie stuk voor stuk alle kapitaal ontrukt". De grondeigendom wordt wel opgeheven, maar de boeren moeten even als vroeger de *grondrente* opbrengen, die dan aan de staat toe valt. Het particuliere kapitaal blijft voorlopig functioneren, maar de bezitters zullen *'zware progressieve belastingen'* hebben op te brengen. De nationale credietbank krijgt het *credietmonopolie*, terwijl er ook een staatsmonopolie voor het transportwezen wordt doorgevoerd. Dan zal

de staat er toe overgaan, steeds meer bedrijven te onteigenen, om ze in staatsexploitatie te nemen, terwijl tevens een snelle vermeerdering van het aantal 'nationale fabrieken' tot stand moet komen. (In Rusland het 5-jarenplan.)
De revolutionaire beweging van 1848 en vooral de Commune van Parijs (1871) zetten het mes der kritiek in dit radicale hervormingsprogram. Marx zelf constateerde dan ook, dat de praktijk van de klassenstrijd had aangetoond, dat deze opvattingen voor ontwikkeld-kapitalistische landen onjuist waren. Vooral 1871 toonde, dat de revolutionaire massa's niet alleen de oude heersers hadden weg te jagen, maar dat ze *bovendien* het militair-bureaucratische apparaat van de staat moesten vernietigen. Zo komt Marx dan in zijn 'Burgeroorlog in Frankrijk' tot de conclusie, dat de arbeidersklasse de staat niet van de bourgeoisie kan overnemen, maar dat ze deze moet *'vernietigen'*, moet *'stuk breken'*.
Wat is nu dat 'stuk breken' van de staat? De staat is geen porseleinen vaas, die je aan scherven kunt slaan. Wie de staat wil breken, moet de militair-bureaucratische kaste, die zich als een duizendkoppig monster boven de massa's verheft, onschadelijk maken. De Commune van Parijs deed dit, door een volledig *zelfbestuur* door te voeren. Ze erkende geen ambtenaren die door de centrale staatsregering aangesteld waren, maar ze hield het recht van

benoemen en ontslaan van *alle* funktionarissen aan zich. Deze waren daardoor niet meer verantwoordelijk tegenover het centrale staatsgezag, maar uitsluitend tegenover hen, die hen hadden afgevaardigd. Daarmee hadden de revolutionaire massa's de wetgevende EN de uitvoerende macht tegelijk aan zich getrokken. Er was geen bureaucratische kaste meer die van de massa's was afgekapseld, maar de funktionarissen waren tot een levend deel van de massa's zelf geworden.

Het recht van benoemen en ontslaan door de leden der Commune zelf stelde *alle* functionarissen *onder controle* der massa's: ze werden tot de werkelijk uitvoerende organen van de massa's. De Commune "bezette alle plaatsen, besturende, rechtsprekende, lerende, door keuze volgens het algemeen stemrecht der belanghebbenden, en wel met het recht van terugroeping te allen tijde door dezelfde belangstellenden. En ten tweede betaalde zij voor alle diensten, hoge zowel als lage, slechts het loon, dat andere arbeiders ontvingen". ('Burgeroorlog', blz. 40.)

De algemene doorvoering van het principe der 'verantwoording naar beneden' is in werkelijkheid niet anders, dan dat het *directe* beheer en de *directe* leiding van het hele maatschappelijke leven in handen der arbeiders is overgegaan, zonder de omweg over de staat te nemen. De algemene doorvoering van dit principe staat ook in directe tegenstelling tot de staats-

kapitalistische opvattingen van de 'nationalisatie' der 'rijpe' bedrijven. Uit deze opvatting blijkt, dat in marxistische gedachtengang de maatschappij *als geheel* 'rijp' voor het Communisme is en daarom ook *als geheel* tot de nieuwe produktiewijze overgaat.

De propaganda, die de Communistische Partijen voeren, om het langzamerhand aan de staat brengen van bedrijven voor een groei naar het Communisme uit te geven, werkt hoogst verderfelijk op de ontwikkeling van de *communistische gezindheid* van de arbeidersklasse. Ze legt niet het zwaartepunt in het besef, dat de arbeidersklasse de *directe* controle over het maatschappelijke leven moet veroveren; neen, de arbeidersklasse moet slechts als werktuig dienen om de Communistische Partijen aan de regeringsmacht te helpen. Daarna zal dan het 'communisme' van uit de regeringsbureaus geleidelijk worden doorgevoerd, onder de dictatuur van de Communistische Partij.

Echter: een werkelijk proletarische revolutie kan in de hoog-kapitalistische landen niet langs deze banen verlopen. Het doorzetten van een revolutie betekent dat de revolutionaire energieën van de massa's tot ontlading komen. En deze massa's zijn zó talrijk (anders dan in Rusland!), dat de vernietigende en de opbouwende krachten niet binnen de decreten van regeringspartijen te bannen zijn. Bij een werkelijk proletarische revolutie kan een partijdictatuur zich niet handhaven. Een partijdictatuur heeft hier alleen kans van slagen,

als de revolutie *niet* doorzet, als ze halverwege blijft steken. Een partijdictatuur krijgt hier alleen een kans als produkt van een onvoldragen revolutie, waarbij de bourgeoisie zich als laatste toevlucht aansluit, 'om erger te voorkomen', omdat een partijdictatuur op zijn best het staatskapitalisme verwezenlijken kan; d.w.z. ze laat het kapitalisme voortbestaan, zij het in gewijzigde vorm.

c. *De arbeiderscontrole bij de Bolsjewiki*

Het verloop van de Russische Revolutie laat praktisch de onverenigbaarheid van het 'Communistisch Manifest' en de 'Burgeroorlog in Frankrijk' zien. Of anders gezegd: *vanuit de praktijk* wordt aangetoond, dat de beginselen van de Commune van Parijs, de 'verantwoording naar beneden', d.i. de heerschappij van de arbeidersklasse, onverenigbaar is met het staatskapitalisme. De Bolsjewiki wilden beide verenigen, wat onmogelijk bleek: ze moesten de leiding van het maatschappelijk leven steeds meer uit de handen der arbeiders nemen, om haar naar de oude bourgeoisie en de centrale regeringsbureaus te verleggen.

Toen de Bolsjewiki aan de macht kwamen, voerden ze de maatregelen door, zoals die in het 'Comm. Man.' zijn aangegeven. Alleen de banken en het transportwezen zouden in handen van de staat over-

gaan, terwijl de industrie nog particulier bezit moest blijven. "Wij nemen het Duitse kapitalisme als voorbeeld, het is ons ver vooruit... Het opbouwen van zulk een staatskapitalisme bij ons in Sowjet-Rusland... zou onze redding zijn." (Lenin op het Congres der C.P.R. Zitting van 20 april '18. Naar onze tijdrekening 11 mei '18.) In de C.P.R. is alleen onenigheid omtrent het tempo, waarmee dit staatskapitalisme doorgevoerd zal worden. De 'linksen', onder leiding van Radek en Bucharin, dringen er op aan, dat de industrie terstond aan de staat gebracht zal worden, maar Lenin weet dit nog tot eind juni tegen te houden.

Dat het inderdaad *niet* in de bedoeling lag, de bourgeoisie te onteigenen, blijkt zonneklaar uit de brochure van Lenin 'De dreigende catastrofe' (Duitse uitg. blz. 10. Deze brochure werd één maand voor de revolutie geschreven). Lenin behandelt hier het vraagstuk van de *nationalisatie van de banken* en daaromtrent zegt hij dan:

"Wie 15 Roebel op de spaarbank heeft, blijft eigenaar van deze 15 Roebel, ook na de nationalisatie der banken, en wie 15 miljoen heeft, zal ze in de vorm van aandelen, obligaties, wissels en dergelijke, ook na de nationalisatie behouden."

De nationalisatie van de banken (27 dec. '17) werd dan ook in deze zin doorgevoerd, wat blijkt uit het feit, dat de industrie tot eind juni '18 in particulier

bezit bleef en de ondernemers de bedrijven ook *na* de nationalisatie der industrie in 'gratis pacht- en vruchtgebruik' behielden.
Toch zou dit systeem volgens de Bolsjewiki geen gewoon staatskapitalisme zijn, zoals we dit in West-Europa kennen. *Dit systeem zou gedragen worden door de beginselen van de Commune van Parijs*, door de 'revolutionair-democratische controle' van de arbeiders uit de bedrijven. "Opdat de controle over de industrie werkelijk doorgevoerd wordt, moet er een *arbeiderscontrole* (door Lenin onderstreept) zijn, moet er in alle instellingen een meerderheid van arbeiders zijn, en moet het bestuur aan alle bevoegde arbeidersorganisaties verantwoording afleggen" (Lenin in de Prawda no. 72, 16 juni '17). Dienovereenkomstig bepaalde dan ook het eerste decreet op de Arbeiderscontrole (14 nov. '17), dat de bedrijfsraden met de controle over de produktie, over het vaststellen der prijzen, over het aanschaffen van grondstoffen en over de financiële politiek van het bedrijf werden belast. Ze mochten zich echter niet in de *dagelijkse* leiding mengen, om zich in de plaats van deze leiding stellen, terwijl een 'onteigening' verboden werd. Deze bepalingen golden zowel voor de staats- als voor de particuliere bedrijven. Houdt men daarbij in het oog, dat in het 1e Decreet meteen besloten werd tot een landelijke verbinding van alle controle-comités, dan zou daarmee het hele maat-

schappelijke leven onder controle der arbeiders vallen.

Bij doorvoering van dit decreet zouden de leiders van het economische leven en het ambtenarenapparaat dus naar beneden verantwoordelijk zijn. Ze zouden niet van de massa zijn afgesloten, maar ze zouden de uitvoerende organen der arbeiders zijn. Onder deze omstandigheden was dan ook niet de bedrijfsleider voor de gang der produktie verantwoordelijk, maar de arbeiders van het bedrijf als geheel. Er zou geen individuele verantwoordelijkheid zijn, maar een *collectieve*.

In de praktijk kwam van dit Decreet echter niets terecht. D.w.z.: de samenwerking van Kapitaal en Arbeid, waarop het gegrondvest was, liet zich niet doorvoeren. De bezitters weigerden onder deze controle te werken... en saboteerden de produktie of... sloten het bedrijf. De bourgeoisie en haar ambtenarenapparaat lieten zich niet onder de arbeidscontrole stellen. Daarmee stonden de Bolsjewiki voor de keus, de arbeiderscontrole op te heffen, of de leiding van het economische leven inderdaad op de arbeiders te doen overgaan, door van hun staatskapitalistische plannen af te zien. In werkelijkheid was er echter geen keus: de arbeidersklasse was veel te zwak, ideologisch en in aantal, om de leiding van het economische leven op zich te kunnen nemen. (Er waren slechts 2 miljoen industrie-arbeiders, die voor

een aanzienlijk deel nog in het boerenbedrijf stonden, tegenover 120 miljoen boeren.) En zo besloten de Bolsjewiki dan tot opheffing van de arbeiderscontrole. *Van het staatskapitalisme onder revolutionair-democratische controle bleef alleen het staatskapitalisme over.*

d. *De vernietiging van het arbeidersbestuur door de Bolsjewiki*

We willen er nu toe overgaan, in zeer korte trekken de ontmanning der arbeidersklasse door de Bolsjewiki aan te geven. Daartoe moeten we de aandacht richten op de verhouding van de arbeidersraden tot de vakbeweging.
Gedurende de Kerensky-periode waren er twee organisaties van de industrie-arbeiders naast elkaar: de vakverenigingen en de arbeidersraden. De arbeidersraden waren de *directe* vertegenwoordiging der arbeiders in de fabrieken, ze stonden zelf ook in het bedrijf. De arbeidersraden waren het eigenlijke wapen voor de 'directe actie'. Een revolutionaire kern van arbeiders uit een bedrijf riep het hele personeel op voor een bedrijfsvergadering en daar werd dan de houding in de verschillende vraagstukken bepaald. Hier werd dus niet gevraagd: 'Tot welke partij of vakvereniging behoor je?' Dit was volmaakt onverschillig. ALS BEDRIJFSEENHEID werden de beslui-

ten genomen, de klasse-eenheid ging boven de versplinterde geest van de lidmaatschapskaarten. Het handelen der massa's werd daarmee uit het kader der *leiderspolitiek* van de verschillende partijen en vakverenigingen gehaald en werd tot *klassepolitiek* gemaakt.

Natuurlijk waren de vakverenigingen en de sociaaldemocraten heftige tegenstanders van de arbeidersraden. Alleen de Bolsjewiki steunden ze direct krachtig, en organiseerden ze in een landelijk verband, omdat deze levende activiteit der massa's een belangrijke rol zou spelen bij de strijd om de macht voor de Bolsjewiki.

Dat duurde echter slechts, totdat de massa's de Bolsjewiki aan de regeringsmacht geholpen hadden. Toen draaiden ze de arbeidersraden de nek om en gingen ze naar het vakverenigingsfront over. Reeds 22 dec. '17 werd het Arbeidersbestuur aan de Moermanskspoorweg door de Bolsjewiki ontbonden en daarvoor kwam een directeur in de plaats, die door het Volkscommissariaat van Verkeer was aangewezen. In dit teken stond het verdere verloop van de Revolutie.

De Bolsjewiki gaan nu de revolutie in 'ordelijke' banen leiden en om hun leiderspolitiek door te zetten, kwam het er dus vóór alles op aan, zich van die lastige bedrijfsraden te ontdoen. Ze deden dat dan op dezelfde manier, die de Duitse sociaal-democra-

tie en de vakbeweging een jaar later in Duitsland zouden toepassen: ze schakelden ze bij het centrale bestuursapparaat van de vakbeweging in! (Wettelijke bedrijfsraden in Duitsland.) Het was wel een pijnlijke, maar een korte operatie.

In januari '18 (dus toen de Bolsjewiki 2 maanden de macht in handen hadden), organiseerden ze een gemeenschappelijk congres van de vakverenigingen en de bedrijfsraden, om tot een 'samenwerking' van de veelal tegengestelde bewegingen te komen. Omdat volgens de Bolsjewiki de vakverenigingen geroepen zouden zijn, tezamen met de Opp. Ec. Raad de leiding van het bedrijfsleven op zich te nemen, moesten enerzijds de vakverenigingen tot industrie-bonden omgebouwd worden en anderzijds moesten de bedrijfsraden de centrale leiding volgen. De bedrijfsorganisaties zouden de onderste 'cellen' van de industriebonden zijn. Aldus werd besloten. Toch geschiedde dit niet, dan na belangrijke tegenstand van de arbeidersraden. Dit was volkomen begrijpelijk, omdat alle zelfstandige beweging, het eigenlijke levensbeginsel van de Raden, had opgehouden; alle geldmiddelen werden in handen van de centrale besturen gelegd. Alle zelfstandige kassen in de bedrijven (stakingskas, ondersteuningskas) werden verboden, waarmee de autonomie der bedrijfsraden aanzienlijk werd beknot. Deze autonomie was naar de mening der Bolsjewiki ook volkomen over-

bodig, want op het daarop volgende vakverenigingscongres (20 april '18), waar ze de meerderheid hadden, namen ze de volgende resolutie aan:
"Conflicten tussen de arbeiders en de bedrijfsleidingen moeten terstond aan het Centrale Hoofdbestuur der Vakbeweging ter beslissing voorgelegd worden. Ingeval de arbeiders weigeren, zich aan de beslissing der vakverenigingsinstanties te onderwerpen, moeten ze terstond uit de vakvereniging geroyeerd worden, en *hebben ze alle daaruit voortvloeiende gevolgen te dragen.*" ('Bode van de Arbeid', 1918, no. 5/7. Orgaan van het Volkscommissariaat van Arbeid)
(Opmerking: Omdat er verplicht lidmaatschap van de vakvereniging was, betekende royement tegelijk ontslag uit het bedrijf. Omdat de vakverenigingen met distributie der levenmsiddelen belast waren, betekende royement meteen het inhouden van de levensmiddelenkaarten. Zo werd *de dictatuur van het proletariaat* reeds in januari '18 tot een dictatuur der vakverenigingsbureaucratie gemaakt, wat dan in april nader bekrachtigd werd.)
Een tweede gevolg van de gecombineerde vergadering van vakverenigingen en bedrijfsraden (jan. '18) was de *enorme groei* der vakbeweging. Behalve dat de arbeidersraden, die eerst voor een groot deel buiten de vakverenigingen stonden, er nu in opgenomen werden, werd tevens zo al niet wettelijk, dan

toch praktisch het verplichte lidmaatschap ingevoerd. Door de partijcel van een bedrijf werd een bedrijfsvergadering uitgeschreven, waar ze het voorstel deed, collectief tot de vakvereniging toe te treden, wat dan door handopsteken werd beslist. Was het bedrijf zo tot de vakvereniging overgegaan, dan werden alle nieuw-aangenomen arbeiders automatisch als lid ingeschreven, terwijl de contributie van het loon werd afgehouden. Het groeien van de vakbeweging was dus geenszins het groeien van het 'klassebewustzijn' der arbeiders, maar het lid zijn der vakvereniging was tot 'een ambtelijke verplichting' (Tomsky) geworden en *"de arbeiders aanvaardden het afhouden der contributie als een van boven komend bevel, dat volkomen van hun wil onafhankelijk was"*. (Tomsky: 'Beginselen der Vakorganisatie', blz. 69)

Het derde en *belangrijkste* gevolg van de gecombineerde vergadering van vakverenigingen en bedrijfsraden (jan. '18) was echter van heel andere aard. *Alleen de arbeidersorganisaties, die door de Centrale Raad van de Vakverenigingen erkend werden, waren wettelijk toegestaan.* Gezien het feit, dat het lid zijn van de officiële vakvereniging '*een ambtelijke verplichting*' was, betekende dit niet meer of minder, dan dat de arbeidersklasse in werkelijkheid van het recht van organisatie beroofd werd. Men 'mocht', neen, men *moest* lid zijn van de bondge-

noot van de regeringspartij. In werkelijkheid mocht (en mag!) de arbeidersklasse zich *niet* organiseren om voor de verdediging van haar belangen op te komen.

e. *"Het recht van benoemen en ontslaan door leden der commune zelf, stelde alle funktionarissen onder controle der massa's, ze werden de werkelijke uitvoerende organen der massa's . . ."*

(Marx: 'Burgeroorlog . . .' blz. 40)

Waar de arbeidersklasse al in de allereerste periode van de revolutie van het recht van organisatie beroofd werd (de regeringspartij zou wel voor haar belangen opkomen!), ligt het voor de hand, dat het met de leiding der produktie door de arbeiders, de verantwoording 'naar beneden' van alle funktionarissen, zo mogelijk nog droeviger gesteld moet zijn. Dit is dan ook inderdaad zo. We wezen reeds vroeger op de tegenstelling tussen de Opp. Ec. Raad en de bedrijfsorganisaties, hoe bijv. de stijfselfabriek 'Jivilov' 'genationaliseerd' werd, maar dat de arbeidersraad weigerde, de fabriek aan een vertegenwoordiger van de O.E.R. over te dragen. Zo voerde de O.E.R. een stelsel van inspecteurs in, om de metaalbedrijven van Petrograd onder zijn beheer te brengen, maar er ontstonden ernstige conflicten tus-

sen de inspecteurs en de bedrijfsraden. Ook is het niet toevallig, dat het Verbond van Arbeidersafgevaardigden, dat de 'autonomie van de bedrijfsraden' verdedigde, juist in de spoorwegwerkplaatsen ontstond, omdat hier het opzij schuiven van de arbeidersraden (Moermanskspoorweg) het eerst begon. De eigenlijke slag werd echter op het bovengenoemde vakverenigingscongres van 20 april '18 geleverd. De Bolsjewiki deden het voorstel, de verantwoording 'naar beneden' af te schaffen, doordat ze voorstelde, voortaan *de individuele leiding der bedrijven* en de *individuele verantwoordelijkheid* van de directeur door te voeren. Aldus werd besloten. De directeur was daarmee geen verantwoording meer schuldig aan de arbeiders van het bedrijf, maar wel aan de 'hogere autoriteiten', een verantwoording, die natuurlijk alleen mogelijk is, als hij het bedrijf 'individueel' leidt, *zonder* de arbeiders. De arbeiders werden dus uit de leiding van het bedrijfsleven teruggedrongen en de 'arbeiderscontrole' werd teruggebracht tot het controleren, in hoeverre de directeur de arbeidswetten en de collectieve contracten met de vakverenigingen naleefde, een toestand dus, die met de funktie van de wettelijke bedrijfsraden in Duitsland overeenkomt. Na de invoering van de N.E.P. in maart '21 werden ook de vakverenigingen uit de leiding der produktie verdrongen, welke in naam op de Opp. Ec. Raad, maar in

werkelijkheid op de bourgeoisie en haar 'spetsen' (specialisten) overging. Dat deze toestand ook heden nog zo is, bleek duidelijk uit het in 1930 gevoerde z.g. RAMSIN-PROCES; alle frases die over de dictatuur van het proletariaat in Rusland verkocht worden, kunnen toch niet het feit versluieren dat de (deels oude) bourgeoisie de leiding der produktie in handen heeft. Deze 'rode directeuren' zijn aan de arbeiders natuurlijk geen verantwoording verschuldigd... want ze zijn ook niet door hen aangesteld. In dit verband vermelden we de *'Maatregelen tot de nieuwe ordening van het beheer der produktie en het vastleggen van de dictatoriale rechten van de leider in de bedrijven'*, een resolutie, die door het Centrale Comité van de CPR op 7 sept. '29 werd aangenomen.

Vanuit het gezichtspunt van 'het stukbreken van de staat', de vernietiging van het oude ambtenarenapparaat, het stellen van alle funktionarissen onder het beheer der massa's, beweegt de Russische Revolutie zich dus *steeds verder van het Communisme af*. De afkapseling van de massa's van de leiding der produktie is een voldongen feit geworden en daarmee is de oude toestand van bureaucratische overheersing in nieuwe vorm hersteld. De Bolsjewiki moesten tenslotte zwichten voor de achterlijkheid van de sociale structuur in het Russische Boerenland en waren gedwongen, de *proletarische elementen, die*

in de Russische Revolutie aanwezig waren, 'stuk te slaan' en het oude ambtenarenapparaat over te nemen. (Lenin: *"Wij hebben het oude staatsapparaat overgenomen,* maar dat was ons ongeluk. Het staatsapparaat werkt dikwijls tegen ons. De zaak was deze, dat in 1917, nadat we de macht aan ons getrokken hadden, het staatsapparaat ons saboteerde. Wij waren toentertijd erg geschrokken en zeiden: KEER ALS 'T U BLIEFT TOT ONS TERUG en *ze kwamen terug.* Dat was ons ongeluk". (Protocol 4e Wereldcongres van de IIIe Int. 1922, blz. 228. Cursiveringen van ons.)

XIV

De doorvoering van het communisme in het boerenbedrijf

a. *De ontwikkeling naar de warenproduktie*

Het is een bekende uitspraak, dat iedere nieuwe samenleving uit de schoot der oude geboren wordt. Het kapitalisme schept in zijn razend-snelle industriële ontwikkeling een steeds machtiger en sterker geconcentreerd produktieapparaat, waardoor enerzijds het aantal bourgeois, dat de beschikking er over heeft, vermindert en anderzijds brengt het een steeds groter deel van de bevolking tot loonarbeid. Deze ontwikkeling schept tegelijk de voorwaarden, waardoor het kapitalisme ten onder gaat. De noodzakelijke voorwaarde voor deze groei van het proletariaat is een steeds intensere uitbuiting, terwijl de strijd om het bestaan en de onzekerheid van het

bestaan zich steeds scherper doen gevoelen. (Zie Marx: 'Loonarbeid en Kapiaal'.) Onder deze verhoudingen blijft voor het proletariaat slechts één uitweg over: het Communisme.

Beschouwen we de ontwikkeling van de landbouw naast die der industrie, dan krijgen we een heel ander beeld. Ondanks alle voorspellingen, dat ook de landbouw zich zou moeten concentreren, dat de kleine en de middelboer door grote landbouwconsortiums verdrongen zou worden, is hiervan tot nu toe al heel weinig te zien. Niet alleen de middelboer, maar ook de kleine heeft zich weten te handhaven, terwijl van een groei naar het groot-bedrijf in bovenbedoelde zin geen sprake is. Ja, zelfs is een krachtige groei van het kleinbedrijf te constateren.

Deze gang van zaken is voor de theoretici van het staatscommunisme zeer teleurstellend. De arbeid in de industrie krijgt een steeds meer maatschappelijk karakter, terwijl dat van de boer, volgens hen, even afgesloten blijft. In de industrie worden de bedrijven steeds meer 'rijp' voor het communisme, of wat ze daar dan onder verstaan, en in het boerenbedrijf willen ze maar niet 'rijpen' voor centraal staatsbeheer. Vanuit de gezichtshoek van het staatscommunisme is en blijft de landbouw daarom een struikelblok voor de doorvoering van het communisme. Naar onze mening echter, heeft het kapitalisme de objectieve voorwaarden voor de doorvoering van het commu-

nisme ook in de landbouw nu reeds volkomen doorgevoerd. Het hangt er slechts van af, hoe men de dingen ziet, of men het beheer der produktie in de centrale regeringsbureaus wil leggen, of dat men het in handen der producenten zelf legt.

Om te doen zien, dat het boerenbedrijf *nu reeds* volkomen 'rijp' voor het communisme is, willen we in korte trekken de toestand van de agrarische bedrijven geven, zoals deze in West-Europa, Amerika en Australië is. We zullen dan zien, dat het boerenbedrijf door en door kapitalistisch geworden is en dat de produktie net zo verloopt als in de industrie. Eén der kenmerken der kapitalistische produktie is, dat het een 'WAREN'-produktie is. 'Waren' zijn gebruiksvoorwerpen, die de producent *niet* voor zichzelf maakt, maar voor anderen, voor de maatschappij, en zijn arbeid is daardoor maatschappelijke arbeid. In het stofwisselingsproces der samenleving zijn zodoende alle 'waren'-producenten onderling verbonden, ze leven in volkomen onderlinge afhankelijkheidspositie en daarmee vormen ze in werkelijkheid een gesloten geheel.

Het oude boerenbedrijf kende de 'waren'-produktie slechts als bijkomstigheid. Het was een wereldje op zichzelf, dat nagenoeg alles wat het voortbracht ook zelf verorberde. De boer was zijn eigen kleermaker, metselaar, textielfabrikant en levensmiddelenleverancier. De boer werkte dus niet voor anderen, voor

de samenleving, maar *voor zijn eigen familiekring*. De boer bracht dus heel weinig ter markt, waardoor hij wel is waar ook heel weinig geld in handen kreeg, maar waardoor hij in ieder geval een 'onafhankelijk' bestaan had.

De industriële warenproduktie heeft deze geslotenheid echter doorbroken. Wist ze enerzijds een stroom goedkope produkten over de aarde te strooien, anderzijds werd door de werkingen van het kapitalisme de pacht verhoogd, terwijl tevens de staat steeds hogere belastingen verlangde. Het is hier niet onze taak het kapot slaan van het gesloten boerenbedrijf na te gaan. (Zie Rosa Luxemburg: 'Die Akkumulation des Kapitals'.) We willen alleen het resultaat vaststellen, dat voor ieder duidelijk zichtbaar is: *Het boerenbedrijf had steeds meer geld nodig om aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen.* Geld kan het echter alleen krijgen, door meer produkt op de markt te brengen. En hierbij lagen nu voor de boer twee wegen open: óf de boer moest, bij gelijke produktiviteit, zelf minder verbruiken, óf hij moest de produktiviteit van zijn arbeid opvoeren. Nóg minder verbruiken dan een boer van de oude stempel behoort echter tot de onmogelijkheden, zodat alleen het opvoeren van de produktiviteit als uitkomst verscheen. Hier ligt het punt, waar de economen zich tot nu toe vergist hebben: *zij namen voor het boerenbedrijf dezelfde ontwikkeling aan als voor de industrie*. In de

industrie werd een steeds grotere produktiviteit bereikt door de samenvloeiing van kapitalen, door steeds nieuwere, produktievere machines in te voeren, die alleen in reuzenbedrijven toegepast kunnen worden. Dienovereenkomstig meenden ze, dat ditzelfde concentratieproces zich ook in de landbouw moest voltrekken, zodat de kleine en de middelboer in hoofdzaak zouden verdwijnen, terwijl de landbouwconsortiums de beslissende rol in de produktie zouden spelen. De kleine en middelboeren zouden daarmee allen tot loonarbeiders van het naamloze vennootschappenkapitaal in de landbouw worden gemaakt.

De economen hebben zich tot nu toe in dit opzicht grondig vergist. Het is echter wel merkwaardig, dat de industriële ontwikkeling, die de concentratie in de landbouw tot stand zou moeten brengen, zelf de grondslag legde, waardoor de landbouw een heel andere ontwikkeling nam. Het waren in het bijzonder de MOTOR, de KUNSTMESTSTOFFEN en de LANDBOUWWETENSCHAP, die de produktiviteit van de arbeid menigvuldig wisten te doen stijgen, zonder tot die grote samenvloeiing van kapitalen te leiden. Door de moderne bemesting speelde de aard van de grond een ondergeschikte rol, de opbrengst per ha. nam geweldig toe, zodat de boer veel meer 'waren' dan vroeger op de markt kon brengen, ter-

wijl HET MODERNE VERKEER voor een alzijdig transport zorg kon dragen.

Tegelijk met het opvoeren van de opbrengst per ha. voltrok zich een ander verschijnsel van grote betekenis. Zodra de produktie op wetenschappelijke grondslagen komt te staan, treedt het verschijnsel der SPECIALISATIE met dwingende kracht op. "De specialist is een holbewoner. Hij ziet slechts een klein streepje van het Heelal, maar dat ziet hij heel scherp", zegt Multatuli ergens. Zo zien we, hoe de boeren zich erop richten om slechts bepaalde produkten te leveren, maar hierin dan ook het hoogste te bereiken dat bij de huidige stand der wetenschap en zijn financiële draagkracht mogelijk is. Naar deze specialisatie richten ze dan hun bedrijf in, d.w.z.: ze hebben slechts die bepaalde gereedschappen en werktuigen, die voor hun speciale produkt nodig zijn.

Zo is de toestand van het boerenbedrijf heden in West-Europa, Amerika en Australië. *Daarmee is de boer tot warenproducent geworden in de volste zin van het woord*!! De boer brengt nu niet meer zijn 'overschot' op de markt, als hij in eigen behoeften voorzien heeft, maar *hij verkoopt al zijn produkten*. Wat hij maakt verbruikt hij zelf niet en wat hij zelf nodig heeft, wordt door hem niet vervaardigd. De boer werkt dus niet meer voor de eigen familiekring, maar voor de maatschappij en hij verricht dus

maatschappelijke arbeid. Het gesloten huisbedrijf van de boer is door de specialisatie vernietigd: het boerenbedrijf is overgegaan tot de *'industriële produktie'*.
Moge de boer daarbij de 'bezitter' van zijn stukje land gebleven zijn, toch is zijn positie enorm verslechterd. Zeker kan hij bij goede conjunctuur goede zaken maken, maar hij is nu volkomen van de wisselvalligheden van de markt afhankelijk. Zijn bestaansonzekerheid hield gelijke tred met zijn specialisatie. Dit ging natuurlijk niet onopgemerkt aan de boeren voorbij en ze zochten dus aan de fatale strekkingen van hun specialisatie te ontkomen. Ze deden dat, door allerlei soorten van boeren-coöperaties op te richten, zodat ze de prijszetting hunner produkten iets beter in de hand hadden en ze zich collectief van moderne werktuigen konden voorzien, om de oogst te verwerken. Door dit alles is het hele boerenbedrijf sterk geconcentreerd, terwijl toch van een samensmelting der bedrijven in industriële zin geen sprake is.

b. *De betekenis van deze ontwikkeling voor de proletarische revolutie*

Door bovengeschetste ontwikkelingsgang werd het verhinderd, dat tot nu toe een talrijk landbouwpro-

letariaat gevormd werd. Zeer zeker is het nog altijd groter dan het aantal bezittende boeren, maar toch liggen de verhoudingsgetallen werkelijk heel anders dan bij de stedelijke bevolking. Hier komt nog bij, dat de klassentegenstellingen op het land niet zo sterk op de voorgrond treden, juist doordat met de kleine boer ook zijn gezinsleden meewerken. Heeft het bezit in de steden tot zuiver parasitisme gevoerd, zo is dit bij het kleine en middelbedrijf niet het geval. Een communistische revolutie is daardoor op het land veel moeilijker dan in de steden.

Toch liggen de verhoudingsgetallen niet zo ongunstig als het op het eerste gezicht schijnt. Zeer zeker is er een betrekkelijk groot aantal 'bezitters' op het land, maar deze weten heel goed, dat ze in de grond van de zaak niet veel meer zijn, dan de zwoegende zaakwaarnemers van het hypotheekkapitaal, terwijl de last van de bestaanszekerheid zwaar op hen drukt. Ongetwijfeld blijft het waar, dat de 'bezittende' boer nooit een voortrekker van het communisme zal worden, maar de strijd van de arbeidersklasse tegen het Kapitaal slaat hij met welgevallen gade. *Hoe* de houding der kleine en middelboeren bij een proletarische revolutie zal zijn, is niet met zekerheid te zeggen. Het enige middel, om nu reeds iets dienaangaande te weten te komen, is het nagaan van de houding der boeren bij de proletarische bewegingen in Duitsland gedurende de jaren 1918/23. Meer ervaringsmateriaal

hebben we nog niet. We komen daar straks op terug. Het feit, dat de boer tot 'warenproducent' is geworden, is van de grootste betekenis voor de proletarische revolutie. Dit wordt binnen de arbeidersklasse nog te veel uit het oog verloren. Daardoor horen we allerlei bedenkingen omtrent de tegenstand, die de boeren aan een overwinnende arbeidersklasse zullen bereiden, die echter in werkelijkheid geen hout meer snijden. Ze berusten nog op een toestand, zoals die vroeger *was*. Zo horen we bijv. voortdurend, dat de arbeidersklasse de boeren moet zien te 'lijmen', omdat de steden in hun voedselvoorziening van het platteland afhankelijk zijn.
Nu is dit ongetwijfeld juist. Maar de boeren zijn tegenwoordig net zo sterk van de stad afhankelijk. Leveren de boeren hun produkt niet aan de steden, dan zijn ze evenzeer aan de honger overgeleverd als de arbeidersklasse, hoe tegenstrijdig dat ook moge klinken. De boer moet ondanks alles zijn produkt verkopen, omdat hij anders zelf niet te eten heeft, omdat hij alleen verbouwt, wat hij zelf niet gebruikt en nodig heeft, wat hij zelf niet vervaardigt. Dan hoort men veelal de opmerking, dat de boer zijn produkten liever aan de beesten voert, dan dat hij het aan de revolutionaire arbeidersklasse overdraagt. Ook dit is een misvatting, die op de oude gang van zaken berust. De veeboer heeft alleen vee en verder niets (natuurlijk afgezien van de bijprodukten),

de landbouwer heeft wel granen, maar geen vee, de kippenboer heeft ettelijke honderden kippen, de groentenkweker heeft alleen een beperkt aantal soorten groenten. Ze zijn allen specialisten geworden.
Dan hoort men nog de vrees uiten, dat de boer zal weigeren zijn bedrijf verder voort te zetten en tot het gesloten huisbedrijf van vroeger zal terugkeren. Ook dit kan hij niet. Ook een boer kan geen paar honderd jaar teruggaan en zelf alle produkten, die hij nodig heeft, vervaardigen, zoals vroegere geslachten deden, omdat hij daartoe noch de nodige vaardigheden, noch de benodigde werktuigen bezit.
Nu de arbeid volkomen vermaatschappelijkt is, kan niemand zich meer daaraan onttrekken. Hoe men de zaak ook wendt of keert: de boeren zitten in de schuit en moeten mee!

c. *Het landbouwproletariaat en de kleine en middelboeren in de Duitse Revolutie*

We willen er nu toe overgaan, de houding van de boeren in de Duitse revolutie nader te beschouwen. Daartoe is het echter noodzakelijk met een enkel woord de algemene situatie in november '18 weer te geven.
Toen in nov. '18 de keizerlijke macht ineen stortte, was dit zeer zeker *niet* door de bewuste, proletarische activiteit der massa's. Het oorlogsfront was in-

eengezakt, de soldaten deserteerden bij duizenden en in deze catastrofe wilde de Duitse marine nog een laatste grote krachtsinspanning wagen, door een hardnekkige slag tegen de Engelsen op de Noordzee te leveren. De matrozen meenden terecht of ten onrechte, dat ze hierbij allen de dood zouden vinden, wat de aanleiding werd, dat op één der oorlogsbodems massa-dienstweigering uitbrak. Eenmaal op deze weg *moesten* de matrozen verder, omdat anders het muitende schip door de 'trouwe' troepen in de grond geschoten zou worden. Ze hesen dus de rode vlag, wat ook op de andere oorlogsschepen tot de opstand voerde. Hiermee was de verlossende daad gedaan. Met ijzeren noodzakelijkheid ontwikkelt de ene gebeurtenis zich uit de andere. De matrozen *moeten* verder, op straffe van door het landleger neergeschoten te worden. Ze marcheren dus naar Hamburg, om de hulp der arbeiders in te roepen. Hoe zullen ze hier ontvangen worden? Zullen ze teruggeslagen worden?
Er was geen sprake van enige tegenstand. Bij honderdduizenden verklaarden de arbeiders zich met de matrozen solidair, waarbij de activiteit zich in Arbeiders- en Soldatenraden ontlaadde. Hiermee begon de zegetocht der revolutie over geheel Duitsland. En dit was het merkwaardige: Hoewel de Duitse censuur alle berichten over de Russische revolutie van nov. '17 onder controle had, hoewel er in het geheel

geen propaganda voor de Radengedachte gemaakt was, ja, hoewel de Russische Radenstructuur bij de Duitse arbeidersklasse zelfs onbekend was, had zich in de tijd van een paar dagen een heel netwerk van Raden over het land gespannen.

De burgeroorlog, die nu volgde, stond in het teken van het socialisme. Aan de ene kant de sociaal-democratie, die het socialisme zag als een eenvoudige voortzetting van het concentratieproces van het kapitaal, waarbij dan de grote industrieën langs wettelijke weg in staatsexploitatie genomen zouden worden; en aan de andere kant het pas geboren communisme, dat de 'nationalisatie' alleen langs onwettige weg bereikbaar achtte. *Het doel was hetzelfde,* maar de weg er heen verschilde.

Hoewel de bezetting der bedrijven in de Duitse revolutie schering en inslag was, kwam het toch nergens tot een 'in bezitname in naam der samenleving'. Ondanks alles bleven de bedrijven overal het eigendom van de oude bezitters, zij het dan ook hier en daar onder een heel primitieve arbeiderscontrole. Dat het niet verder kwam, is te wijten aan het gebrek aan zelfbewustheid der Duitse arbeidersklasse. De arbeiders leenden gehoor aan de Duitse contra-revolutie, die, onder leiding der sociaal-democratie, de arbeiders van een 'eigenmachtige' nationalisatie terughield. Hiertegenover was het revolutionaire deel van de arbeidersklasse, dat tot een directe onteigening

wilde overgaan, nog veel te zwak. Het proletariaat bleek dus zelf nog in de vraagstukken van het communisme verdeeld te zijn en dus was de *proletarische* revolutie buitengewoon zwak. De revolutionaire arbeidersklasse moest al haar krachten concentreren om zich tegen de contra-revolutie te verdedigen en kon nog niet denken aan een onteigening der bezitters. Het ligt voor de hand, dat daardoor de grote tussengroepen in de maatschappij, die in de revolutie gedwongen zijn naar de overwinnaar over te lopen, vanzelf naar de contra-revolutie gedreven werden.

In de eerste plaats geldt dit voor de boeren. Als het communisme binnen het Duitse proletariaat nog zo zwak was, hoeveel zwakker moest het dan niet bij de boeren zijn. Inderdaad zien we dan ook, dat de boeren geen wezenlijke faktor in de revolutie vormden. Tot een zelfstandige organisatie die partij koos, kwam het nergens, behalve dan in Beieren toen daar de dictatuur van het proletariaat werd afgekondigd. Ze moesten toen partij kiezen, waarbij zich merkwaardigerwijze hetzelfde verschijnsel voordeed als binnen de arbeidersklasse: ze traden niet als gesloten eenheid op. Een deel der boeren plaatste zich aan de zijde der revolutie, terwijl een ander deel er zich tegenover plaatste. (Voor zover wij weten zijn er geen gegevens beschikbaar omtrent het karakter der boerenbedrijven, die zich aan de zijde der revo-

lutie schaarden. Ook ontbreken nadere verhoudingsgetallen.)
Behalve in Beieren namen de boeren feitelijk geen deel aan de revolutie. Van een directe steun was in het geheel geen sprake, zelfs was de algemene stemming duidelijk antipathiek. De leuze 'Het land aan de boeren' kon in Duitsland natuurlijk geen opgeld doen, doordat ook in Duitsland het klein- en middenbedrijf sterk vertegenwoordigd is. Weliswaar is er in Duitsland ook nog veel grootgrondbezit, maar ook hier toonden de boeren geen neiging deze goederen te verdelen. Terwijl de primitieve leuze 'Het land aan de boeren' in achterlijke landbouwgebieden zulke enorme psychische krachten wist los te slaan, kreeg deze leus in het geheel geen vat op de wetenschappelijk bedreven landbouw van de Duitse grootbedrijven.
De verklaring daarvoor moet gezocht worden in de aard van het Westerse grootbedrijf, dat direct als 'industrie' werkt. De grote graanlanden worden met machines bewerkt, terwijl het graan in grote magazijnen opgestapeld wordt. In de grote veengebieden zijn uitgestrekte weiden met stalinrichtingen voor honderden koeien, terwijl de melk op de eigen zuivelfabriek wordt verwerkt. De grote aardappelvelden van het noorden zijn geheel voor deze cultuur gespecialiseerd, terwijl de eigen jeneverfabriek er direct mee verbonden is. Gelijksoortige verhoudingen

treffen we in Saksen aan, waar alles is ingericht voor de bouw van suikerbieten voor de eigen fabrieken in Maagdenburg.

Onder deze verhoudingen kan de leuze van 'Het land aan de Boeren' in de betekenis van het verdelen der landerijen naar Russisch voorbeeld, geen voedingsbodem vinden. De boerenarbeiders zouden niet weten, wat ze er mee moesten doen. In het veegebied zouden ze zich wel een paar koeien met een stuk land kunnen toeëigenen, maar hun woonhuizen zijn niet als 'boerderij' ingericht, zodat ze het bedrijf van kleine veehouder toch niet zouden kunnen uitoefenen. Bovendien ontbreken de werktuigen, om hun 'bezit' in kleinbedrijf te kunnen exploiteren. Deze verhoudingen gelden voor het hele Duitse grootgrondbezit, zodat we kunnen zeggen, dat de hoog-ontwikkelde stand der landbouw het 'verdelen' der grote goederen verhindert. De arbeiders, die er op werken, staan voor hetzelfde probleem als de industriearbeiders: ze staan voor de inbezitname in zijn geheel 'in naam der samenleving'. Het landbouwproletariaat kwam in de Duitse revolutie echter niet eens tot het stellen van het probleem. De agrarische afstandsverhoudingen bepalen, dat niet duizenden proletariërs op een klein gebied hun solidariteitsbindingen vinden, waardoor een gemeenschappelijk strijdfront heel moeilijk tot stand te brengen is. Het Duitse landbouwproletariaat kwam dan ook niet

of nauwelijks tot het vormen van Raden en het speelde in de revolutie in het geheel geen rol.
Eigenaardig is de houding, die het z.g. 'halfproletariaat' op het land innam. In het bijzonder in Duitsland is er heel veel industrie op het platteland, een verschijnsel, dat ook in Nederland steeds sterker op de voorgrond treedt. Dit zal verband houden met de goedkope arbeidskrachten die daar te krijgen zijn, alsmede met de lagere grond- en andere lasten. Doordat de benodigde arbeiders uit de omwonende boerenbevolking gerecruteerd worden en deze in hun vrije tijd nog een aanzienlijk stuk grond bewerken, nemen ze een positie in, die we hier het 'halfproletariaat' noemen. Het karakter van hun landbouwproduktie is dat van het gesloten boerenbedrijf: wat van hen op de markt komt, speelt geen rol.
Het eigenaardige is nu, dat dit halfproletariaat een sterk stimulerende factor in de revolutie was, die voor niets terugdeinsde. Deze arbeiders gingen meermalen vóór in de beweging. Ze gingen in staking en marcheerden naar de omliggende steden, om de beweging uit te breiden. Thüringen is hiervan een sprekend voorbeeld. Behalve dit hebben ze echter ook uitstekend werk verricht bij de voedselvoorziening der steden. In het begin der revolutie, toen de Raden nog de macht in handen hadden, hielden de boeren de levensmiddelen vast, om de prijzen op te drijven. De Raden uit de stad stelden zich daarop

in verbinding met de Raden der plattelandsfabrieken, waarna de halfproletariërs, die met de situatie op het land volkomen vertrouwd waren, de boeren *dwongen* hun produkt tegen de geldende prijzen af te leveren (Hamburg).

Vatten we een en ander samen, dan constateren we, dat in het algemeen noch het Duitse landbouwproletariaat, noch de boer een werkzaam aandeel in de revolutie nam. Indien er reeds communistische gedachtengangen aanwezig waren, zo waren ze toch in ieder geval buitengewoon zwak, waardoor ze nog generlei uitdrukking konden vinden. De schijn is dan ook aanwezig, dat de kleine boeren bij een proletarische revolutie een afwachtende houding aannemen. In het algemeen zal hun houding bepaald worden door de kracht der proletarische revolutie en door de vraag, of de agrarische grootbedrijven in het communistische produktieapparaat worden opgenomen.

XV

Slotbeschouwingen

a. *De vooruitgang in onze klasse-doelstelling*

In de voorafgaande hoofdstukken hebben we in korte trekken de allereerste grondbeginselen van het communistische bedrijfsleven blootgelegd. We hebben doen zien, wat vrije en wat gelijke producenten zijn, wat de afschaffing van het geld, van de markt en van de loonarbeid betekenen; we hebben gezien, wat het zeggen wil dat de communistische bedrijven geen eigenlijke inkomsten en uitgaven, geen bezittingen en schulden hebben en daarnaast gaven we de nieuwe rechtsverhoudingen voor de communistische opbouw aan.

Hiermee zijn we, als arbeiders, een heel stuk in zelfbewustzijn gegroeid. Want als men de dingen nauwkeuriger beschouwt, blijkt, dat de arbeiders

ZELF nog nooit met een communistische doelstelling gekomen zijn. Tot nu vaart de arbeidersklasse mee in het zog van de intellectuelen en de kantoorheren, die het communisme vanuit *hun* belangen bekijken. Ze praten wel over de sociale revolutie, die nieuwe sociale verhoudingen (dat zijn meteen nieuwe rechtsverhoudingen) zal scheppen, maar ze weigeren hardnekkig, deze nieuwe rechtsverhoudingen nader te ontwikkelen.

Dat is volkomen begrijpelijk. In hun gedachtengang toch zullen *zij* het zijn, aan wie de werkelijke leiding van het bedrijfsleven moet komen. Een nader onderzoek van de bewegingswetten van het communisme, van de opheffing van de loonarbeid, is daarom vanuit hun gezichtspunt volkomen overbodig, ja, zelfs schadelijk.

Het is dan ook geenszins toevallig, dat deze 'Grondbeginselen', die het communisme juist vanuit het gezichtspunt van de loonarbeider onderzoeken, uit het hart van het proletariaat geboren zijn. Wij hebben ons als doodgewone proletariërs, die gemeenlijk het vuile werk doen, afgevraagd, hoe de belangen *onzer* klasse gewaarborgd zijn. Daarom hebben we geen genoegen genomen met de formule, dat de sociale revolutie nieuwe rechtsverhoudingen schept, maar we zullen *zelf* de inhoud van deze nieuwe verhoudingen bepalen. Dat het intellectuelen-socialisme zich tegen deze opvattingen zal verzetten, spreekt vanzelf.

b. *Van de geldrekening naar de arbeidstijdrekening*

In hoeverre de arbeidersklasse dit verzet zal weten te breken, is op het ogenblik niet verder na te gaan, zodat we dit vraagstuk laten rusten. Wel moeten we nog een enkel woord wijden aan de overgang van de kapitalistische geldrekening naar de arbeidstijdrekening.

Hoe voltrekt zich de afschaffing van het geld? Hoe komt het bedrijfsleven op de rekeneenheid van het arbeidsuur te staan?

Om deze kwestie te benaderen, bedienen we ons van de gebruikelijke methode, door eens na te gaan, wat de praktijk van het kapitalisme ons op dit gebied reeds leerde. We gaan dus geen oplossing 'uitdenken', maar we stellen de vraag aan de historie. Inderdaad hebben we dan reeds praktisch onderricht gehad, doordat verschillende landen na de oorlog tot het invoeren van een nieuwe rekeneenheid overgegaan zijn.

Zoals bekend trad na de oorlog in de meeste landen een geweldige inflatie van het geld op. Rusland en de Europese staten verschaften zich de nodige staatsgelden door steeds meer papiergeld te doen drukken, waardoor de waarde van het geld met de dag verminderde, d.w.z. de prijzen der produkten met de dag omhoogsprongen. Het hele economische leven werd hiermee steeds meer ontwricht en ten slotte

was het geld in sommige landen volkomen waardeloos geworden. In deze toestand moest men tot een stabilisatie van de waarde van het geld komen, wat men deed tegelijk met het invoeren van een nieuwe rekeneenheid. Zo kreeg Rusland zijn Tsjernowetz in de plaats van de oude Roebel, Duitsland zijn Goudmark, Oostenrijk zijn Schilling, België zijn Belga.
In het bijzonder gaf Duitsland aanschouwelijk onderwijs in het invoeren van een nieuwe rekeneenheid. Hier werd eenvoudig vastgesteld, dat vanaf een bepaalde datum 1 biljoen papiermarken (miljoen maal miljoen) de waarde van 1 Goudmark zou vertegenwoordigen. In het bedrijfsleven begon daarmee de algemene omrekening van papiermarken in goudmarken. Het maatschappelijk leven paste zich schitterend aan bij deze "grootste en moeilijkste financiële operatie die ooit ergens beproefd werd" (The New Statesman). Weliswaar werden hiermee ettelijke duizenden kleine bezitters onteigend, maar het grootkapitaal was gered en het bedrijfsleven kon weer in de vaste banen der berekening komen.
Bij een proletarische revolutie zullen dezelfde verschijnselen zich ongetwijfeld weer voordoen. De proletarische dictatuur heeft in haar eerste bestaan ontzaglijk veel geld nodig, dat ze zich op dezelfde manier zal moeten verschaffen als de kapitalistische staten in 1918-'23 deden, n.l. door middel van de bankbiljettenpers. Voor het proletariaat is dit ech-

ter geen middel om het geld af te schaffen, om zo naar de geldloze samenleving te komen, zoals de Russen meenden. Stellig zou een Radenregering de gesel der inflatie, die de arbeidersklasse in het bijzonder striemt, vermijden, indien dit mogelijk zou zijn. Maar hier is geen keus. Hoe de revolutie ook verloopt, of ze zich op de weg van het Staatscommunisme gaat bewegen, of op die van de Associatie van vrije en gelijke producenten, of anders gezegd: of het een partij zal lukken de macht aan zich te trekken, of dat de dictatuur door de Raden der arbeiders uitgeoefend wordt, in ieder geval zal het verschijnsel der inflatie optreden.
Daarmee loopt dan het bedrijfsleven, dat toch al ontwricht was, volkomen vast, zodat de arbeidersklasse voor het vraagstuk der 'stabilisatie', voor het invoeren van een nieuwe rekeneenheid, staat. Mist de arbeidersklasse haar kracht, het communisme door te voeren, dan komt het tot een nieuwe munteenheid, tot een nieuwe geldsoort. Hebben de arbeiders de bedrijven stevig genoeg in handen om de loonarbeid op te kunnen heffen, dan gaat het naar de afschaffing van het geld, door het arbeidsuur als nieuwe rekeneenheid in te voeren. De omrekening van geld in arbeidsuren geschiedt dan op dezelfde wijze als vroeger de omrekening van bijv. papiermarken in goudmarken. Het is een eenvoudige bewerking, die ieder kan verrichten en daarmee kunnen alle bedrijfs-

organisaties dan de produktietijd voor hun produkt berekenen.

c. *Het 'sleutelgetal'*

Natuurlijk zit er een moeilijkheid, om nauwkeurig vast te stellen, met hoeveel arbeidsuren bijv. een gulden overeenkomt. We kunnen toch niet willekeurig aannemen, dat een gulden met een arbeidsuur, of met twee arbeidsuren overeenkomt. Daarom zal dit getal zo goed en zo kwaad als het gaat, berekend moeten worden. Er moet dus nagegaan worden, hoe groot de produktietijd voor zeker produkt is geweest. Voor dergelijke berekeningen lenen zich het beste industrieën die een massa-produkt leveren, bijv. steenkool, elektriciteit, ijzer of kali-industrie. Uit de bedrijfsboeken kan blijken, hoeveel TON PRODUKT in een bepaalde tijd werd geproduceerd, hoeveel de eigenlijke KOSTPRIJS ZOU zijn, als we alle franje van rente op leningen enz. er af doen, benevens, hoeveel ARBEIDSUREN hierbij opgenomen werden. Uit deze gegevens laat zich dan de geldwaarde berekenen voor een 'ijzer-uur', een kali-uur, een steenkool-uur, waarna men het gemiddelde van deze industrieën tezamen als voorlopig algemeen gemiddelde kan aannemen.
Blijkt zo, dat dit gemiddelde ligt op 80 cent = 1 arbeidsuur, dan kan ieder bedrijf een voorlopige

produktietijd voor zijn produkt bepalen. In alle bedrijven kan men nu de hele inventaris in arbeidsuren omrekenen, door alle geldbedragen, die in guldens zijn uitgedrukt met 1¼ te vermenigvuldigen. Dit getal is het sleutelgetal. De rekening voor ons schoenenbedrijf ziet er nu dus als volgt uit:

p = verbruikte werktuigen, gebouwen enz.	F 1.000 =	1.250 arb.u.
g = leer, enz.	F 49.000 =	61.250 arb.u.
a = gewerkte uren	=	62.500 arb.u.
p + g + a	=	125.000 arb.u.

Hiermee werden volgens onze vroegere aanname 40.000 paar schoenen gemaakt, zodat de gemiddelde produktietijd 3,125 uur bedraagt.
We willen geenszins zeggen, dat het sleutelgetal of 'indexcijfer' op de bovenaangegeven wijze gevonden *moet* worden, we zeggen alleen, dat het zo kan. Hier voeren vele wegen naar het doel. Nauwkeurig is het eerste sleutelgetal echter niet te berekenen, we kunnen het alleen zo dicht mogelijk benaderen. Zodra de rekening algemeen doorgevoerd is, komen de werkelijke produktietijden al heel spoedig voor de dag. (Opmerking: In Rusland deed zich een overeenkomstig verschijnsel voor. Gedurende het zgn. 'oorlogscommunisme' rekenden de bedrijven niet meer met geld. Toen er weer waardevast geld ingevoerd zou worden in 1921, wisten de bedrijven niet, hoeveel hun produkt eigenlijk kostte. Ze zetten de prijzen daarom maar willekeurig vast, waarbij

ze meestal de vooroorlogse prijzen als grondslag namen. Zodoende zien we in 1922/23 een gemiddelde voor de groothandelsprijzen van 122 [22% boven die van 1913], maar deze prijzen bleken al heel gauw volkomen onjuist. Ze liepen heel snel omhoog en bereikten in het volgende jaar al een gemiddelde van 170.)

d. *Utopisme*

Hiermede willen we onze studie thans afsluiten. Zeer zeker is het onderwerp niet uitgeput, maar we bedoelen ook niet meer, dan de discussie omtrent het communisme op een nieuwe grondslag te brengen, om tot een gemeenschappelijke, proletarische doelstelling in de arbeidersbeweging te komen. Om deze discussie tot haar recht te doen komen, wijzen we op het utopische karakter van de constructies omtrent socialisme, zoals we deze in het Gildensocialisme van Cole en in socialisatierapporten kennen. Men maakt projecten, hoe men verschillende industrieën wil organiseren, hoe men door bepaalde commissies en Raden de tegenstelling van producent tot consument zal opheffen, door welke organen de macht van de staat beknot zal worden, enz. Komt zo'n schrijver bij de fantastische buitelingen in de knel, ontstaat bij de theoretische beschouwingen een moeilijkheid betreffende de

samenwerking tussen verschillende industrieën... de oplossing is direct gevonden..., we stellen een commissie in... om de zaak op te lossen. Aldus het Gildensocialisme bij Cole, waardoor al deze beschouwingen alleen kool zijn.
De organisatorische opbouw van het produktie- en distributieapparaat is altijd afhankelijk van de economische wetmatigheden waarop het zich beweegt. Alle beschouwingen over deze opbouw zijn daarom kletspraat, zolang de economische begrippen waarop deze opbouw rust, niet zijn blootgelegd. Het is alles utopie, dat de aandacht van de werkelijke grondproblemen afleidt.
In onze beschouwingen hebben we ons volkomen aan de economische wetmatigheden gehouden. Wat de organisatorische opbouw betreft, zo wezen we op de bedrijfsorganisaties en de coöperaties, waartoe we gerechtigd waren omdat *de historie* hier reeds uitspraak gedaan heeft. De organisatie der boeren hebben we met de meeste restrictie behandeld, omdat juist West-Europa op dat gebied heel weinig ervaring gebracht heeft. Voor het boerenbedrijf hebben we daarom alleen aangegeven, hoe het kapitalisme ook hier de voorwaarden geschapen heeft voor de berekening der produktietijd der produkten.
Aan verdere organisatorische opbouw zijn we ons niet te buiten gegaan. Hoe de bedrijfsorganisaties zich verbinden, welke organisaties ze in het leven

roepen om de produktie 'glad' te doen verlopen, dit wordt alles door de bijzondere verhoudingen bepaald en kan daarom niet vooraf onderzocht worden.

e. *Samenvatting*

Vatten we onze beschouwingen kort samen, dan komen we tot het volgende beeld:
De basis dezer onderzoekingen vinden we in het empirische feit, dat de produktiemiddelen zich bij de overname der macht in handen van de bedrijfsorganisaties bevinden. De kracht der communistische gezindheid, welke weer samenhangt met de helderheid van inzicht wat met deze produktiemiddelen gebeuren moet, zal bepalen, of zij ze ook zullen *houden.* Houden zij de bedrijven niet, dan gaat het naar het staatscommunisme, dat echter de loonarbeid niet kan afschaffen. Houden zij de bedrijven wel, dan kunnen zij produktie en consumptie enkel en alleen ordenen op de grondslag van de maatschappelijk gemiddelde produktietijd onder afschaffing van het geld. Zeker is het ook mogelijk, dat er zulke krachtige syndicalistische tendensen aanwezig zijn, dat de arbeiders zullen beproeven, de bedrijven in eigen beheer te nemen, om ze als hun 'bezit' te beschouwen, om de 'volle opbrengst van de arbeid' onder het bedrijfspersoneel te verdelen. Dit soort 'commu-

nisme' kan het geld niet afschaffen en voert langs de weg van het Gildensocialisme naar het staatskapitalisme. Voor ons ligt daarom het zwaartepunt van de proletarische revolutie in het leggen van een vaste verhouding van de producent tot het maatschappelijk produkt, wat alleen mogelijk is bij de doorvoering van de arbeidstijdrekening in produktie en consumptie. Het is de hoogste eis, die het proletariaat stellen kan..., maar tegelijk ook de laagste. Het is een machtsvraag bij uitnemendheid, die enkel en alleen het proletariaat, zonder de hulp van andere maatschappelijke groepen, heeft uit te vechten.

Het *houden* **van de bedrijven houdt** dus in: zelfstandige beheer en leiding van het bedrijf. Het is tegelijk de enige voorwaarde waarop de arbeidstijdrekening werkelijk doorgevoerd kan worden. Een ware stroom van literatuur, vooral uit Engeland, Amerika en Duitsland, komt bewijzen, hoe het kapitalisme de berekening der produktietijd der produkten voorbereidt (de moderne kostprijsberekening). In het communisme gaat de berekening van p + g + a gewoon door, net als in het kapitalisme, alleen met andere rekeneenheid. In dat opzicht draagt de oude kapitalistische maatschappij de nieuwe orde in haar schoot. De verrekening tussen de bedrijven gaat in het communisme door de algemeen maatschappelijke boekhouding, over het girokantoor..., evenals nu. Ook hier baart het kapitalisme de nieuwe orde.

De samentrekking der bedrijven is een proces, dat zich ook heden voltrekt, al is het ook waarschijnlijk, dat de groepering der bedrijven een andere zal zijn, aangezien de samentrekking zich naar andere gezichtspunten voltrekt. De instelling van bedrijven, die we het AMA-type noemden, de 'openbare bedrijven', is het op communistische leest schoeien van takken van bedrijf die heden ook aanwezig zijn, maar als instrumenten van de klassenstaat fungeren. Ze worden losgemaakt van de staat en bij de samenleving ingevoegd. Wel is er nog een staat aanwezig, omdat de bourgeoisie wel verslagen, maar nog niet verdwenen is. De staat staat nu echter duidelijk voor ieder zichtbaar als orgaan ter onderdrukking der contrarevolutie..., maar hij heeft in de produktie of distributie niets te zoeken. Hiermee zijn dan tegelijk de voorwaarden gegeven, waarop de staat inderdaad 'afsterven' kan.
Het losscheuren van de openbare bedrijven van de staat, het inschakelen van deze bedrijven in het geheel der planmatige produktie, stelt meteen de eis, dat berekend moet worden hoeveel maatschappelijk produkt nog individueel gedistribueerd moet worden, waartoe we de uitbetalingsfaktor vonden.
Stellen we hier het staatscommunisme, of wat hetzelfde is, het staatskapitalisme, tegenover, dan valt direct in het oog, dat er van een exacte verhouding van producent tot maatschappelijk produkt geen

sprake kan zijn. De arbeider is staatsarbeider en ontvangt zijn arbeidsloon van de staat. De hoogte van dit loon wordt dan door collectieve contracten met de vakverenigingen bepaald. De leiding der produktie berust in handen der staatsbureaucratie, waarbij dan aan de producenten 'medezeggingsschap' wordt gewaarborgd door middel van de vakverenigingen. Daarmee wordt dan de democratie tot *dekmantel*, waarachter zich de werkelijke overheersing der miljoenen verbergt, juist als onder het kapitalisme.

f. *Centralisme-Federalisme*

Wijzen we dus de opvattingen, waarnaar het bedrijfsleven vanuit een centraal punt beheerd en geleid wordt, van de hand, zo betekent dit geenszins. dat we op uitsluitend federatieve grondslag komen te staan. Waar beheer en leiding der produktie bij de massa's berust, zijn ongetwijfeld krachtige federalistische tendensen aanwezig. Echter, bekeken vanuit de algemene maatschappelijke boekhouding is het economische leven één ononderbroken geheel en hebben we één centrum, van waaruit de produktie weliswaar niet beheerd en geleid, maar zeker wel overzien kan worden. Het feit, dat alle omvormingen der menselijke energieën in het bedrijfsleven in één lichaam tot registratie komen, is de hoogste samenvatting van het economische gebeuren. Of men het

federalistisch of centralistisch noemen wil, hangt slechts daar van af, van welke kant men hetzelfde ding ziet. Het is zowel het een als het ander, waardoor deze begrippen voor het produktieproces *als geheel* hun zin verloren hebben. De tegenstelling centralisme-federalisme is in een hogere eenheid opgeheven, het produktie-organisme is geworden tot organische Eenheid.

EINDE

Inhoud

I
DE UITGANGSPUNTEN VAN DE GRONDBEGINSELEN DER COMMUNISTISCHE PRODUKTIE EN DISTRIBUTIE
De arbeidersraden als organisatorische grondslag. – De Marxistische verklaring van de beheersing der arbeidersklasse. – Het verwisselen van doel en middel. 19

II
DE SOCIAAL-DEMOCRATISCHE 'HERZIENING' VAN HET MARXISME
Het verwisselen van de maatschappelijke arbeid met de organisatorische vormen, waarin het kapitaal deze arbeid beheerst. – 'Nationaliseren' en 'Vermaatschappelijken'. – De beheersing van de arbeidersklasse en van de arbeid in het staatscommunisme. – De distributie van produktiemiddelen en consumptiegoederen in natura als Bolsjewistisch ideaal. 31

III
DE REKENEENHEID IN HET COMMUNISME
De regeling der produktie. Het maatschappelijk gemiddelde arbeidsuur bij Marx en Engels. 51

IV
DE VOORUITGANG IN HET STELLEN DER PROBLEMEN
Het Communisme als 'negatief systeem'. – Het algemene kartel van Hilferding. – De burgerlijke kritiek op het 'algemene kartel'. – De aanwinst. 64

V
HET TOETSEN VAN VERSCHILLENDE STROMINGEN
Het 'Libertaire communisme'. – Libertair Staatskapitalisme. – De vrije overeenkomst. – De centrale staatsproduktie. – De vooruitgang bij de libertairen. 81

VI
HET MAATSCHAPPELIJK PRODUKTIEPROCES IN HET ALGEMEEN
Produktie en reproduktie. – De kapitalistische produktie. – De communistische produktie. – het doorgeven der goederen. – de produktietijd – de methode van onderzoek – de communistische reproduktie – de reproduktie der arbeidskracht – de waarde der arbeidskracht in het levensniveaus-communisme. – De waarde der arbeidskracht in het kapitalisme volgens Marx. 95

VII
HET MAATSCHAPPELIJK GEMIDDELDE ARBEIDSUUR ALS GRONDSLAG DER PRODUKTIE
Kautskyaansche moeilijkheden. – Het antwoord van Leichter. – De aanwinst. – Het verschil in produktiviteit der bedrijven. – De vooruitgang der techniek. 117

VIII
HET MAATSCHAPPELIJK GEMIDDELDE ARBEIDSUUR ALS GRONDSLAG DER CONSUMPTIE
De consumptie als funktie der produktie. – De inzet der revolutie. – Verbruiksgeld. – Het verbruiksgeld bij Leichter. – Het arbeidsloon bij Leichter. – Het Communisme in Sowjet-Hongarije (de distributie der produktiemiddelen en de prijzenpolitiek). 132

IX
DE ALGEMEEN MAATSCHAPPELIJKE ARBEID
Tweeërlei vorm van distributie. – De AMA-begroting. – De gebruikelijke oplossing. – De theoretische oplossing bij Leichter en zijn praktische oplossing. – De marxistische oplossing. – Het groeiproces van het communisme en de gemengde bedrijven. 150

X
DE BOEKHOUDING ALS IDEËLE SAMENVATTING VAN HET PRODUKTIE- EN DISTRIBUTIEPROCES
De betekenis der boekhouding in het algemeen. – Het Giroverkeer, als verrekening. – Begripsvormingen (geen bezittingen en schulden; geen inkomsten en uitgaven; geen winst of verliess). – De zin der communistische boekhouding. – De algemeen maatschappelijke boekhouding. 176

XI
DE OPHEFFING VAN DE MARKT
Bij de Bolsjewiki: De Opp. Ec. Raad verdeelt het maatschappelijk produkt. – De Opp. Ec. Raad 'verdeelt' de arbeidskracht. – De verbruiksstatistieken. – Bij de burgerlijke economen: De markt als graadmeter der behoeften. – De opheffing van de markt in marxistische zin. – Het aanpassen van de produktie aan de behoeften. – De coöperaties en de 'graadmeter' der behoeften. 188

XII -
HET UITBREIDEN DER PRODUKTIE
De enkelvoudige reproduktie als uitgangspunt. – De uitbreiding gaat altijd ten koste van de consumptie. – De algemene regel voor de bedrijfs-

uitbreiding. – De toepassing van de algemene regel. – De invloed op de uitbetalingsfaktor. – Bijzondere accumulatie. 210

XIII
DE CONTROLE OP HET BEDRIJFSLEVEN
Het ontstaan der arbeiderscontrole in de Kerenskytijd. – De 'arbeiderscontrole' bij Marx. – De arbeiderscontrole bij de Bolsjewiki. – De vernietiging van het arbeidersbestuur door de Bolsjewiki. – De Russische revolutie beweegt zich steeds verder van het communisme af. 225

XIV
DE DOORVOERING VAN HET COMMUNISME IN HET BOERENBEDRIJF
De ontwikkeling naar de warenproduktie. – De betekenis van deze ontwikkeling voor de proletarische revolutie. – Het landbouwproletariaat en de kleine en middelboeren in de Duitse Revolutie. 246

XV
SLOTBESCHOUWINGEN
De vooruitgang in onze klasse-doelstelling. – Van de geldrekening naar de arbeidstijdrekening. – Het 'sleutelgetal'. – Utopisme. – Samenvatting. – Centralisme-Federalisme. 263

MANIFESTEN

ERICH FROMM, MARX' VISIE OP DE MENS
vertaling Paul Rodenko

KARL MARX, PARIJSE MANUSCRIPTEN
vertaling Paul Rodenko

KARL MARX, KLASSIEKE TEKSTEN
vertaling Mr J. de Reus

KARL MARX, DE BURGEROORLOG IN FRANKRIJK
vertaling Mr J. de Reus

COLLECTIEF, HET RADENCOMMUNISME

P. A. KOOIJMAN, NEEM EN EET
met een biografie door Dr L. Hornstra

ERNESTO 'CHE' GUEVARA, DE GUERILLA-OORLOG
vertaling C. Thunder

J.-P. SARTRE, DE REVOLUTIE
vertaling C. Termeer

ROSA LUXEMBURG, IN BERLIJN HEERST ORDE
vertaling Mr J. de Reus

M. A. BURNIER, DE EXISTENTIALISTEN EN DE POLITIEK
vertaling C. Thunder

MAU TSE-TOENG, GEDACHTEN EN GEDICHTEN
vertalingen Han Hom en Paul Rodenko

ARTHUR LEHNING, BAKOENIN

D.A.F. DE SADE, POLITIEKE GESCHRIFTEN

E. BLOCH, UIT HOOP ALS PRINCIPE
vertaling Mevrouw Prins-Willekes Macdonald